



# PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM DOLOVÁNÍ STŘÍBRA - 0

---

*KUTNOHORSKO - VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK 6/02*

**Kutnohorsk 1/99** **J. Bílek:** Sedm set let horního zákoníku Václava II. **H. Štroblová:** Kutnohorský mikroregion a velká politika na počátku 17. století. **J. Valentová, R. Šumberová:** Pravěk Kutné Hory ve světle nových archeologických výzkumů. **J. Valentová:** Hornická osada Antiqua Cuthna - realita pohledem archeologického výzkumu. **R. Šumberová:** Terénní archeologická práce základny ARÚ v Bylanech na Kutnohorsku. **J. Moravec:** Zbyslavská plužina - letecké snímkování historické krajiny. **Z. Lipský:** Krasové a pseudokrasové jevy v okolí Miskovic. **P. Brzák:** Pruběfské misky. **J. Herzan:** Krátké vypsání ohně v král. horním městě Kutné Hoře dne 9. máje 1823. **P. Pauliš:** Literatura s geologicko-mineralogickou tematikou (bibliografie 1989-1998). **Kutnohorsk 2/99** **P. Novák:** Vývoj struktury pozemkové držby a zemědělské velkovýroby na okrese Kutná Hora. **J. Králová, J. Špaček:** Kutná Hora čp. 27 - propad na dvoře. **I. Kozák:** Kutná Hora, ulice U Jelena - výkop pro plyn. **M. Bartoš:** Kutná Hora - sklep pod Královskou procházkou. Dějepis kláštera vorušlinského na Horách Kutnách. **O. Seifert:** Památková péče - státní správa - Kutná Hora. **P. Pauliš:** Přehled montanistické literatury vztahující se k okresu Kutná Hora z let 1989-1998. **Kutnohorsk 3/2000** **J. Bílek:** Z protokolů horního soudu v Kutné Hoře. **K. Štrobil:** Paměti Mikuláše Dačického z Heslova a odraz zahraničních událostí v nich v rozmezí let 1575 až 1626. **J. Bílek, M. Bartoš:** Mapa vodního náhonu na Turkaňské pásmo. **J. Peták:** Aktivity Vlastivědného klubu Šternberk v oblasti středního Posázaví. **M. Bartoš:** Nové nálezy starých kutnohorských kachlů. **M. Bartoš:** Zámeček Hučadla u Hetlína. **M. Bartoš:** Štola u Panského rybníka v Hodkově. **M. Bartoš:** Štola Na Stříbné u Českého Šternberka. **M. Bartoš:** Stará železniční trať mezi Kojicemi a Zábořím. **J. Malec, P. Pauliš:** Obsahy a nositelé stříbra v rudách ložiska Kutná Hora. **P. Pauliš:** Intoxikace životního prostředí v Kutnohorském rudním revíru. **P. Pauliš:** Výběr z geologicko-mineralogické a historicko-montanistické literatury KH rudního revíru do roku 1988. **Kutnohorsk 4/01** Výnos o zřízení městské památkové rezervace a jejího ochranného pásma. Zápis Kutné Hory na Seznam světového dědictví UNESCO. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a její prováděcí předpis. **Kutnohorsk 5/02** **J. Moravec, J. Kramář:** Letecká fotodokumentace středověkých vsí na Čáslavsku na příkladu vesnické osady Zbyslav. **Z. Němcová, J. Moravec:** Náhrobník Johany Polyxeny Šofmanové z kostela Nejsvětější Trojice ve Zbyslavi. **P. Dražota, J. Moravec:** Geologie a paleontologie nově odkrytého profilu v poloze Štěpnice ve Zbyslavi na Čáslavsku. **J. Moravec:** Bývalý kamenolom Pod špejcharem ve Zbyslavi. **R. Tvrdlík:** Zaniklá středověká tvrz a vesnice Újezd u Malešova na Kutnohorsku. **J. Peták:** Tvrz a zámek v Ostrově u Zruče nad Sázavou. **K. Svoboda:** Propad před domem čp. 174 v ulici Dr. L. Quise v Časlavi. **A. Sedláček:** Zaniklé osady v okolí Čáslavském. **J. Vaněčková:** Knižní poklady městského muzea Čáslav. **M. Tomášek, J. Starý:** Nové pohledy na vývoj středověké Časlavi. **J. Moravec:** Historická ekologie jako pomocná věda archeologická. **F. Novák, P. Pauliš:** Produkty přeměny apofylitu z Libodřic, 15 km sz. od Kutné Hory. **P. Pauliš:** Přehled nových minerálů kutnohorského rudního revíru. **Kutnohorsk 6/02** **J. Bílek:** Několik poznámek k původu a vývoji názvu Kutné Hory. **J. Haubelt:** Kutnohorské pokusy s amalgamací. **J. Bílek:** Nad mezinárodní konferencí k 700. výročí Ius regale montanorum a měnové reformy krále Václava II. **J. Bílek:** K začátkům těžby stříbrných rud v kutnohorském revíru. **Kutnohorsk 7/04** **K. Svoboda:** Příspěvek k historii dolování stříbra v kutnohorském rudním revíru. **M. Bartoš:** Vodní náhony a plavební kanály v kutnohorském rudním revíru. **M. Bartoš:** Vodotěžné stroje v kutnohorském rudním revíru. **M. Bartoš:** Propadlina na turkaňském pásmu u Kutné Hory. **M. Tomášek, J. Starý:** Čáslavsko - pozůstatky montánní činnosti. **J. Starý, J. Šanderová, M. Tomášek:** Povrchový průzkum pozůstatků montánní činnosti v bývalém politickém okrese Čáslav. **M. Bartoš, P. Brzák, J. Ševců:** Průběh stříbrné a prubiřské keramiky. **Kutnohorsk 8/04** **F. Beneš:** Arciděkanství chrám sv. Jakuba na Horách Kutnách. (r. 1865) **J. E. Wocel:** Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. (r. 1859)

---

**Název:** Kutnohorsk - vlastivědný sborník 6/02. Příspěvky k dějinám dolování stříbra 0

**Vydal:** Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna)  
17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora (kuttna@seznam.cz)  
Vydání 2.

**Kutná Hora 2008**

# NĚKOLIK POZNÁMEK K PŮVODU A VÝVOJI NÁZVU KUTNÉ HORY

Jaroslav Bílek

## I.

Mezi kdysi přitažlivé, ale dnes již méně vzrušivé otázky, vztahující se k nejstarší historii Kutné Hory, patří jistě i zkoumání vzniku a provenience jejího současného názvu. Třebaže toto téma má z hlediska celkových dějin tohoto města jen okrajový význam, přesto si i v této době zaslouhuje určitou pozornost. Detailnější studium báňskoprávních poměrů Kutné Hory zejména ve 13. a 14. století totiž ukázalo, že v dřívějších a do jisté míry i v recentních výkladech původu a vývoji jména tohoto města, které se odrážejí v řadě historických statí a pojednání i v některých zmínkách kronikářů, jsou patrné určité rozpory či nedostatky, které si dnes vyžadují jiné metodické přístupy a také poněkud jiné způsoby svého řešení.

## II.

Vznik názvu Kutné Hory se v minulosti zdál a do jisté míry zdá i dnes na první pohled poměrně jasný a jednoduchý. Pokud jde o jméno *Hora*, byl totiž a je i nadále zpravidla odvozen od morfologického charakteru zdejší krajiny, zejména od okolních vrchů Kaňku, Sukova a Kuklíku, které toto město obklopují od severu a západu. Na všech těchto kopcích, které nápadně vyčnívají z polabské roviny, a zejména pak na Kaňku kóta 353 m a na Kuklíku kóta 356 resp. 359 m, jimiž prostupuje množství stříbrem bohatých žil, se již v dávných dobách rozvíjel intenzivní důlní provoz. Proto se také dosud většinou předpokládalo, že mezi těmito báňsky exploatovanými *horami* a názvem v jejich blízkosti vzniklého města existuje také nevyvratitelná etymologická závislost. Naproti tomu přívlastek *Kutná* byl obvykle spojován s německým slovesem *kutten*, tj. českým kutati nebo kutání, vyjadřujícím činnost, která sloužila k odkrývání a případně i k dobývání v zemi uložených rudních a jiných nerostů.

Největší úsilí při hledání kořenů této části nebo složky názvu zdejšího města vynaložil v minulosti především P. Stránský. Názorné svědectví o tom podal i ve svém díle *Respublica Bojema* z roku 1643: *Jménu Kutná Hora, latinsky Cutna, se většinou přikládá původ německý; jedni je odvozují od slova Gutt, „jmění“, druzí od slova Kutte, kápě, jiní od slova Kutna „kdoulové jablko“. Avšak mně se zamlouvá názor mistra Vavřínce Sarkandra, kdysi správce přední školy Kutnohorských, který, opíraje se o hodnověrnost nějakých starých dokladů, odvozuje jméno toto z našeho českého slova kutiti, jež se významem svým blíží pojmu „kopáním nebo vyrýváním něčemu přicházeti na stopu“. Poněvadž je totiž Kutná Hora město báňské, v němž se z dolů, objevených za času krále Václava II., dobývá již po přemnoho lidských věků až do naší doby ve velikém množství vynikajícího stříbra a mědi, takže útroby oné trojpahorkovité hory jsou bezpřestání ve dne v noci prolézány, otrásány, prokopávány a rozrývány pracujícími dělníky, jest souditi, že odtud neobyčejně vhodně a případně našla své jméno Kutná Hora.*<sup>1</sup>

Stránského poměrně podrobný výklad byl vzhledem k jeho nesporné přesvědčivosti později akceptován i velkou částí našich historiků, zabývající se - byť jen okrajově - nejstaršími dějinami města Kutné Hory.<sup>2</sup>

Původ přívlastku *Kutná*, jak je zřejmé z předchozí citace, byl tedy již v minulosti zpravidla odvozen z různých jazykových a věcných s nimi spojených podobností a vazeb. Poměr-

<sup>1</sup> P. Stránský: *Český stát*, z lat. originálu *Respublica Bojema*, Leyden 1643 (překlad B. Ryba 1953). Citace ze statí J. Nuhlíčka *O pečeti a erbů Kutné Hory*, Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, str. 155, pozn. č. 42.

<sup>2</sup> Podle této rozsáhlé citace lze soudit, že se Stránského výkladem názvu Kutné Hory, vycházejícím převážně z etymologických vztahů a přibuzenství, se patrně ztotožňoval i J. Nuhlíček.

ně významné místo v těchto výkladech zaujímal dost dlouhou dobu naivní legenda, že toto adjektivum pochází od *kutny*, kterou mnich Antoň nebo Antonín zakryl před nepovolanými zraky ze země vyrostlé pruty stříbra, jež objevil na jakési lesní mýtině. Nicméně tato pověst, kterou barvitě ve svých *Pamětech* vylíčil i J. Kořínek,<sup>3</sup> byla později nahrazena dalšími verzemi osvětlujícími původ tohoto názvu z poněkud realističtějších hledisek.

K tomu je ovšem třeba dodat, že ani Kořínek uvedenou mnišskou kutnu či kápi, která v této legendě hrála téměř mystickou úlohu, nespojoval se samotným jménem Kutné Hory, nýbrž spíše se začátky zdejšího hornictví. Nadto také nesdílel ani uvedené názory P. Stránského, že jméno *Kutná* je odvozeno od českého slovesa *kutiti*. Třebaže všechny jeho argumenty uvedl i ve svých *Pamětech*, přesto je vcelku odmítl s tím, že jde o *pouhé kacířských hlaviček smyšlenky*.<sup>4</sup>

Podle jeho mínění Kutná Hora dostala své jméno po německých hornících, které údajně pozval do Čech *král Václav Ottokar*, když se dověděl o objevu mnicha Antoně. Kořínek se totiž domníval, že *na té Hoře se osadili, a několik Kopek Havířských, k bytu a pohodlí svému vystavivše, Kutenberg, to jest Kápi Horou, ji nazvali; kteréžto jméno potom i Města se přičytilo, a až podnes od mnohých Kápi Hora, vůbec pak Kuttna Hora se tytuje*.<sup>5</sup>

Kromě těchto nejstarších verzí, formulovaných zejména P. Stránským a po něm J. Kořínkem, vyslovil pak J.T.A. Peithner, jenž patří mezi naše první historiky, kteří se začali systematictěji zabývat dějinami českého a moravského hornictví, ve svém díle z roku 1780 poněkud odlišnou myšlenku, že totiž původ názvu Kutné Hory mohl být odvozen od keltského kmene Kotinů či Kutinů, kteří se již v dávných dobách věnovali těžbě nerostných surovin.<sup>6</sup> Na dosti shodných slovních asociacích byly postaveny i některé pozdější vývoody předložené v souvislosti s touto tematikou.

Nicméně žádnou z těchto domněnek, kterými byl v minulosti osvětlován původ názvu Kutné Hory, nelze vzdor jejich zdánlivé srozumitelnosti a věrohodnosti v současné době akceptovat. Pokud jde o vazbu mezi adjektivem *Kutná* a legendární kutnou mnicha Antoně, má zcela iluzorní ráz. Ze stejného důvodu nemohou bez výhrad obstát ani některé názvoslovné varianty Stránského či Kořínka.

Na podobných etymologických základech jako tito převážně historicky orientovaní autoři pojal své vysvětlení názvu Kutné Hory také A. Profous ve své několikasvazkové publikaci *Místní jména v Čechách*, představující vrcholné dílo naší toponomastiky.<sup>7</sup> Hlavní část jejího

---

<sup>3</sup> J. Kořínek: *Staré paměti kutnohorské*, 1675, reprint 1997, str. 17: *Slišme vlastní slova té staré Paměti, kterážto slovo od slova takto zní: Léta po narození Syna Božího 1237. Antoň Mnich a Kněz Kláštara Sedleckého (já přidávám: Řádu S<sup>o</sup> Cistercienského) šel na procházku, maje při sobě Páteř modlitební a Žalmy. I jda meytinami lešními, oblíbil sobě místo před teplosti Slunce k odpočinutí. Posadě se pak, četl sobě v Žalmích, až i zdřímával. Když pak se prospal, chtěje zase do Konventu jíti, uzřel, že skrze mech Skály, vyrostli před ním tři Proutkové stříbrní. Pročež hned na kolena klekl, Pánu Bohu děkoval, a pomodliv se, Kápi svou zsvlékl, a ji tu na znamení nechav, do Kláštara se navrátil, a co našel, Oppatu pověděl. Z té příčiny, a na památku, Horní lidé Kápi a Perkytli užívají.*

<sup>4</sup> Kořínek sám používá ve svém díle dvou názvů tohoto města: větší měrou oficiálnějšího Hory Kutenské a řídkěji důvěrnějšího Kuttna nebo Hory Kuttny.

<sup>5</sup> J. Kořínek: tamtéž, str. 20.

<sup>6</sup> J.T.A. Peithner: *Pokus o přírodní a politické dějiny českých a moravských dolů*, Vídeň 1780, český překlad z r. 1982, str. 139-140: *Mnohem pravděpodobnější se mi však zdá vysvětlení Laziovo hornickým výrazem kutat, což znamená tolik, co kopat; a což by mohlo být odvozeno od Kotinů či Kutinů, o nichž Tacitus praví, že museli kopat pro Markomany a Kvády železo a odvádět jim je jako tribut.*

<sup>7</sup> A. Profous: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Praha 1947-1950.

jména, totiž *Horou* se však A. Profous v důsledku tradované koncepce a jednoznačně předpokládaného obsahu tohoto pojmu vůbec nezabýval a veškerou pozornost věnoval především zkoumání původu jejího přívlastku *Kutná*, který po jistém váhání odvodil z německého slova *Kutte*:

*Český jazykový cit spojuje adj. „Kutná“ se slovesy „kutati“ a „kutiti“: jako od „chváliti“ je adj. „chvalný“, „co lze chváliti“, od „velebiti“ je adj. „velebný“, od „slaviti“ adj. „slavný“, „koho lze slaviti“ a pak „kdo bývá slaven“ a p., tak se zdá, že pův. „kutna hora“ byla „hora, v níž se kutilo“ (stč. kutiti „machen“) ... Poněvadž obecné adj. „kutný“ od „kutiti“ není ze stč. dosud doloženo a ze subst. „kút“ bylo adj. „kútný“, „koutní“, „úhelný“ odlišné kvantita a významu a pak poněvadž bylo hornictví v českých zemích vůbec a v Kutné Hoře zvláště prováděno od horníků převážně německých, upozornil Lippert (Sozialgesch. Böhmens II, 271) na dolněm. „kute“, jáma, důl. Myšlenku tuto provedl E. Schwarz (ZONF. II r. 1927 s. 187-190 a ONGesch. 96) podrobnou přehledkou tohoto kmene v různých zemích německých. Došel k výsledku, že ve jméně našeho města adjekt. pochází ze středoněm. „kutte“, jáma (v. kutte „jáma, díra“ u Lexera I, 1803), bavor. „kutte“, Hütte zum Erzschnneiden (Schmeller, Bair. Wtb. I, 1311).*

*Uvážíme-li, že město K.H. mělo až do husitských válek ráz převážně německý, že z těch dob jsou známa německá jména tamních měšťanů, německá jména tamních dolů a míst - zbytkem toho jsou jméno potoka „Pách“ a jm. blízkého města „Kaňk“ - musíme uznati, že německá etymologie jména „Kutná“ (Hora) vyhovuje nejlépe.<sup>8</sup>*

Některé z verzí, týkající se výkladu slova „Kutte“, jež zde A. Profous uvedl, sice zřejmě - jako v případě bavorské translace „Hütte zum Erzschnneiden“ - neodpovídají zcela jistě obsahu tohoto pojmu, nicméně i přesto mají v dané souvislosti své určité opodstatnění. Nakonec se však autor vzdor tomu, že předpokládal zejména po jazykové stránce úzkou spojitost mezi českými slovesy *kutati* a *kutiti*, přiklonil k názoru, že jméno tohoto města nejpravděpodobněji pochází z německé etymologie.

Vznik a vývoj názvu Kutné Hory byl však nepochybně poněkud složitější. Proto vzhledem k určité ekvivalenci obou jeho složek, totiž substantiva *Hora* a adjektiva *Kutná*, bylo nutno k jeho podrobnějšímu studiu přistoupit především z baňskopravních a baňskohistorických hledisek.

### III.

Poslední hypotéza, která byla na dané téma předložena ve výpravné monografii *Kutná Hora* vydané v roce 2000,<sup>9</sup> odvozuje naopak název tohoto města od domnělé osady *Cuthna Antiqua* ležící u dnešního kostela Všech svatých. Protože na tomto místě byla také nedávno učiněna řada zajímavých archeologických nálezů, získala tato hypotéza na věrohodnosti a tím také obecnější souhlas a podporu.<sup>10</sup>

Pokud jde o základní otázku, týkající se vlastního původu názvu Kutné Hory, zaujímá zcela jednoznačné stanovisko, že pochází z někdejšího jména *Cuthna Antiqua*, jež kdysi neslo hornické osídlení, které v tomto regionu vzniklo v souvislosti s rozvojem těžby stříbrných rud již ve 13. století: *Spolu se zintenzívněním dolování se horní osady rozrůstaly. Jedna z nich, založená v posledních letech vlády Přemysla Otakara II., se nazývala Cuthna Antiqua, Stará Kutna: podle ní získalo budoucí město své jméno. Rozkládala se na mírném návrší proti dnešnímu hřbitovu s kostelíkem Všech svatých vně pozdějších městských hradeb...*<sup>11</sup>

<sup>8</sup> A. Profous: tamtéž, díl I. A-H, 1947, str. 606-608.

<sup>9</sup> Autorský kolektiv: *Kutná Hora*, editorky H. Štroblová a B. Altová, 2000, str. 41.

<sup>10</sup> Tamtéž, str. 41: *Archeologický výzkum zde prokázal šachtové pole s přílehlajícím okrskem technický výrobního charakteru, kde se zřejmě na zkoušku tavila ruda přímo v hornickém sídlišti.*

<sup>11</sup> Tamtéž, str. 41.

Na tuto verzi pak ještě navázala i další zmínka o existenci zdejší hornické osady, uvedená v druhém dílu této publikace *Kutná Hora a umění: Románské založení se předpokládá i u kostela Všech svatých v České ulici, který stojí v místě, kde se v polovině 13. století rozkládala osada Cuthna Antiqua*.<sup>12</sup>

Obě citované pasáže, jak je zřejmé z jejich srovnání, jsou ovšem, zvláště pokud jde o datum, do něhož kladou vznik tohoto osídlení, vůči sobě v určitém rozporu. Nehledě na to, lze i tak jen stěží připustit, že zmíněná osada u Všech svatých mohla již v 70. nebo dokonce v 50. letech 13. století nést označení *Cuthna Antiqua* a tím méně jej tehdy vtisknout i do názvu samotného poněkud dále na východ vyrůstajícího města.

Vezmou-li se totiž v úvahu oba písemné dokumenty, které se dochovaly k nejstarším dějinám dolování v tomto revíru, je zřejmé, že měla hlavní hornická aglomerace, která tvořila jádro Kutné Hory, již v uvedené nebo krátce na to následující době v podstatě dvě ze stejných kořenů pocházející jména: jednak *Mons*, odpovídající v pozdějším českém překladu *Hora*, a jednak poněkud variabilnější *in Kuttis*. Konkrétně to dokazuje starší listina o vysazení vesnice Bylany z roku 1276 a dále mladší písemná dohoda mezi městy Kolínem a Čáslaví z roku 1289. Nějaká dřívější jména, která by se mohla vztahovat k tehdejší Kutné Hoře, se nevyskytují v žádných soudobých pramenech a nejsou známa ani ze žádných ústních tradic. Nazývat proto jedno z okrajových sídlišť tohoto revíru *Cuthna Antiqua* a odvozovat z něho i název tehdy vznikajícího města je tedy již z tohoto důvodu velice sporné.

Názor, že na tomto území kdysi existovala hornická osada Stará Kutna, je však vzdor tomu v historiografii poměrně dost rozšířený. Kromě jiných jej zastává také J. Majer ve své stati *K počátkům montánního a právního vývoje Kutné Hory*, kterou publikoval v roce 2000 na mezinárodní konferenci k 700. výročí zákoníku Václava II. Majer totiž v souvislosti s tažením německého císaře Albrechta v roce 1304 ke Kutné Hoře se zde pokusil objasnit, proč do *pozdějších městských hradeb nebyla pojata osada Stará Kutna, která se tak ocitla mimo možnost hájení*.<sup>13</sup>

Podobnou myšlenku, že *Cuthna Antiqua* znamenala název zdejší hornické osady, vyslovil již v roce 1924 J. Čelakovský; ten také uvedenou papežskou listinu z roku 1369, jež o ní učinila příslušnou zmínku, také otiskl ve své sbírce privilegií.<sup>14</sup> Proti tomuto pojetí však vznesl závažné námitky již O. Leminger: *Nikterak se však název „Antiqua Cuthna“, připomínaný v papežské listině ze 17. srpna 1369 nesmí vykládati tak, jak to činí Čelakovský, který myslí, že to byla stará hornická osada, nazvaná tak proto, že se tam v hoře kutalo*.<sup>15</sup>

Leminger sice v důsledku tehdejší nedostatečné znalosti montanistických poměrů na grejfském pásmu nemohl přirozeně odhalit celou podstatu této názvoslovné transpozice, ale s jeho domněnkou, že jméno zdejší šachty se později přeneslo i na okolí kostela Všech svatých, lze plně souhlasit i dnes.<sup>16</sup>

Že na místě, které uvádí citovaná monografie, mohlo již ve 13. století existovat větší hornické sídliště, lze potvrdit i z báňkohistorického hlediska. Územím dnešního hřbitova a jeho

<sup>12</sup> Tamtéž, str. 296

<sup>13</sup> J. Majer: *K počátkům montánního a právního vývoje Kutné Hory*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané 3.-5.10.2000 v Kutné Hoře, sekce IV., str. 9.

<sup>14</sup> J. Čelakovský: *Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419*, Praha 1895.

<sup>15</sup> O. Leminger, *Kutnohorské příspěvky*, r. 1924, II. řada, 2. sešit, str. 59.

<sup>16</sup> Podle Lemingera totiž označení *kutna* znamenalo v obecnějším smyslu nejspíše hornickou šachtu nebo jámu. Nabylo-li takové hlubinné báňské dílo většího významu, pak se přirozeně mohl i jeho název *Cuthna Antiqua* rozšířit i na jeho okolí, kde stál také kostel Všech svatých. Nicméně i když Leminger ve své argumentaci vycházel ze správných předpokladů, přesto si neuvědomil, že pokud zde mezi desítkami jiných šachet existovala jedna, která se jmenovala Stará Kutna, nelze vůbec pochybovat ani o skutečné provenienci názvu *Cuthna Antiqua*.

okolím probíhají totiž severní resp. severoseverovýchodní křídla grejfského a zčásti i oselského žilného pásma, která se vyznačovala poměrně vysokými obsahy stříbra a proto se také stala předmětem rozsáhlé hornické exploatace.

Následkem značného rozvoje těžebného provozu vzniklo přirozeně na tomto místě stejně jako v dalších částech kutnohorského regionu stabilnější hornické osídlení. Na sklonku 13. století zde bylo totiž otevřeno několik desítek dolů s kavnamy, úpravami a zčásti snad i s hutěmi a vedle nich zde vyrostla i početná řada domků pro usazující se havíře, obchodníky, řemeslníky a další obyvatele včetně lázní a jiných zařízení. Podobně tomu totiž bylo i na jiných od městského jádra vzdálenějších pásmech, např. na Kuklíku, u Grunty, na Rovínách, u sv. Trojice i na Kaňku. Domnívat se proto, že právě osada u Všech svatých mohla nést se zřetelem k tomuto vývoji samostatné jméno *Cuthna Antiqua*, které se pak přeneslo i na celé město, je tedy téměř vyloučeno.

Na samotném grejfském pásmu byly tehdy vedle jiných dnes již blíže neznámých důlních děl založeny také první v pramenech jmeny uvedené doly, jako např. Merboto, Pirkneris, Weykmansdorf, Lichtenberg a další.<sup>17</sup> Mezi ně patřil také rovněž poměrně proslulý důl Kutna: zda byl nazýván po legendární kutně mnicha Antoně, považovaného za domnělého objevitele kutnohorských ložisek stříbra, nebo po synonymickém označení středověké šachty, jak se domníval Leminger, není přirozeně rozhodující.

Kromě tohoto původního dolu Kutna byl později na těchže měřácích otevřen ještě další význačný důl, který přirozeně nesl stejné jméno. Aby je bylo tudíž možno v běžné provozní a administrativní praxi přesněji rozlišovat, dostaly ještě charakteristické přídomky. Novější byl nazýván Mladá a dříve založený Stará Kutna neboli *Antiqua Cuthna*.<sup>18</sup> Protože však k těmto změnám došlo až na začátku 14. století, musí být také zřejmé, že i kdyby toto nově vzniklé označení *Antiqua Cuthna* převzala ve stejné době i zdejší hornická osada, nemohlo již po etymologické stránce mít žádný účinek na tvorbu jména samotného města.

Oba uvedené doly byly pak provozovány po celé 14. a po část 15. století a po jejich dočasném opuštění znovu, třeba jen v menším měřítku, ještě v 16. a v 17. století. Následkem toho také patřily k nejznámějším a nejdůležitějším produkčním a společenským centrům tohoto území.

Existenci těchto dvou dolů, totiž Stará a Mladá Kutna, dokládá na grejfském pásmu také J. Kořínek. Stará Kutna byla sice v jeho době již opuštěna, ale Mladá Kutna zůstávala tehdy, tj. v druhé polovině 17. století, ještě v částečném provozu. Památce těchto dolů dokonce věnoval i svůj třetí *handštan*, v němž také přímo spojil jejich společné jméno s pověstí o mnichu Antonínovi a s jeho kápi: *Říkávali Starí Čechové: kde Mních, tu Kápě. Horníci též Mnicha bez Kápě mít nechtěli. Protož nedaleko dolu, Mnichem nazvaného, jiný důl, právě na tom místě, kde Kněz Antonín Kápi svou položil, zarazivše, po Německu Kutte (což po Česku Kukla neb Kápě zní) mu převzděli: ne k potupě, ale věčné Antonínově památce. Chtějí tomu, že ten důl, ne Rudu s Perky a Kaňkovím smíšenou, ale samé Kňoury vydával. Abys pak se žádný neomeyl, máš věděti, že ta Kutna, jenž se po dnes na Couku Grejfským, ač s malým užtkem, těží, od ně jest rozdílná, a proto také nová Kutna sluje. Do té Staré Kutny, ač již pusté, směle jsem se heňoval, a z ní tento třetí Handštan vytrekoval...*<sup>19</sup>

<sup>17</sup> Názvy těchto nejstarších a prameny dokumentovaných dolů na tomto území pocházely převážně z jmen tehdejších podnikatelů resp. nositelů jejich propůjček, jako třeba Mader, Merboto, Schoppenberg, Lichtenberg apod.

<sup>18</sup> Podobných případů, že se názvy některých dolů na některých pásmech lišily jen svými adjektivy, byla v kutnohorském revíru celá řada. Mezi historicky nejproslulejší náležely např. Staré a Mladé Rousy na oselském, Stará a Mladá Hruška na grejfském, Stará a Mladá Krása na staročeském pásmu apod.

<sup>19</sup> J. Kořínek: tamtéž, str. 19.

Název *Cuthna Antiqua* tedy i podle Kořínkova, byť jen nepřímého, svědectví souvisel rovněž nejspíše s dolem Stará Kutna. Možnost, že by jej pak od něj převzalo již před koncem 13. století vznikající město, je proto stejně málo pravděpodobná jako samotná legenda, že základem jeho jména se stala *kutna* mnicha Antonína.

Název *Cuthna Antiqua* není tedy vzdor svému přívlastku prioritní, protože vznikl teprve po založení dalšího dolu na kutnských měřácích a zejména pak pod vlivem potřeby určité správní a provozní diferenciaci obou těchto objektů. Starší důl však již tehdy tvořil významný orientační bod této krajiny<sup>20</sup> a proto se také jeho název logicky objevil i v samotné papežské listině z druhé poloviny 14. století. Doly resp. jejich těžné šachty totiž tvořily ve středověku stejně důležité mezníky či topografické body jako tehdejší kostely či kaple. Následkem toho se také stávaly i konkrétními vodítky při vyznačování průběhu hranic mezi farnostmi či polohy jiných sporných objektů.<sup>21</sup>

Shrnou-li se všechny tyto poznatky, je z nich zřejmé, že pojem *Cuthna Antiqua* se původně nevztahoval na hornickou osadu ležící u kostela Všech svatých, nýbrž výhradně na důl Kutna, který byl s řadou jiných tamějších báňských děl založen patrně již na sklonku 13. století. Svého přídomku *Stará* nabyl teprve na začátku 14. století po vzniku dalšího na zdejších měřácích otevřeného dolu pojmenovaného Mladá Kutna.

Pokud byl název *Cuthna Antiqua* použit v uvedené papežské listině, pak tomu bylo nepochybně proto, že šachta dolu Stará Kutna tvořila důležitý orientační mezník této oblasti. Některé strategicky situované doly představovaly totiž zároveň i důležité topografické body a sloužily k přesnějšímu určení hranic v řadě listin týkajících se různých pozemkových nebo majetkových sporů. Nejvíce těchto rozepří, rozhodovaných někdy i na papežské úrovni, vzniklo ve 14. a 15. století kolem vytyčování hranic mezi sedleckým klášteřem a pražskou kapitulou.

Vzdor některým indiciím, které jistou měrou připouštějí možnost určité názvoslovné vazby mezi touto osadou a Kutnou Horou, není tato hypotéza vzhledem k tehdejšímu báňskohistorickým a báňskoprávním poměrům akceptovatelná. Kromě jiného neodpovídá ani na otázku, proč se tedy tato domnělá osada *Antiqua Cuthna*, když údajně dala své jméno Kutné Hoře, nestala také zároveň i jejím urbanistickým centrem. Pokud se tak nestalo, pak tomu muselo být jen proto, že vývoj této osady byl po dějinné i etymologické stránce divergentní s vývojem samotného města, které ostatně v době, kdy se ve vzpomenué listině připomíná jméno *Antiqua Cuthna*, mělo prakticky již definitivní název již několik decenií.

Hypotéza, že *Cuthna Antiqua* představovala nejstarší hornickou osadu, jejíž název pak převzalo i samotné město, která byla předložena v monografii *Kutná Hora*, vyvolává tedy řadu zásadních pochybností. *Cuthna Antiqua* byla totiž prvotním jménem nikoli hornického osídlení, nýbrž jednoho z významných dolů nalézajících se nedaleko kostela Všech svatých. Proto také titulatura tohoto dolu nemohla rozhodujícím způsobem ovlivnit tvorbu názvu vznikajícího města.

Mimo to ve středověku se jména dolů zpravidla tvořila podle příjmení báňských podnikatelů, kteří se stali držiteli propůjček, dále podle různých blízkých povrchových zařízení či významnějších objektů a někdy i podle uctívaných světců. Případy, kdy naopak názvy dolů přejímaly části krajiny, byly velmi vzácné. Poněkud častěji se jejich jména přenášela na domky

<sup>20</sup> Po tomto dolu bylo dokonce v 17. století původně grejfské žilné pásmo, které se táhne od údolí Bylanky kolem nemocnice a tzv. Ptáku až téměř ke gruntecké silnici, nazýváno po nějakou dobu kutenské.

<sup>21</sup> Např. v listině z roku 1338, kterou byla rozhodována rozepře týkající se hranic vsi Pněvice, je uváděn jako mezník *montis qui dicitur Rus*, tj. důl Rousy na oselském pásmu, který byl položen blízko chrámu sv. Barbory, a v další listině Jana XXIII. z roku 1410 v podobném hraničním sporu mezi malínskou a pněvíckou farností zase důl *Asinus* neboli legendární Osel.



nebo stavby nalézající se v jejich blízkosti nebo sloužící původně jako hornické kavny.

Proto také představa, že by Kutná Hora mohla být nazvána po dolu Kutna, se zdá dost absurdní, zejména když sama v té době své sice ještě krystalizující, ale v podstatě stabilní jméno již dávno měla. Se zřetelem k těmto okolnostem je proto také nutno vyloučit i celou tuto poměrně přitažlivou myšlenku, že Kutná Hora byla pojmenována po údajné hornické osadě *Cuthna Antiqua*.

#### IV.

Kolem vzniku a proveniencie názvu Kutné Hory vzniklo již v dávné minulosti a existuje ještě dnes řada různých někdy přesvědčivějších a někdy zcela pochybených verzí a spekulací, které dosud opřádají nejstarší dějiny tohoto města a do jisté míry komplikují i jejich současný výklad. Některé z nich sice spočívají na poměrně věrohodných základech či argumentech, ale většina jich zůstává ve sféře pouhých legend a bájí.

Objasnění této otázky je totiž i přes její zdánlivou prostotu a jednoduchost dosti složité. Třebaže v některých z těchto koncepcí a často spíše dohadů, týkajících se Kutné Hory a jejího názvu, se zároveň vyskytují i další motivy či aspekty, jejichž prostřednictvím jsou spojovány i s objevy zdejších ložisek a se začátky jejich dolování; vzdor tomu se však v nich jen málokdy odráží vlastní historická realita. Dosavadní snahy objevit v nich jedinečný klíč k řešení těchto problémů mají proto jen velice malou naději na nějaký úspěch.

Že název Kutné Hory velmi úzce souvisí s někdejší báňskou činností probíhající v tomto regionu již od středověku, bylo vždy považováno za zcela samozřejmé. Hlavní problém při jeho objasňování nespočívá tedy dnes v hledání jeho dalších etymologicky příbuzných zdrojů, nýbrž v důkladnějším rozboru těchto již známých kořenů a v přesnější interpretaci jejich konkrétních vztahů a vazeb s vývojem hornictví a jeho báňskoprávních poměrů.

Název města a jeho původ se s hlediska většiny kronikářských záznamů a pověstí jevil až dosud jako velmi přirozený. Vzhledem k metalogenetickým podmínkám, které na území našeho státu určily vznik a rozložení ložisek zejména drahých kovů, jež se zde potom staly objekty hornické exploatace, se převážná většina na nich otevřených dolů nalézá v hornatých nebo kopcovitých terénech. Názvy, které dnes nese početná řada těchto báňských revírů či lokalit, kde se tato ložiska dobývala, jako třeba Kašperské Hory, Ratibořské Hory, Hora sv. Kateřiny, Horní Město a jiné, nejsou ovšem kupodivu většinou odvozeny z toho, že se rozkládají většinou v hornatých či kopcovitých územích. Do značné míry je totiž tomu právě naopak.

Přes tento zdánlivý paradox jména těchto hornických lokalit či měst zpravidla nevznikla proto, že jejich okolí nebo ony samy leží v morfologicky výrazném terénu, který tvoří jejich krajinnou dominantu, nýbrž proto, že se v nich nebo v jejich blízkosti kdysi rozvíjela zpravidla hlubinná hornická činnost.

Nejstarší známé doly, sloužící zejména k těžbě drahých kovů, tj. zlata a stříbra, byly totiž v době, kdy byly zakládány, tj. především ve 13. a 14. století, nazývány latinským *mons* nebo *montes*, tj. hora nebo hory.<sup>22</sup> Národně o tom svědčí i tehdejší autentické prameny, tedy báňské řády a zejména pak *Ius regale montanorum* i jiné dokumenty. Proto také o verbálních i obsahovém propojení latinského termínu *mons* či *montes*, s českým *hora* nebo *hory* či s německým *Berg* či *Berge* není ani nejmenších pochyb.<sup>23</sup>

<sup>22</sup> Názor, že termín *hora* znamenal *důl* nebo *doly* i po jazykové stránce, zastává také F. Trávníček ve *Slovníku jazyka českého*, Praha 1952, str. 447. Podle něho byl tímto způsobem ovlivněn i samotný název města Kutné Hory.

<sup>23</sup> Kromě toho stejné označení jako pro zakládané doly, totiž *mons* nebo *hora*, se v minulosti používalo také ve vinohradním právu pro nově zřizované vinice. Tato skutečnost byla také J.L. Bílým v jeho studii, publikované ve sborníku příspěvků I., který byl vydán k 700. výročí *Ius regale montanorum* v roce 2000, považována za jeden z dalších důkazů, že jak hornictví, tak i vino-

Sídelní městské či jiné aglomerace, vzniklé v důsledku dřívější hornické činnosti, prodělavaly často složité osudy; i když však některé z nich časem svůj někdejší montánní statut opět ztratily, přesto svůj původní název *Hora* si vlastně uchovaly v řadě případů až do současnosti. Proto má také slovo *Hora* nebo *Hory* v jejich jménech tento latentní báňskohistorický obsah.

Klasický důkaz o tomto vývoji a transpozici původně hornického termínu do jména dnešního města podává právě Kutná Hora. Na jejím příkladu je zřejmé, že pojem *Hora*, který se stal základem názvu tohoto města, nebyl reflexí na to, že tato aglomerace se vytvořila v poměrně nerovném terénu obklopena řadou okolních vrchů, jak se dosud obecně soudilo. Naopak původ tohoto názvu je nutno odvozovat výhradně od dřívějšího latinského označení pro zdejší propůjčené doly, totiž *mons* nebo *montes*, které pak v českém překladu odpovídaly svým významem termínům *Hora* nebo *Hory*.

Podobný vývoj tvorby a metamorfóz těchto nejrozšířenějších montánních právních pojmů a jejich vazeb se jmény hornických lokalit a měst se přirozeně odehrál i v německém jazyku. I zde se totiž, jak naznačuje předchozí zmínka, z původního latinského *mons* vytvořil adekvátní termín *Berg*, znamenající v češtině rovněž *hora*.

Avšak na rozdíl od českého jazyka, kde se označení *hora* později transformovalo v pojem *důl*, se v němčině tento termín udržel až do současnosti: k jeho původnímu základu *Berg* však byla připojena ještě část *Werk* neboli dílo. Následkem toho lze tento složený pojem *Bergwerk* překládat do českého jazyka jako *horní dílo* či v modernějším pojetí *důlní dílo*, tedy zkráceně *důl*.

Také v daném případě hlavní část tohoto pojmu neboli *Berg* postupně přešla do německých názvů řady hornickou činností se vyznačujících lokalit a měst a zachovala si zde svůj původní tvar. Následkem toho se vytvořila skupina německých názvů našich měst s adekvátně znějícími českými překlady: Kuttenberg (Kutná Hora) a pod.<sup>24</sup>

Nehledě na tento poněkud neobvyklý proces, kterým procházel vývoj někdejšího latinského termínu *mons* k dnešnímu výrazu *důl* či *Bergwerk*, je však zřejmé, že jeho nejstarší český tvar se vlivem dalších okolností stal základem dnešního názvu tohoto města v podobě *Hora*. Podobně se tento termín dostal i do názvu jiných nejen našich, ale i německých hornických měst a lokalit.

Pro doplnění představ, týkajících se obsahu pojmu *mons* či *hora* neboli *důl*, je třeba ještě dodat, že znamenal označení nikoli všech montánních hlubinných děl vzniklých v souvislosti s dobýváním ložisek nerostných surovin. Zahrnoval totiž jenom díla na propůjčených dolo- vých polích, tedy na nálezných měřácích a přiměřených lánech. Protože v podmínkách kutnohorského revíru probíhala exploatace zdejších rudních žil převážně pomocí svislých a úklonných šachet, tak se pod výrazem *mons* nebo *hora* zároveň rozuměly především tyto zde velmi četné do země zahloubené artefakty s napojenými sítěmi podzemních chodeb a s jejich technickým zařízením na povrchu.

Naproti tomu pojem *mons*, *hora* či *důl* se až na výjimečné případy nevztahoval na štolu, ať již průzkumné nebo dědičné, tj. na samostatná převážně horizontálně ražená podzemní hornická díla, jejichž propůjčování a vlastní provoz podléhaly jiným předpisům.<sup>25</sup> Tyto štolu

---

hradnictví vyrůstaly ze stejných právních kořenů antického Říma.

<sup>24</sup> Mezi další známá hornická města a báňská střediska, jejichž název vznikl analogickým způsobem, lze s jistotou zařadit např. Andělskou Horu (Engelsberg), Kašperské Hory (Bergreichenstein resp. Reichenstein), Bukovou Horu (Buchberg), Krásnou Horu (Schönberg), Horu sv. Šebestiána (Sebastiansberg), Hory Matky Boží (Bergstadt), Ratibořské Hory (Bergstädtl) a jiné.

<sup>25</sup> Pro tyto štolu, jejichž hlavním účelem bylo vyhledávání nových rudních ložisek nebo odvádění vod z hlubin zatápějících se dolů, existovaly také speciální předpisy. K tomu, aby nabyly svého statutu a tím i příslušných oprávnění, musely splňovat řadu parametrů, zejména dosahovat určité

totiž sloužily buď vyhledávání nových stříbronosných žil nebo odvětrávání a odvodňování již otevřených hlubinných dolů. Pokud však některá ze štol, jejichž význam přirozeně vzrůstal zejména v členitém resp. hornatém terénu, zastihla ve svobodném poli ložisko schopné rentabilní těžby, mohla být na ní propůjčena rovněž samostatná nálezná jáma s připojenými láný a příslušnými právy a povinnostmi vlastní *hory*. Někdy tedy označení *hora* a *štola* v báňskoprávní terminologii 13. a 14. století poněkud splývala, ale v zásadě byla od sebe odlišována: na jedné straně pro *horu* existovalo latinský výraz *mons* a pro *štolu* zase výraz *stollo*.

Pokud jde o další složku nebo součást názvu města, totiž o přídomek *Kutná*, je objasnění jejího původu poněkud komplikovanější. Tvarová a obsahová shoda v tomto případě dominantních sloves, německého *kutten* a českého *kutati*, je naprosto nepochybná a proto také byla považována dříve za jednoznačné etymologické kritérium. Na jejím podkladě se totiž soudilo, že český přívlastek *Kutná* byl zcela jasně odvozen od výrazu *kutten*, který vlastně tvořil i součást německého názvu *Kuttenberg*.

Nápadná názvoslovná konformita mezi českým slovesem *kutati* a německým *kutten* tedy v minulosti představovala na pohled spolehlivý důkaz i o správnosti tehdy proklamovaných hypotéz, týkajících se názvu Kutné Hory. Nicméně nové poznatky, získané studiem zdejších báňskohistorických a báňskoprávních poměrů, si vynucují poněkud jiné pojetí této problematiky a hledání efektivnější metody jejího řešení. Proti původním názorům se adjektivum *Kutná* vyvíjelo v závislosti nikoli na pojmu resp. slovesu *kutten* či *kutati*, nýbrž na odlišných, i když s hornictvím rovněž úzce spjatých základech.

Proti předpokládanému etymologickému spojení německého slovesa *kutten* s českým *kutati*, které je dnes nejčastěji považováno za klíč k objasnění jména *Kutná*, stojí totiž skutečnost, že tyto pojmy nejsou vůbec v nejstarší montánní terminologii doloženy. Původní texty hornického jazyka, které jsou zachyceny v prvních latinských horních řádech či zákonech, ekvivalentní výrazy k tomuto slovesu vlastně vůbec neuvádějí. Proto se také nevyskytují ani v německých překladech listin týkajících se báňské tematiky ze 14. století či v jejich českých transkripcích z následujícího století.

Sloveso *kutati* totiž v tehdejší době neexistovalo ani v originálech latinských dokumentů, ani v jejich převodech do národních jazyků. Nejčastěji bylo nahrazováno nebo vyjadřováno latinským *laboro*, německým *bauen* či *machen* nebo českým *dělati* či *pracovati* apod. Termín *kutati* byl do hornické terminologie zaveden až mnohem později.

Marně lze tento termín hledat i v montánním lexikonu neboli *Rejstříku slov horničných v této knize připomenutých, s jednoho každého vyložením*, který sestavil kronikář J. Kořínek, aby čtenáři jeho díla mohli snáze pochopit smysl v tehdejší hornické praxi používaných slov či výrazů.<sup>26</sup> Proto se také tento zdánlivě typický hornický termín nemohl stát etymologickou součástí názvu města Kutné Hory.<sup>27</sup>

Následkem toho bylo tedy třeba pátrat po jiném věrohodnějším názvoslovném zdroji jména *Kutná*. Bylo tomu zejména proto, že výraz *Kutná* neznamenal původně jen k pojmu *Hora* připojený přívlastek, nýbrž že kdysi tvořil přímo jeho hlavní část, kterou představoval ve formě *Kutta*, *Chuttna* nebo *Cuthna* již v nejstarších dobách existence tohoto města.

---

hloubky a délky, udržovat na nich pravidelný provoz apod. Propůjčování těchto štol a řízení jejich činnosti se dělo na základě řady ustanovení a pravidel tvořících velmi důležitou součást horních řádů, zákonů i privilegií. Např. v zákoníku Václava II. byla této problematice vyhrazena celá IV. a V. kapitola druhé knihy IRM i řada dalších článků.

<sup>26</sup> J. Kořínek: tamtéž, str. 124 až 128.

<sup>27</sup> Německé sloveso *kutten* ve smyslu hornického vyhledávání a částečného dobývání ložisek nerostných surovin se vlastně objevilo teprve v horních řádech z konce 15. a spíše až ze 16. století. Poměrně často, ne-li převážně, bylo však nahrazováno termínem *schürfen*, odpovídajícím rovněž českému slovesu *kutati*.

Podle dochovaných listin další část současného jména města, představovaná přívlástkem *Kutná*, tvořila nejdříve jeho základní substantivum, které mělo formy *Kutta*, *Chutta*, *Cuthna* a jiné. Někdy a nikoli výjimečně, jak ostatně svědčí i známá listina z roku 1289, byla např. *Kutta* spojena s latinskou předložkou *in*, takže nabývala tvaru *in Kuttis*.

Přihlédne-li se ke kořenům těchto výrazů, zdá se, že ve své podstatě musely označovat tehdy exploatovanou oblast dnešního kutnohorského revíru. Z toho zároveň vyplývá, že tyto původní názvy musely být odvozeny z charakteru a vzezření zdejší krajiny, jejíž dominantní prvky tvořily již před koncem 13. století četné hornické objekty, tedy především šachty s okolními haldami. Není-li zároveň pochyb o těsném meritorním kontaktu a etymologickém příbuzenství latinsky znějících výrazů *in Kuttis*, *Chutta* apod. s německým slovem *Kutte* znamenajícím v dialektu tohoto jazyku rovněž šachtu nebo jámu, pak lze také za logický považovat i tento výklad.

Zatímco tedy *hora* představovala spíše právní pojem a také tehdy znamenala označení propůjčených dolů, jež se později přeneslo i na osídlení, které v centru této důlní činnosti postupně vzniklo, označení *Kutta*, *Cuthna* či *in Kuttis* apod., které se poprvé objevuje v listině z roku 1289, lze se zřetelem k celkovému pojetí této problematiky substituovat českými výrazy *V šachtách* nebo *V dolech* apod. Šachty byly spolu s okolními haldami nejvýraznějšími indiciemi zdejší hornické činnosti a z toho důvodu se také jejich existence mohla zákonitě odrazit i v názvoslovné oblasti.

Vezme-li se v úvahu obsah citované listiny z roku 1289, je z něho zřejmé, že pod termínem *in Kuttis* se prakticky rozuměla hlavní část jí vymezeného zemí, které se rozkládalo mezi Hlízovem s Přitoky a na východě bylo ohraničeno údolím Vrchlice. Podle toho musela být již v této době známa a také dobývána převážná většina v tomto revíru se vyskytujících rudních ložisek: tedy kaňkovskými pásmy na severu počínaje, přes pásmo hloušecké, kuklické a grejfské na západu a část roveňského na východu a oselským na jihu konče.

Na tomto rozsáhlém území byly také přirozeně již tehdy otevřeny nejen desítky, nýbrž stovky různých hlubokých šachet opatřených technickými zařízeními, které také celé této krajině vtiskovaly typicky hornický ráz. Proto také jejich hromadný výskyt mohl zároveň představovat i rozhodující impuls při tvorbě jejího názvu. Třebaže tato domněnka má proti celkem jednoznačné interpretaci pojmu *mons* resp. *hora* poněkud hypotetičtější charakter, přesto v současnosti podává relativně nepřijatelnější výklad kořenů a vývoje původně substantivní a později adjektivní komponenty nebo složky jména Kutná Hora.

## V.

Na základě poznatků, které přineslo detailnější studium materiálů, týkajících se historie Kutné Hory zejména v období 13. a 14. století, lze vyslovit závěr, že zrod a vývoj názvu tohoto města byl provázen řadou peripetií i podstatnějších změn. Od svého začátku až do konce 13. století se Kutná Hora prezentovala pod dvěma názvy: jednak v podobě *Mons*, pod nímž byla zřejmě uvedena v dnes již neznámém originálu listiny z roku 1276,<sup>28</sup> a jednak v podobě *in Kuttis*, ve které byla zachycena v písemné úmluvě mezi městy Kolínem a Čáslaví z roku 1289, případně ve tvaru *in Kutta* dokumentovaném v listině z roku 1292.<sup>29</sup>

Pojem *mons* neboli *hora* byl do hornické terminologie a praxe zaveden středověkým systémem báňského práva. I přes svůj zdánlivě zcela jednoznačný obsah a smysl představoval fenomén, který pocházel nikoli z přírodní či orografické, nýbrž z báňskoprávní oblasti. Podle

<sup>28</sup> Listina, která byla vydána při vysazování vsi Bylany, není sice v původním znění známa, ale pokud na ní mezi svědky vystupují horníci *od Hory*, znamená to, že v latinském originálu musela být jejich příslušnost uvedena ve spojitosti se slovem *Mons*.

<sup>29</sup> Jedná se o listinu Václava II., kterou panovník osvobodil lázně sedleckého kláštera od urbúrěských dávek.

dnešních poznatků totiž znamenal v rámci organizované exploatace ložisek drahých kovů propůjčené dolové pole, jehož držitel podle tehdejších regálních zásad na jedné straně disponoval řadou zvláštních práv a na druhé straně byl povinován plněním z nich vyvěřajících finančních a jiných závazků.

Na rozdíl od nejstaršího pramene doloženého jména tohoto města, totiž *Mons* či *Hora*, jež si zachovalo svou původní podobu až do současnosti, další k němu připojená část nebo složka, představovaná původními tvary *in Kuttis*, *Cutta*, *Kutta*, *Chutta* a dalšími, prodělávala poměrně dlouhý a složitý vývoj. Uvedené vzájemně se sice poněkud lišící, ale v jádru značně identické názvoslovné varianty, přirozeně tehdy neměly a nemohly mít adekvátní ani německé ani české hornické termíny. Proto také jejich současná interpretace vychází jen z určitých montanistickými zvyklostmi podložených asociací.

Po svém určitém sjednocení se tyto názvy transformovaly do obecněji uznávaných a užívaných tvarů zejména *Chuttna* a *Cuthna*, které si již v diplomatickém styku udržely poměrně dlouhou dobu prioritní místo. Následkem řady příčin, především politicko-ekonomického rozkvětu Kutné Hory a přechodu její správy do rukou výlučně městských orgánů, se ovšem postupně vytrácel jejich původní ryze hornický nebo báňskoprávní obsah nebo podtext a tak v průběhu 14. století docházelo i k proměně jejich někdejší substantivní podstaty v klasické adjektivum *Kutná*.

Vzhledem k charakteru a smyslu, které tyto názvy zdejšího města nabývaly v tehdejších listinách i ve vlastní montánní a správní sféře, lze předpokládat, že výraz *hora* se zejména v počátcích rozvoje hornictví sice používal jen pro označení jednotlivých propůjčených dolů, ale později po svém zobecnění sloužil jako název pro celé kutnohorské důlní centrum včetně zdejší aglomerace. Kromě poněkud složitějšího určení jeho skutečného původu zůstává tedy jeho funkční a etymologická role zcela jasná.

Naopak pojmy *in Kuttis* resp. pozdější *Kutta*, *Chutta* či *Chutna* a další nelze tak jednoznačně interpretovat. Vezme-li se v úvahu jejich obsah a celkový kontext, v jakém jsou uváděny v dochovaných dokumentech, představovaly patrně již tehdy spíše zeměpisné termíny, jimiž byla označována celá tato krajina. Po topografické stránce měly tedy oproti *Hoře* poněkud širší a také jiný význam, neboť se zřejmě vztahovaly na celý tehdejší kutnohorský region, vymezený rámcově již v roce 1289.

Pokud jde tedy o jejich konkrétní původ a náplň, zdá se velice pravděpodobné, že vycházely rovněž z hornických kořenů a báňskoprávních vztahů. Podle prvotního způsobu jejich použití ve tvarech *in Kuttis*, *Kutte*, *Cuthna* a jiných, totiž nesporně zahrnovaly území s hromadnějším nebo četnějším výskytem s hornictvím souvisejících objektů, jimiž tehdy mohla být pouze povrchová nebo hlubinná báňská díla, reprezentovaná haldami nebo ještě spíše šachtami s jejich technickým vybavením.

Kdežto tedy termín *Hora* lze jednoznačně vyložit jako původně právně historický název propůjčeného dolu, který se později přenesl i na celý důlní komplex a zároveň i na zdejší rychle vzrůstající sídlištní aglomeraci, další v několika variantách používané výrazy *in Kuttis*, *Kutte*, *Chuttna* a ostatní znamenaly v podstatě globální označení hornicky vymezené krajiny s jejími typickými povrchovými a hlubinnými díly vzniklými při těžbě ložisek stříbra. Proto je také možno jejich obsah s určitou dávkou licence interpretovat názvy *V šachtách*, případně *Šachtové pole* a jinými.<sup>30</sup> Zatímco tyto tvary se na jedné straně unifikovaly a nabývaly ustálenějších forem, na druhé straně zároveň vlivem pokračujícího vývoje ztrácely své vazby na původní kořeny a tím i svůj někdejší báňskoprávní nebo ryze montánní obsah. Následkem to-

---

<sup>30</sup> Zda je toto pojetí v souladu s realitou, není přirozeně zcela jisté. Názvoslovná shoda mezi latinským *Kutta* a německým *Kutte*, jenž patrně znamená jámu nebo šachtu, jak předpokládá již O. Leminger, však v každém případě podává dost sugestivní důkaz.

ho také došlo i k postupné přeměně jejich substantivních tvarů v podobě *Kutte*, *Chutta*, *Chutna*, *Cuthna* či jiných v adjektivum znějící v pozdějším českém překladu *Kutná* a doplňují základní část názvu tohoto města - *Hora*.

Na přelomu 13. a 14. století byl již název tohoto města poměrně stabilizovaný. Např. v zákoníku krále Václava II. z roku 1300, kde je uváděn celkem čtyřikrát, měl převážně tvar *Chutna* a jednou dokonce *mons in Chutna*, tedy *hora v Kutně*.<sup>31</sup>

Nicméně i přesto se jména *Kutta*, *Chutta* či *in Kuttis* stále dost často i nadále střídají. Názorně o tom svědčí i diplomatář K. Sternberga, který podává přehled listin hornické provenience, vztahujících se k nejstaršímu období vývoje Kutné Hory.<sup>32</sup> Po IRM, které se přiklonilo k tvaru *Chutna*, se pak v listině z roku 1308 objevil také podobný výraz *Cuthna*, který však procházel rovněž různými úpravami a variacemi. Markantnější obrat v etymologickém vývoji jména města Kutné Hory však nastal teprve v souvislosti s přeměnou někdejšího substantiva *Chutta* či *Kuthna* v doplňující přívlastek a jeho připojením k základnímu tvaru *Mons* tj. *Hora*. Následkem toho pak vznikly jeho již známé a obvyklé latinské tvary *Montana Chutnensis*, *Montibus Cuttis* či *Montium Chuttnensis* a v německé podobě *Berge zu den Chutten*, které již představují téměř definitivní, třebaž stále poněkud variabilní formu českého znění *Hory Kutné* či německého *Kuttenberg*.

Krystalizace tohoto názvu pokračovala i po celé 14. století a tak teprve s nástupem češtiny do úředního styku se začínají v 15. století v korespondenci a dokumentech panovnických orgánů a jiných institucí objevovat i jeho české verze, a to buď jen ve tvaru *Hora* a později i s adjektivem *Kutná*. Díky tomuto vývoji tak toto město postupně nabylo svého definitivního názvu vyjádřeného tehdy ve formě *Hora Kutná* nebo někdy i *Hory Kutny*.

Vezmou-li se v úvahu dosavadní výsledky studia této sice okrajové, ale přesto kdysi zajímavé problematiky, je možno konstatovat, že obě složky nebo části jména Kutné Hory jsou vesměs montánní a do jisté míry i totožné provenience, ale jejich historické zdroje a vzájemné vztahy jsou poněkud jiného rázu, než se předpokládalo podle dřívějších teorií či pověstí. Proto také bylo třeba odmítnout nebo značně revidovat řadu starších i recentních většinou však již překonaných toponomastických koncepcí a názorů a pokusit se pomocí nového výkladu zdejších báňskoprávních a zčásti i etymologických poměrů o nalezení spolehlivějších východisek při objasňování vzniku a původu dnešního názvu města Kutné Hory.

---

<sup>31</sup> Podobný název, který se rovněž značně přiblížil jeho současnému znění, totiž *nostris montis Chutna* neboli *naší Hory Kutné*, se záhy na to objevil i v listině kutnohorských šepmistřů z roku 1311.

<sup>32</sup> Že ještě v listinách ze 14. století docházelo stále k těmto odchýlkám a variacím, je zároveň svědectvím toho, že obsah a smysl názvu Kutné Hory zůstával dlouho nejasný i kancelářím královských, církevních i samotných městských úřadů.

## KUTNOHORSKÉ POKUSY S AMALGAMACÍ V 16. STOLETÍ

Josef Haubelt

Ignác z Bornu (1742-1791) byl v Praze roku 1766 v první skupině absolventů tříletého studia montanistiky, které při filozofické fakultě Univerzity tehdy Karlo-Ferdinandovy realizoval první univerzitní profesor montanistiky Jan Tadeáš Peithner. Působil krátce ve Štiavnici na Slovensku a pak byl v letech 1770 až 1772 přísedícím Úřadu královského mincmistra a hormistra v Praze. V roce 1774 založil v Praze soukromou Učenou společnost pro povznesení matematiky, přírodovědy a vlasteneckého dějepisu, naší první akademii věd. V roce 1776 přesídlil do Vídně, kde se stal dvorským radou a vysokým úředníkem dvorské komory. Stál v čele dvorského kabinetu přírodnin. Laboratorně připravil amalgamační technologii výroby stříbra, která byla nejdříve zavedena ve Sklenných Teplicích na Slovensku. V Čechách byly amalgamovny Bornova typu postaveny v Jáchymově a v Ratibořských Horách (mezi Táborem a Mladou Vožicí). K dokonalosti byl nový způsob produkce hlavně stříbra doveden v Halbrucke u saského Freibergu.

Výsledky svých pokusů spolu s projektem amalgamovny uveřejnil Born nejprve roku 1786 ve spise „Über das Anquicken der gold- und silberhaltigen Erze, Rohsteine, Scharzkupfer und Hüttenseise“. O dva roky později vydal svou práci francouzsky s názvem „Méthode d'extraire les métaux parfaits des minerais et autres substances métalliques par le mercure“. V obsáhlé první části tohoto spisu shromáždil podstatnou část jemu dostupných informací o amalgamování ve španělské Americe, vesměs z cestopisů a z odborné literatury. Hned na začátku tohoto výkladu ocenil archivní informace o amalgamačních pokusech v Kutné Hoře, které se tu konaly už ke konci XVI. století. Převědme tuto část Bornova německého výkladu z roku 1786 do češtiny:

### Zprávy o španělské metodě amalgamování zlatých a stříbrných rud.

Z c.k. archívu dvorské komory.

*Brzy po zavedení procesu amalgamace (stříbrnosných) rud v Peru, v roce 1588, se Španěl jménem Juan de Córdova obrátil na císařský dvůr ve Vídni a nabídl, že vytěží za osm až deset dnů s nepatrnými náklady cestou amalgamace stříbro z rud, ať už bohatých nebo chudých.1) Byl odkázán na svobodného pána Ludwiga z Hoyosu, který mu poskytl různé druhy rud, z nichž svou metodou opravdu vytěžil zlato a stříbro. Pak byl pověřen tím, aby uskutečnil pokus ve velkém s dvaceti centýři rud v Kutné Hoře v Čechách. Ze zprávy knihou o prubířství všem hutníkům známého tehdejšího kutnohorského hormistra (sic!) Lazara Erckera a z aktů k ní přiložených, které se uchovávají ve zdejším archívu Dvorské komory, vyplývá, že Córdovi bylo poskytnuto 20 centýřů suchého pětikventilkového kyzového sličku, který 21. března smísil se 17 centýři rtuti a nechal směs 19 dnů pracovat.2) Nakonec protlačil tři centýře amalgamovaného sličku. Nezískal ani stopu stříbra a vytěžil jenom třetinu ve směsi obsažené rtuti. Potom vzal půl centýře praženého kutnohorského sličku, nechal jej deset dnů pracovat a vytlačil z něj jeden denár stříbra, což činilo sotva desetinu obsahu stříbra. Španěl se pak odebral do Vídně a stěžoval si, že mu dali plané rudy, v nichž vlastně nebylo žádné rudné stříbro, a k tomu dodal, že i když se tento pokus nezdařil, přesto byl jeho návrh správný a zdůvodněný.3) Lazar Ercker však na konci své zprávy poučoval s učeneckou pýchou 4): „Co se týká příčiny, nedá se k této věci nic víc dodat 5), a rozvášněný pan prezident jako komorní radové v Českém království, kteří tehdy rovněž tak málo rozuměli chemii a hornictví jako také dnes většina radů ve velkoknížecích a knížecích báňských kolegiích svaté římské říše 6), se spokojili s tímto závěrem.*

---

1) Tento pan Córdova se mohl seznámit s amalgamací rud ve španělských dolech náhodou a věřil si, že je dostatečně obratný, aby ji také jinde uskutečnil. Rudy nepražil, nepřisazoval sůl a provozoval své pokusy ve velkém v chladné roční době. Částičky stříbra se tedy nemohly uvolnit a se rtuťí se spojit; a z praženého šlichu se nehledě na všechny jiné překážky přece jen dostalo trochu stříbra. Jeho pokusy v malém snad dopadly lépe proto, protože je, jak se domníval, podnikl na teplejším místě a s praženým šlichem

2) Z přílohy výkazu o výdajích jsem zjistil, že Cordova požadoval a při těchto pokusech spotřeboval 33 liber vitriolu a 1 žejdlík vinného octa.

3) Ve zprávě, kterou Lazar Ercker předložil komoře Českého království, se uvádí: "Vaší milosti však musím poslušně připomenout to, že co se mne týká bylo by potřebné, když tento znalec byl poslán do Kutné Hory, mělo být spolu s tím báňským a mincovním úředníkům napsáno a nařízeno, aby mu přivázili ze starého kalu, který je už mnoho let uložen u starých puchýren, 20 nebo více centýřů..."

4) Pravím: s učenickou pýchou, neboť kdyby Ercker chtěl vzít v úvahu, že 1) Španělovy pokusy v Praze dopadly dobře, že 2) spojení rtuťi se stříbrem na čerstvém vzduchu v chladnu, které panuje v Čechách v měsíci březnu, je nemožné, a že 3) Španěl přece jen vytěžil z praženého kyzu trochu stříbra, krátce kdyby Ercker byl býval přišel na pomoc se svými vědomostmi Španělovi, který si snad přinesl pouze praktické zkušenosti bez jakýchkoliv teoretických vědomostí, jimž se naučil v peruánských dolech, anebo kdyby se snížil ke spolupráci s ním, pak by si snad Evropa mohla dávno posloužit dílem, které by nám přineslo tak mnoho výhod, a které je dodnes stále vyhrazeno jen jižní Americe.

5) Výdaje na Španělovy pokusy činily 11 kop 55 grošů a 1 1/4 denáru.

6) Známemu panu Danzovi, který se z krejčího stal obchodníkem s přírodninami, měl právě nedávno Jeho Veličenstvo pruský král Pruska přislíbit velmi mnoho výhod v královském pruském hornictví."

Bornovo sdělení si vyžaduje, aby bylo korigováno nebo doplněno.

Co to předně znamená, jestliže se uvádí, že amalgamace stříbrnosných rud se zavedla v Peru a kde se s ní Córdova seznámil? Bylo to na území od roku 1542 španělského místokrálovství Peru. Bylo to však v té jeho části, která se nazývala Horní anebo Vysoké Peru a která se roku 1825 stala samostatnou Bolívií?

Poprvé máme amalgamování stříbrnosných rud doloženo na území v roce 1535 vzniklého vicekrálovství Nové Španělsko, tedy na území dnešního Mexika, v místě Mina Purísima Grande při haciendě Loreto u sídla s názvem Pachuca. Máme to doloženo zprávou, kterou Bartolomé de Medina datoval 29. prosincem 1555 a jejímž příjemcem byl Luiz de Velasco. První dobývaná ložiska stříbrnosných rud se na území tehdejší španělské Ameriky nalézala v poměrně velkých nadmořských výškách, kde byl pochopitelně nedostatek palivového dříví. Je proto pochopitelné, že bylo nutno pracovat se rtuťí, a že to bylo možné zejména proto, že v mexické Huancalice a také ve španělském Almadenu byla uprostřed 16. století otevřena bohatá ložiska rtuťových rud. Amalgamování se rychle rozšířilo, v roce 1562 je doloženo už na 15 místech dnešního Mexika.

V roce 1544 bylo objeveno a o rok později otevřeno hornoperuánské ložisko v Cero Rico de Potosí, ve výšce nad 4000 m nad mořem. Medinou popsanou patiovou („hromadovou“, „dvorovou“ anebo „mlatovou“) amalgamací tu podle instrukce peruánské koloniální správy zkoušel od roku 1559 a po tomto roce také zaváděl Portugalec Enrique Garcés. Historikové z Bolívie se dnes domnívají, že Juan de Córdova získal své vědomosti právě v Potosí. Na tomto místě v roce 1580 experimentoval se rtuťí Juan Munos de Córdova. Není ale jisté, zda šlo o našeho technika či nikoliv. Od roku 1582 tu na zdokonalování procesů amalgamace pracoval Juan Fernandéz Montalvo a experimentoval s „vitriolem“, tedy se skalicí, zřejmě s



chalkantitem. Córdova pracoval v Kutné Hoře rovněž se skalicí. Jeho práce měla tedy zřejmou souvislost s Montalvovým experimentováním v Potosí.

Za druhé: kde vlastně Córdova experimentoval před příchodem do Kutné Hory? Příliš jasno o tom měl Jozef Vozár, autor spisu *Európska nepriama amalgamácia a slovenské baníctvo* (Bratislava 1988). Podle něho se Córdova „přihlásil na císařském dvore vo Viedni“, úředníci „Dvorskej komory vo Viedni“ ho poslali do Kutné Hory a odtud „odišiel Španiel do Vidne“. Born ale v roce 1786 uvedl, že Córdova se „obrátil na císařský dvůr ve Vídní“, že akta o jeho pokusech našel „ve zdejším archívu dvorské komory“ (tak tomu také bylo) a že Španěl si nakonec odešel stěžovat do Vídně. Tolik v základním textu Bornova sdělení. V poznámkách, které Born zřejmě připoisoval dodatečně, se říká, že Lazar Ercker předložil svou zprávu „komoře Českého království“ a že „Španělovy pokusy v Praze dopadly dobře“. V roce 1788, ve francouzském znění své práce, pak Born ono slovo Vídeň vyškrtl. Proč? Uvědomil si, že panovníkem monarchie Habsburků a českým králem byl v letech 1576 až 1611 Rudolf II. a že jeho sídelním městem byla od roku 1583 - Praha! S ním tu sídlily i nejvyšší státní úřady. Vůbec nepřipadá v úvahu, že by dvorská komora, dnes bychom řekli ministerstvo financí, sídlila někde jinde. Z Potosí měl Córdova mnohem blíže do Prahy než Vozár z Bratislavy. Cordovy laboratorní amalgamační pokusy se stříbrnosnými rudami se konaly v Praze.

Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (asi 1530-1594), rodák ze saského Annabergu, působil asi od roku 1567 v Čechách, nejprve v Jáchymově a pak jako kontrolní průběř u výkupu rud v Kutné Hoře a jako úředník montánního oddělení úctárny komory Českého království v Praze. Nejvyšším královským hormistrem byl od roku 1577 do roku 1590 a souběžně působil jako mincmistr v pražské mincovně. Zřejmě pochopil, že Córdova nemá dostatek vědomostí a zkušeností, aby prospěšnost amalgamování stříbrnosných rud prokázal. Born však měl pravdu v tom, že tehdy to bylo možné. Střední Evropa se však už tehdy agrarizovala a tržní ekonomika stagnovala. K tomu přišla třicetiletá válka... Podmínky pro aplikaci amalgamace při zpracovávání stříbrných rud tak mohly vzniknout až ke konci osvětského století.

### Z literatury:

**Kubátová, Ludmila:** Neznámý rukopis Lazara Erckera 1569, *Státní ústřední archiv, Praha 1996, 256 str.*

**Serrano, Carlos:** Transferencia de tecnología y relaciones de intercambio: Caso de estudio: la amalgamación y las escuela de minería en la colonia, ve *sborníku Geological Sciences in Latin America: Scientific relations and exchanges, Papers presented at the XVIII INHIGEO Congress, Campinas, SP, Brazil, July 19-25, 1993, uspořádaly Silvia F. M. Figueiroa a Margaret Lopes, Campinas 1994, str. 201-234.*

Sympóziium 200.výročie zavedenia nepriamej amalgamácie a založenia 1.medzinárodnej vedeckej spoločnosti na svete, *Donovaly, Sklené Teplice, Banská Štavnica 1986, 392 str.*

# NAD MEZINÁRODNÍ KONFERENCÍ K 700. VÝROČÍ IRM A MĚNOVÉ REFORMY KRÁLE VÁCLAVA II.

Jaroslav Bělek

## 1.

Nejdůležitější akcí, kterou také vyvrcholily oslavy 700. letého výročí vydání *Ius regale montanorum* (IRM) a zavedení mincovní reformy králem Václavem II., se nepochybně stala mezinárodní konference, jež se konala 3. až 5. října 2000 v Kutné Hoře. Na ní také vystoupila řada předních našich a zčásti i zahraničních odborníků s cílem osvětlit historický význam obou těchto událostí a jejich vliv na politické, ekonomické a kulturní dějiny českého státu.

Hlavní těžiště této konference, jak naznačuje její náplň a průběh, zobrazující se ve čtyřech sbornících příspěvků, tvořil přirozeně horní zákoník Václava II. neboli *Ius regale montanorum*, jehož 700. leté výročí vzniku bylo také zařazeno mezi prestižní vzpomínková jubilea UNESCO. Největší přínos uvedené konference spočíval především v tom, že vzbudila zvýšený zájem nejen o samotné *Ius regale montanorum*, ale i o celou poměrně odlehlou oblast dějin našeho horního práva a tím ji také přiblížila širší veřejnosti. Proto i když s odstupem času lze dnes předpokládat, že při promyšlenější a clevědomější přípravě jejího programu a realizaci dalších opatření mohla po odborné stránce dosáhnout mnohem většího efektu, přesto je nutno její uskutečnění považovat za nesporný úspěch jak organizační činnosti pořadatelských institucí, tak i badatelského úsilí na těchto jednáních vědeckých pracovníků. Pro snazší porozumění smyslu této konference a jejímu významu pro další proces poznání dějin českého horního práva bylo však třeba podat přehledný obraz o celkové situaci tohoto vědního oboru a zároveň i o různých úskalích a potížích, které byly a dosud jsou spojeny s jeho historickým výzkumem.

## 2.

Dějiny horního práva představují velmi starou a kdysi důležitou, i když do nedávné doby poměrně opomíjenou disciplínu, jejíž vývoj a přerod v moderní vědní obor byl zejména v druhé polovině 19. století provázen nejen mnoha odbornými problémy, které někdy vyústily v ostré názorové střety, jejichž dozvuky se projevují ještě do současnosti. Některé z nich se zdají s odstupem času dost malicherné, ale protože nebyly jednoznačně dořešeny, vzbuzují trvající interest historiků ještě dnes.

Nejvíce vzruchu vyvolal tehdy spor, který byl podnícen zčásti rozdílnými koncepčními přístupy a zčásti i národnostními motivy a který se týkal hlavně skutečné či domnělé originality a doby vzniku tzv. jihlavského privilegia, známého také jako listina A, kterému se tehdy dostalo mnoho svým obsahem se někdy značně různících titulatur, zahrnujících nejen oslavné názvy typu *magna charta horního zákonodárství*, nýbrž i potupné označení *nejneslýchanější diplomatická monstrozita*. Následkem toho se také v oblasti výzkumu dějin našeho horního práva vytvořily v menším měřítku na přechodnou dobu obdobné poměry jako v případě vědeckých rozepří ohledně pravosti královského a zelenohorského rukopisu.

Nemenší třebas ne tak dramatické problémy vyvstaly v 19. století také kolem výkladu a hodnocení samotného *Ius regale montanorum*. Protože o datu vydání a pravosti tohoto zákoníku nemohlo být ani tehdy žádných pochybností, tak začali někteří z převážně německých právních historiků hledat různé často subjektivní a tendenční argumenty, jimiž se snažili popřít jeho věcnou a územní působnost a celkovou dějinnou roli.

Zatímco podle starších historiků, kteří se zabývali báňskoprávními dějinami našich zemí, zejména J.T.A. Peithnera, *Ius regale montanorum* jednoznačně představovalo základní zákon našeho středověkého horního práva, zmíněná skupina právních historiků, která se zformovala zvláště ve druhé polovině 19. století ve znamení jakéhosi kultu jihlavského privilegia A, je

naopak považovala za neplatnou, zastaralou, přežilou a v hornické praxi nepoužívanou normu, jejíž působnost byla, a to ještě s jistými výhradami, omezena jen na Kutnou Horu. Že se tyto dva právní dokumenty tehdy staly předmětem mnoha polemik a dohadů, může sice vyvolávat určitý podiv, ale se zřetelem k daným poměrům je to zcela pochopitelné, neboť na jejich hodnocení spočívalo v té době a spočívá do jisté míry i dnes celé pojetí dějin českého horního práva, jeho podstaty i mezinárodního vlivu. Proto také tento vědní obor a způsob jeho výkladu má ještě v současné době určitý ideologický náboj a nastoluje i nadále mnoho dosud otevřených a někdy i zásadních otázek.

Skutečnost, že se nyní na dějiny našeho horního práva zaměřila zvýšená pozornost odborníků i veřejnosti, není ovšem jen důsledkem částečného oživení dřívějších i recentních sporů, nýbrž zároveň určitým plodem novodobého výzkumu historie našeho rudného hornictví. Moderní studium archivních montánních fondů i dalších materiálních pozůstatků, které v českých zemích zanechal nejméně tisíciletý proces exploatace nerostných surovin, přinesl také množství kvalitativně závažných poznatků a zkušeností, na jejichž podkladě bylo také možno dospět i k hlubším a komplexnějším závěrům o průběhu a charakteru nejen samotného hornictví drahých kovů, nýbrž i mnoha dalších s ním úzce souvisejících technických a technologických odvětví, např. úpravnictví, hutnictví, dřívější tzv. geognozii, důlním měřictví a v neposlední řadě i horního práva.

Nejstarší báňskoprávní zvyklosti a zásady se na území našeho státu vytvořily patrně již za Keltů, kteří zde začali ve větším měřítku dobývat zlato, železo a jiné suroviny, avšak skutečný rozmach horního práva nastal až v období 13. až 17. století zejména v důsledku impozantní exploatace našich ložisek stříbrných rud. Kdežto v jiných zemích se tehdy teprve rodily první hornické normy, na půdě českého státu již existoval vyspělý systém kodifikovaného báňského práva, který značnou měrou ovlivňoval nejen vývoj našeho hornictví, ale i ráz horního zákonodárství poměrně velké části Evropy. Své důležité postavení si udržel až do vydání rakouského horního zákona v roce 1854.

Třebaže naše horní právo sehrálo zejména v minulosti velmi významnou a dosud stále nedoceněnou úlohu v životě celého českého státu, přesto jeho dějiny, podstata a struktura zůstaly poměrně dlouho na periferii naší historiografie. Je to poněkud paradoxní. Vždyť některé z mnoha zdánlivě zapomenutých báňskoprávních zásad a zvyklostí, týkajících se např. rozsahu dolových měr a polí, zabezpečování vydobytých podzemních prostor, náhrady důlních škod a řady jiných, si zachovaly téměř trvalou platnost a aktuálnost a proto je nutno se jimi zabývat i v současné době. Kromě toho dějiny báňského práva odrážejí nejen historický vývoj hornictví, ale zároveň i tehdejší politiky a ekonomiky českého státu a z toho důvodu může jejich zkoumání přispět k jejich hlubšímu a všestrannějšímu osvětlení.

Přihlédne-li se k těmto skutečnostem, je zřejmé, že hlavní příčiny toho, proč dějiny našeho báňského práva představovaly až donedávna okrajový vědní obor, spočívají nikoli v jejich nízké historické relevanci, nýbrž v tom, že zůstaly dříve objektem malého badatelského zájmu. Jejich zkoumání a poznání si totiž kromě obecně meritorní a metodologické přípravy vyžaduje také náročnou historicko-právní a geologicko-montanistickou erudici. Proto se také přes značný rozvoj historiografie ve 20. století věnovalo dějinám báňského práva jen několik jednotlivců.

Mnohem větší zájem o naše báňskoprávní dějiny se projevoval spíše v minulosti, když narůstaly potřeby intenzivnějšího využívání jejich znalostí jak při organizaci a správě upadajícího dolování drahých kovů, tak i při objasňování míry a forem vlivu horního práva na ekonomický a politický vývoj českého státu. Na jejich problematiku, která se odráží i v nejstarších klasických dílech o hornictví a hutnictví, např. G. Agricoly, P. Albina, a později J.T.A. Peith-

nera a jiných,<sup>1</sup> se pak nejvíce od poloviny 19. až do začátku 20. století zaměřila skupina některých českých a převážně německých historiků, mezi nimi zejména J. Tausche, K. Šternberga, Ch. d'Elverta, F.X. Schneidera, F.A. Schmidta, J.F. Schmidta, J.A. Tomascheka, A. Zychy, W. Weizsäckera a dalších.<sup>2</sup> Výsledkem jejich badatelského úsilí se pak stala řada monografií i dílčích studií, zabývajících se hlavně dějinným vývojem českého báňského práva a zčásti i hornictví.<sup>3</sup>

Největší odezvu vědecké veřejnosti vzbudila zvláště Zychova několikavazková publikace *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau* z roku 1900 a zčásti pak na ni věcně navazující kniha W. Weizsäckera *Sächsisches Bergrecht in Böhmen* z roku 1929. Obě tato díla byla pro svůj bohatě prameny fundovaný a tehdy relativně pokrokový obsah považována za skutečný vrchol poznání báňskoprávní problematiky českých zemí mezi 13. až 16. stoletím. Zejména Zychova monografie byla hned v roce 1901 označena O. Lemingerem za začátek nové epochy studia a výkladu dějin našeho horního práva.<sup>4</sup> Proto také byla pro svou tehdy novou komplexní koncepci velice kladně přijata J. Šustou a J. Pekařem a záhy i celou naší oficiální historiografií. Proti jejímu ideovému zaměření byly vzneseny jen zcela okrajové připomínky a výhrady.

Pod vlivem těchto příznivých referencí se však bohužel zároveň zpomalilo i tempo další-

---

<sup>1</sup> Autentické důkazy o významném postavení našeho horního práva v 16. století a o jeho tehdejší silném vlivu na montanistickou literaturu podává již *Dvanáct knih o hornictví a hutnictví* od G. Agricoly z roku 1556 a *Meissnische Land und BergChronica* od P. Albina z roku 1589. Mimořádnou pozornost báňskoprávní tematice věnoval později především J.T.A. Peithner, který také ve své knize *Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke* z roku 1780 otiskl jako přílohy jihlavskou listinu B, Ius regale montanorum, hankš-  
tejný horní řád z roku 1542, hornická privilegia pro Andělskou Horu z roku 1556, horní řád a svobody pro Slezsko a jiné podobné dokumenty. Nejzávažnější dílo 18. století, které je věnováno českému báňskému právu, představuje Peithnerova další ovšem jen rukopisná monografie *Diplomatische Einleitung und die allgemeine und besondere Berg-Rechts-Geschichte des Heiligen Reichs Erzherzogtum Oesterreich und der K.K. Böhmischen Erblande*, dokončená v roce 1778 a uložena dnes v SÚA Praha.

<sup>2</sup> Mezi tyto historiky patřil především J. Čelakovský, který se svými studiiemi, jako např. *Nástin dějin českého práva horního* z roku 1900 a *Novější literatura o dějinách horního práva zvláště v zemích českých* (Sborník věd právních a státních I, 1901), dále J. Pošváb s řadou článků, např. *Sociální profil kutnohorského práva* z roku 1950 (Časopis Matice Moravské, R. LXIX) a dalšími. Kromě toho se báňskoprávní tematikou zabývala i řada našich odborníků z hornictví, např. O. Leminger, P. Vitouš, J. Kořan a jiní. I když většina uvedených historiků v podstatě vycházela rovněž ze Zychovy a Weizsäckerovy koncepce, přesto ve svých dílech již zaujímala více či méně odlišná stanoviska, ve kterých obhajovala především myšlenku svébytnosti českého báňského práva a jeho autonomního dějinného vývoje.

<sup>3</sup> Obsah a konkrétnější zaměření některých těchto knih a studií naznačují již jejich názvy: *Das Bergrecht des österreichischen Kaiserreiches* od J. Tausche z roku 1822, *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke* od K. Šternberga z roku 1836 až 1838, *Zur Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens in Mähren und Oesterr.-Schlesien* od Ch.d'Elverta, *Lehrbuch des Bergrechtes für die gesammten Länder der österreichischen Monarchie* od F.X. Schneidera z roku 1848, *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der österreichischen Monarchie* od F.A. Schmidta z let 1832 až 1834, *Versuch einer systematisch geordneten Darstellung des Bergrechtes im Königreich Böhmen* od J.F. Schmidta z roku 1833 až 1855, *Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche* a *Das alte Bergrecht von Iglau und seine bergrechtlichen Schöffensprüche* od J.A. Tomascheka z roku 1868 a 1879 a jiné většinou méně významné práce.

<sup>4</sup> O. Leminger: *Nové dílo o středověkém právu horním* (Hornické a hutnické listy, R. II, 1901, č. 4 a č. 6).

ho bádání v oblasti dějin českého horního práva a postupovalo převážně jen v hlavních intencích Zychova a Weizsäckerova díla. Následující několik decenií trvající stagnace v této oblasti byla přerušena teprve díky široce rozvinutému výzkumu historie našeho hornictví a horního práva zahájenému zhruba v polovině minulého století.

### 3.

Nové poznatky, získané zejména po roce 1950 intenzivním studiem archivních materiálů, které se dochovaly k dějinám dolování nerostných surovin a zejména drahých kovů na území našeho státu a k dalším s ním spojeným technickým a jiným oborům, totiž nezvratně prokázaly, že Zychova a později Weizsäckerem doplněná báňskopravní koncepce je postavena na podkladě velmi jednostranné a mnohdy i tendenční interpretace historických pramenů a tím i na řadě sporných a často i vyloženě nesprávných domněnek a teorií.<sup>5</sup> Markantním důkazem toho je např. tvrzení o obecně závazném charakteru tzv. jihlavského práva, o kompetenční, obsahové a jurisdikční shodě svou podstatou rozdílných norem, jako např. jihlavských listin a Ius regale montanorum, či jáchymovského řádu z roku 1518 a řádu z roku 1548, nebo o působnosti dvou svěbytných báňskopravních okruhů, totiž tzv. kutnohorského a tzv. jihlavského a pod. Přičemž ze současného výzkumu vyplývá, že v našich zemích nikdy neexistoval nějaký skutečný dualismus dvou na sobě nezávislých báňskopravních soustav, podstatně se lišících svým obsahem a tím méně jednostranně pokrokovým či zpátečnickým charakterem.

Proto také klíčovým problémem, který nastolily výsledky moderního výzkumu a výkladu dějin českého horního práva, bylo kritické zhodnocení Zychových a Weizsäckerových hypotéz a myšlenek a zároveň vytvoření nové báňskopravní koncepce odpovídající současnému stavu poznání.

Zychovo a Weizsäckerovo pojetí dějin báňského práva na území českého státu totiž spočívá na řadě málo věrohodných a v některých případech i falešných předpokladů, jako třeba pravosti tzv. velkého jihlavského privilegia, na věcné a časové prioritě tzv. Německého jihlavského práva neboli DIR před Ius regale montanorum, na jurisdikční a obsahové kontinuitě jáchymovských řádů a vůbec na nereálném nadsazování historického vlivu listin jihlavské provenience nebo annaberského řádu z roku 1509 na jedné a naopak na záměrném přehlížení této hypotéze odporujících báňskopravních dokumentů zejména zákoníku Václava II. a jiných a na snahách o jejich právní a meritorní devalvací na druhé straně. Proto také nové poznatky, které přineslo studium dějin českého hornictví a zejména jeho právních poměrů, musely zcela zákonitě zpochybnit tyto nesprávné názory a tím také vést i k přímé konfrontaci Zychovy a Weizsäckerovy určitým nacionalismem poznamenané teorie dějin českého horního práva. V důsledku toho vznikla také potřeba vytvoření nového komplexnějšího výkladu báňskopravních poměrů našich zemí a zejména pak objasnění příčin vzniku, charakteru a vlastní historie Ius regale montanorum.<sup>6</sup>

<sup>5</sup> Podle nich byl báňskopravní systém českých zemí reprezentován tzv. jihlavským resp. německým horním právem. Jeho základ tvořilo tzv. jihlavské privilegium, považované již K. Sternbergem, který ho také prvně vydal tiskem, za *pravou magnu chartu horního zákonodárství*. Protože Ius regale montanorum svým obsahem a svým údajně českým charakterem do značné míry vyvracelo jejich hypotézu o obecné platnosti jihlavských horních řádů, snažila se tato skupina historiků bagatelizovat jeho význam a odsunout jej do pozadí, aby tím získala větší prostor pro tzv. jihlavské horní právo.

<sup>6</sup> Pokud jde o novou koncepci dějin našeho středověkého horního práva, je nutno konstatovat, že k jejímu vytvoření největší měrou pomohly nikoli jen poznatky moderní diplomatiky, i když jejich zásluhou se definitivně potvrdilo, že tzv. velké jihlavské privilegium je v podstatě později vzniklým falzem, nýbrž především báňskohistorickou analýzou odhalené skutečnosti, že tzv. Německé jihlavské právo neboli DIR, které představovalo hlavní pramen tzv. mladšího freiberského práva a

Podle této nové koncepce byl totiž zákoník Václava II. spolu s dalšími na něj navazujícími právními dokumenty hlavní a rozhodující osou vývoje horního práva v českých zemích až do 16. století a i když později tuto klíčovou úlohu ztratil, zůstal i nadále jednou z čelných hornických norem až do 19. století.

#### 4.

Třebaže programové materiály, předložené v souvislosti s přípravami této konference, neobsahovaly žádnou bližší specifikaci jejího záměru a cíle, přesto se zřetelem ke stavu, v jakém se dnes nalézají současné výzkum dějin českého horního práva a jeho nejdůležitějších norem, tedy zejména IRM, se přirozeně očekávalo, že také naváže a dále rozšíří dosavadní výsledky studia této problematiky a bude také dále pokračovat v tomto směru. Nejnaléhavějším z těchto úkolů bylo především všestrannější a zevrubnější objasňování působnosti a historického postavení samotného *Ius regale montanorum* i historické analýzy českého středověkého horního práva.<sup>7</sup>

Vezmou-li se však v úvahu celkové výsledky jejího jednání, které se odrážejí především ve skladbě a zaměření příspěvků, otiskovaných v uvedených sbornících, je možno soudit, že tato konference splnila jen část do ní kladených očekávání. Místo toho, aby uzavřela předchozí období, během něhož probíhala určitá rehabilitace IRM, a přistoupila k reálnějšímu výkladu středověkých dějin našeho horního práva, zůstala v zajetí mnoha již dříve tradovaných myšlenek a hypotéz. Proto také po ryze odborné stránce přinesla jen poměrně málo relevantních postřehů a poznatků. Některé příspěvky, jak se zdá, dokonce nerefletovaly ani na podstatné změny, které nastaly v nazírání na dějiny báňskopravního vývoje českých zemí mezi 13. až 17. stoletím.

Mezinárodní konference v Kutné Hoře roku 2000 vzbudila poměrně velkou odezvu a znamenala také určitý ovšem zdaleka ne zcela jednoznačný názorový obrat, jenž se vzhledem k předchozímu vývoji očekával v oblasti báňskopravního výzkumu. Nelze totiž zapomenout, že hlavní ideové podmínky pro její uskutečnění se vytvářely již během předchozí téměř padesátileté éry studií, publikací a diskusí, jejímž rezultátem se stala i nová koncepce dějin našeho horního práva. Na jejím podkladě se také vytvořila možnost objektivněji vyložit nejen charakter a podstatu, ale i celkový průběh historie našeho horního práva a tím zároveň do té doby zpochybňovanému zákoníku Václava II. navrátit jeho někdejší prestiž a dřívější postavení v

---

zejména základ zkesleného Zychova výkladu o původu, povaze a historickém významu IRM, nebylo předlohou či vzorem tohoto zákoníku, nýbrž naopak samo bylo již odvozeno z některých jeho principů a ustanovení. Meritorní a chronologické vztahy obou těchto dokumentů byly tedy proti Zychovým tvrzením zcela obrácené. Kromě jiného je proto zřejmé, že DIR nemohlo pocházet z konce 13. století, jak dosud téměř bez výjimky předpokládala právní historiografie, nýbrž teprve ze začátku 14. století.

<sup>7</sup> Vzhledem k tomu, že tato konference věnovala detailnějšímu rozboru IRM málo pozornosti, je nutno znovu opakovat, že zákoník Václava II. představuje dílo velkého ale ještě nedoceneného významu. Jeho vydání v roce 1300 bylo projevem rostoucí politické a hospodářské moci přemyslovského státu i tehdejšího panovníka Václava II. IRM od svého vyhlášení také zůstalo až do 16. století základním zákonem a v podstatě i obecným řádem našeho hornictví drahých kovů a určovalo tak hlavní rysy tehdejšího báňskopravního systému. Znamenalo také definitivní přechod od dřívějšího obyčejového horního práva k právu psanému a zároveň i důležitý pokus o překonání středověkého partikularismu a jeho nahrazení unifikovaným právním systémem. Díky tomu jeho zavedení příznivě ovlivňovalo po několik staletí tehdejší vývoj produkce stříbra a jiných nerostných surovin v našich zemích. Pro své pokrokové a demokratické zásady se stalo vzorem řadě jiných horních zákonů a řádů jak u nás, tak i v zahraničí. Proto také jeho vydání tvoří jeden z dominantních mezníků historie českého a evropského horního práva.

baňskoprávním systému českých zemí. Vzdor tomu však některé na této konferenci přednesené referáty vyvolávají spíše dojem, že právě v otázkách, týkajících se dějinného významu IRM, byly učiněny jen nepříliš výrazné myšlenkové pokroky. Po této stránce zde proto bylo předloženo jen poměrně málo konkrétních důkazů, svědčících o správnosti nově nastoupeného směru a celkového trendu dalšího výzkumu.

Příhlédne-li se ovšem k současným poměrům, panujícím dosud v tomto oboru, nelze v tom spatřovat nic zvlášť podivného. Otevřené odmítnutí této nové koncepce by totiž vyvrace- lo samotný smysl konané konference a s ní spojených oslavných akcí a naopak její spontánní přijetí by zase pro některé historiky znamenalo nutnou revizi jejich mnoha stále zastávaných a publikovaných názorů zejména o obecné platnosti jihlavských řádů a klíčové úloze tzv. jihlavského práva. Faktem proto zůstává, že mnohé poznatky a závěry, na jejichž podkladě vlastně došlo k odborné a na konferenci i k veřejné rehabilitaci IRM, nebyly dosud ani vyvráceny ani uznány a tím méně pak akceptovány při výkladu našich baňskoprávních dějin.

## 5.

Třebaže v rámci této úvahy nebylo možno se detailněji zabývat všemi příspěvky, které souvisejí buď přímo nebo aspoň okrajově s hlavním bodem konferenčních jednání, přesto bylo nutno v zájmu hlubšího objasnění baňskoprávní problematiky dotknout se aspoň těch, které se tématicky vztahují k historii našeho horního práva a zejména k právní, politické a kulturně ekonomické úloze IRM a případně i k dějinám samotného kutnohorského hornictví resp. k vzniku Kutné Hory. Mnohé z nich jsou totiž velice závažné a proto je nebylo možno zcela pominout a přitom se nepokusit aspoň o jejich korekci nebo o jiné řešení jimi nadhozených tvrzení a hypotéz.

Především je třeba konstatovat, že jak v celkové kompozici programu, tak i v jednotlivých příspěvcích se projevila dost nápadná nevyváženost, někdy kolísavost či dokonce určitá absence jednotlivých ideových hledisek. Podle vyšších sborníků zde odeznělo úhrnem 30 přednášek: 4 v I. sekci (Horní právo),<sup>8</sup> 12 ve II. sekci (Nerostná ložiska a krajina lidí), 5 ve III. sekci (Numismatika) a 8 ve IV. sekci (Společenské prostředí baňských měst). Hlavnímu námětu konference, totiž hornímu právu, byly tedy věnovány pouze čtyři příspěvky, z nichž jenom tři přímo souvisely se zákoníkem Václava II. Z toho je zřejmé, že většina zde přednesených příspěvků se téměř zcela vyhnula všem hlavním tématům, která se z hlediska potřeb dalšího výzkumu baňskoprávních dějin i samotného IRM měla i podle očekávání stát nosnými body této konference. Kvantitativní srovnání počtu přednášek v jednotlivých sekcích není sice pro posouzení celkových výsledků jednání příliš směrodatné, ale přesto podává dost markantní obraz o poněkud rozpačité, nedůsledné a málo koncepční přípravě jejího programu.

Největší pozornost byla v této úvaze přirozeně soustředěna na příspěvky otištěné ve sborníku sekce I. a IV. Proto v přímém kontextu s nimi se také jako závazná jevila i povinnost upozornit nejen na jejich hlavní klady a odborný přínos, nýbrž i na jejich zdanlivé či faktické nedostatky a mezery a zároveň při tom naznačit i vlastní způsob jejich modifikace nebo doplnění.

Mezi nejčastější závady, jimiž se některé z příspěvků vyznačují, lze zařadit především jejich určitou schematičnost či jednostrannost pohledu na danou tematiku nebo uhýbavost před palčivějšími či složitějšími otázkami apod. Názorně o tom svědčí zejména programová skladba sekce IV. Třebaže hlavním cílem tohoto fóra mělo být zkoumání a objasnění společenského prostředí baňských měst, konkrétně Kutné Hory, Jihlavy a dále Banské Štiavnice a Kremnice, přes to žádný z přednesených příspěvků se vlastní podstatou a charakterem těchto speci-

<sup>8</sup> Do této skupiny je třeba zařadit ještě další ve sborníku neotištěnou přednášku italské historičky prof. Marie Teresy Gulino, týkající se rodinného a kulturního prostředí, ze kterého vyšel hlavní autor IRM, totiž Gozzius z Orvieta.

fických a ve středověku neobyčejně důležitých aglomerací vůbec detailněji nezabýval. Následkem toho zůstala tato zajímavá a dosud málo známá problematika našich hornických měst i stranou na ni zaměřených konferenčních jednání.

Příspěvky přednesené ve zbývajících dvou sekcích náležejí svou náplní do jiných kategorií než sekce I. a IV. a proto jim také nemohla být věnována větší pozornost. Např. 5 příspěvků numismatické sekce III. bylo zaměřeno především na mincovní reformu krále Václava II. a na postavení pražských grošů v peněžním oběhu. Nejvíce příspěvků, totiž 12, se soustředilo v tématicky široce vymezené sekci II., zabývající se nerostnými surovinami. Některé z nich, zejména A. Přichystala, P. Zámory či P. Morávka a jiné, byly jistě velmi zajímavé a přinesly i řadu nových postřehů a poznatků, ale s hlavními body konference neměly téměř nic společného; z toho důvodu mohly být patrně s větším úspěchem zařazeny na symposium vyhrazené jiným námětům než hornímu právu a mincovní reformě. Vzhledem k tomu, že elaboráty sekce II. a III. patří do jiného vědního odvětví, měly by se také stát předmětem podrobnějšího a samostatného odborného hodnocení.

## 6.

Na hlavní téma mezinárodní konference v roce 2000 zazněly především dva příspěvky publikované ve sborníku I. sekce: R. Makaria *Vliv kutnohorského Ius regale montanorum na vývoj horního práva v Čechách, a to zejména z hlediska vývoje horního regálu a horní svobody* a P. Dvořáka *Vliv horního zákoníku krále Václava II. na obecný horní zákon z r. 1854*. Oba také zdůraznily významnou dějinnou úlohu IRM v českých zemích a zároveň potvrdily správnost již dříve nastoupeného badatelského trendu sledujícího kromě jiného zejména určitou historickou a právní rehabilitaci zákoníku Václava II.

R. Makarius ve svém elaborátu podal stručný a zároveň i výstižný přehled vývoje báňsko-právního systému českých zemí, který se zde vytvořil zejména po vydání zákoníku Václava II., i jeho dalších změn, které se projevily v jeho obsahu a skladbě během pozdější doby a především pak v 16. století po uzavření smlouvy se stavy Ferdinandem I. v roce 1534 a tzv. narovnání Maxmiliána II. z roku 1575. Na základě těchto dohod došlo vlastně k nové dělbě regálních práv ve prospěch šlechty v oblasti nejen urburů a výše jejího podílu, nýbrž i rozsahu a druhu vyhrazených nerostů.

Podle autora celá soustava báňského práva českých zemí spočívala hlavně na principech horního regálu a horních svobod jako nezpochybnitelných institutů, které pronikly i do pozdějších právních norem včetně rakouského horního zákona z roku 1854. Poměrnou část své úvodní přednášky věnoval také vývoji našeho moderního horního práva zahrnujícího jak období jeho relativní stability zejména v 19. století, tak období jeho deformací, kterými bylo postiženo po roce 1948 a především po přijetí socialistického zákona z roku 1957 o tzv. ochraně a využití nerostného bohatství.

R. Makarius zde předložil také názornou, třebaš poněkud zjednodušenou periodizaci celé naší sedmisetleté historie českého horního práva.

*Pro vývoj horního zákonodárství na území České republiky jsou charakteristická tři období, a to:*

1. *období středověkých horních práv a báňských řádů od XIII. století do poloviny XIX. století,*

2. *období od přijetí Obecného horního zákona v roce 1854 do doby znárodnění báňského průmyslu v letech 1945-1948,*

3. *období po roce 1948 až do současné doby s přihlédnutím ke změnám po roce 1989.*<sup>9</sup>

Nastíněná periodizace dějin našeho horního práva si ovšem vyžaduje určité doplnění a

---

<sup>9</sup> R. Makarius: *Vliv kutnohorského Ius regale montanorum na vývoj horního práva v Čechách, a to zejména z hlediska vývoje horního regálu a horní svobody*, Sborník příspěvků, sekce I., str. 5.



upřesnění. Do nejstaršího období patří totiž nepochybně také éra předcházející vzniku prvních báňských řádů, která se vyznačovala postupnou stabilizací zásad zvykového horního práva a jeho postupnou transformací do podoby panovnických privilegií zakotvujících již principy regálních práv. Následkem toho by bylo vhodné začátek tohoto časového úseku posunout zhruba před polovinu 13. století.

Mnohem závažnější je skutečnost, že české horní právo během tohoto prvního několik století trvajícího období prodělávalo značné a v některých ohledech podstatné změny. Se zřetelem k tomu by bylo účelné je rozdělit na dvě samostatné etapy: na starší, která se počala rodit již ve 13. století, ale jejímž hlavním mezníkem se stalo teprve vydání *Lus regale montanorum*, a která pak pokračovala ve znamení jeho dominantní role a na něj navazujících norem až do poloviny 16. století a projevovala se výraznou unifikací a centralizací našeho horního práva, a na mladší, jejíž kořeny sahají již do prvních decenií 16. století, ale která se v rozhodující míře prosadila až v polovině tohoto století a byla charakterizována hromadným zaváděním regionálních šlechtických a zčásti královských horních řádů, jež potom z velké části omezily působnost IRM; nicméně i ty zejména v průběhu 18. a 19. století vlivem zahájení těžby uhlí a železných rud a jiných nerostů ztrácely rovněž svůj význam a byly z jurisdikčního hlediska nahrazovány stovkami a tisíci dílčích převážně lokálních norem, předpisů a nařízení, vydávaných převážně orgány státní montánní správy až do vyhlášení nového horního zákona v roce 1854.

Pokud jde o další dvě období, lze s jejich věcným a časovým vymezením, uvedeným v autorově schématu, zcela samozřejmě souhlasit.

Hlavním cílem dalšího podobně zaměřeného elaborátu, jehož autorem je P. Dvořák, bylo objasnit a specifikovat nejdůležitější ideje, zásady a konkrétní ustanovení IRM, které podstatněji ovlivnily tvorbu a koncepci obecného horního zákona z roku 1854, případně i některých dříve vzniklých norem. Podle něho rozhodujícím předpokladem pro rozvoj našeho hornictví bylo uspořádání politických a společenských poměrů přemyslovského státu, díky němuž Václav II. a po něm i další čeští panovníci mohli zaujmout rozhodující roli při organizaci a řízení tohoto výrobního oboru již od roku 1300 po vydání IRM. Nejdůležitější zásadu, na které stála i celá soustava našeho hornictví, představoval horní regál, který tvořil *jeden ze základních stavebních kamenů obecného horního práva rakouského*.<sup>10</sup>

Neméně významnou měrou se v koncepci a uspořádání tohoto zákona prosadil princip horní svobody a rovněž IRM podněcený trend vývoje našeho hornictví. Markantní stopy v něm zanechaly i některé další myšlenky zákoníku Václava II., týkající se bezpečnosti hornické práce, solidarity a jiných prvků našeho dřívějšího báňskoprávního systému.

Přes pozitivní přínos, který oba tyto příspěvky představují pro rekonstrukci historie našeho horního práva, se však v jejich obsahu vyskytují také některé ne zcela přesné formulace a dedukce. Náznakem toho je především adjektivum *kutnohorský* nebo *kutnohorského* užití v souvislosti s charakteristikou zákoníku Václava II. jednak v názvu Makariova a jednak v textu Dvořákova elaborátu.<sup>11</sup> Tento přívlastek není sice v zásadě nesprávný nebo nepřijatelný, ale je třeba vzít v úvahu, že vzhledem k dřívějšímu deformovanému pojetí našich báňskoprávních dějin nabytí určitého pejorativního nádechu. Některými německými i našimi právními historiky byl totiž uváděn jako důkaz, že IRM bylo v minulosti jen lokálním horním řádem, jehož působnost se omezovala pouze na Kutnou Horu.

IRM však ve skutečnosti nebylo vyloženo *kutnohorským řádem* či *právem*, neboť i když bylo dedikováno především Kutné Hoře resp. zdejšímu důlnímu teritoriu, představovalo záro-

<sup>10</sup> P. Dvořák: *Vliv horního zákoníku krále Václava II. na obecný horní zákon z r. 1854*, Sborník příspěvků, sekce I., str. 24.

<sup>11</sup> P. Dvořák: *tamtéž*.

veň obecný horní zákon, platný - jak vyplývá již z jeho preambule - v celém království Českém.<sup>12</sup> Proto také není možno mluvit o jeho vlivu na vývoj horního práva pouze v Čechách, nýbrž i na Moravě a ve Slezsku a dalších územích.

Nápadněji se tyto tendence projevují zejména v pasážích obou autorů věnovaných vymezení rozsahu, složení a rázu královského regálního práva. Podle R. Makaria horní regál v *Ius regale montanorum* v sobě zahrnul:

- právo na panský lán a na přebytky, tj. prostory mezi dvěma dolovými poli,
- právo na urburu, tj. jednu osminu z hrubé těžby a jednu čtvrtinu z desetiny, kterou byli kverkové povinni platit kovářům (tzv. šichtu). Kromě toho byli držitelé hor na přebytcích povinni odvádět i jednu šestnáctinu podílu,
- právo ingerence do báňských záležitostí (zejména udělování propůjček apod.)<sup>13</sup>

Ke shodnému vymezení rozsahu a komponent horního regálu dospěl také F. Dvořák. Jak uvádí ve svém příspěvku, panovník si v *Ius regale montanorum pro sebe garantoval:*

1. právo na panský lán
2. právo na přebytky, tj. na prostory mezi dvěma dolovými poli,
3. právo na urburu, tj. na  $1/8$  díl z hrubé těžby nerostu spadajícího pod horní regál,
4. právo na tzv. šichtu, což byl určitý díl z toho, co byli kverkové povinni platit kovářům,
5. právo na  $1/16$  podílu odváděnou držiteli hor z přebytků.<sup>14</sup>

Horní regál, jak vyplývá ze srovnání citovaných statí, je až na některé malé rozdíly definován R. Makariem i P. Dvořákem prakticky stejným způsobem. Proto lze také k oběma zaujmout i shodné stanovisko.

Na základě poznatků, získaných rozbořem IRM a dalších dokumentů, je zřejmé, že vymezení horního regálu, představujícího výsostné právo panovníka, je v těchto příspěvcích poněkud neúplné a nepřesné, jelikož neobsahuje jeho konkrétní specifikaci. Především není z něho patrné, které z dávek odváděných panovníkovi měly naturální eventuálně peněžní formu nebo které se mu dostávaly v podobě podílů na důlním majetku apod. Se zřetelem k tomu se zdá vhodné zastavit se u tohoto problému poněkud déle a pokusit se o jeho komplexnější výklad.

Podstatu královského horního regálu tvořila již od druhé poloviny 13. století především práva panovníka na vyhrazené nerosty, tj. prakticky nejdříve na zlato a stříbro, a později i na jiné kovy a nerostné suroviny, na jejich svobodné využívání, tj. na těžbu, úpravu, hutnění a jejich další zpracování nejen na jeho vlastních teritoriích, nýbrž za určité odškodnění i na pozemcích šlechty, duchovenstva apod. a s tím související zmocnění přenášet tato práva na jiné osoby a instituce zákonnými normami, privilegii, případně jinými dohodami či smlouvami, stanovujícími zároveň příslušné finanční kompenzace, dávky a poplatky a eventuálně i odpovídající majetkové podíly, dále práva na zábor určitých prostor (tzv. dolových měr a dalších) pro hornický, hutnický a další s tím spojený provoz a budování potřebných povrchových a hlubinných staveb a jiných zařízení za stanovenou náhradu i na vrchnostenských pozemcích a konečně i zmocnění k neomezenému odbytu či prodeji získaných produktů k mincovním a jiným účelům v zemi nebo v zahraničí buď přímo panovníckými úřady či pověřenými osobami či společnostmi.

Do praxe byly zásady horního regálu zaváděny horními zákony, řády, privilegii a jejich doplňujícími normami či novelami, kterými byl regulován jak státní, tak zejména soukromý hornický a hutnický provoz; pro jeho organizaci, kontrolu a soustavný dohled byly ustavová-

<sup>12</sup> Václav, *Boží milostí šestý král Český, kterýžto najprve královstvie polské Bohem pomocí pójčení témuž království Českému připojil jest, Horníkóm svým po království Českém všelikterým milost svú a tyto kněhy a v nich pravú práva horníkuov poznati pravdu.* (IRM - královské pozdravení, český překlad Petra Přespole z roku 1460.)

<sup>13</sup> R. Makarius: cit. lit., str. 6.

<sup>14</sup> P. Dvořák: cit. lit., str. 24.

ny panovníkem či jemu podřízenými či jím pověřenými institucemi vlastní horní úřady a sou-  
dy, vybavené propůjčovacími a jinými pravomocemi a podřízené nejvyšším královským or-  
gánům.

Pokud jde o nezávažnější práva vyplývající z tohoto regálu, totiž o výtěžky z báňské a  
hutnické činnosti, vyjádřené urburními dárkami a poplatky, resp. podíly na propůjčeném do-  
lovém a jiném majetku, jsou vcelku shrnuty v § 14 v II. kapitole druhé knihy IRM. Přes tuto  
skutečnost však jejich charakteristika a skladba bývá dosud v literatuře podávána s jistými  
chybami či v neúplné nebo zčásti zkršené formě.

Přihlédne-li se však k uvedenému § 14 i k dalším ustanovením, např. k § 1 až 3 XVII.  
resp. XIII. kapitoly první knihy IRM, je zřejmé, že horní regál měl tehdy dvě hlavní podoby  
nebo složky. První představovala právo panovníka na část hrubého produktu získaného hor-  
nickou a navazující činností, tedy především rudy nebo čistého kovu, druhá pak panovnický  
podíl na propůjčeném dolovém majetku, konkrétně na láný přiměřené k dolovým polím zís-  
kaným těžařstvy či jinými podnikatelskými kruhy.

Do první kategorie tedy patřilo především právo panovníka na  $\frac{1}{8}$  hrubého produktu, tj.  
rudy nebo kovu bez odpočtených výrobních nákladů, která reprezentovala vlastní urburu a  
odváděla se královskému majestátu ještě před oficiálním vyměřením nálezných měř, dále pak  
na tzv. šichtu neboli  $\frac{1}{4}$  z kovářské devítiny, tj. čtvrtinový podíl z  $\frac{1}{9}$ <sup>15</sup> zbývajícího hrubého  
produktu, kterou dostával panovník jako úhradu za částečné financování kovářských prací  
prováděných pro potřeby havířů při dobývání ložisek, tj. za výrobu a ostření nástrojů, kování  
sudů či odlévání součástek k těžným strojům apod.<sup>16</sup>

Do druhé kategorie majetkových práv vyhrazených panovníkovi náležely v každém pro-  
půjčeném důlním poli dva tzv. královské láný a např. v Kutné Hoře a v jiných revírech, kde  
byl panovník zároveň pozemkovým vlastníkem, též dva tzv. panské láný, dále pak již zmíně-  
né přebytky<sup>17</sup> a konečně ještě tzv.  $\frac{1}{32}$  propůjčené nálezné míry, která připadala buď přímo  
králi nebo jím zmocněnému propůjčovatel, jímž se koncem 14. století stal v Kutné Hoře a v  
jiných hornických revírech zdejší hofmistr.<sup>18</sup>

Skladba panovnických urburních práv, dávek a podílů byla ve středověkém státě velmi  
pestrá a komplikovaná. Proto také jejich celková sumarizace a určení způsobu jejich odvodů a  
výběrů v jednotlivých hornických revírech naráží přirozeně i dnes na značné potíže, které se  
pak projevují neúplným nebo nejednotným pojetím této problematiky. Nehledě na to, je třeba  
se zřetelem k IRM přijmout poněkud komplementárnější pojetí regálního práva. Na rozdíl od  
jeho vymezení, předloženého v příspěvcích R. Makaria a P. Dvořáka, je totiž zřejmé, že pa-  
novník měl zásadně nárok nikoli na jeden, nýbrž na dva a nikoli na panské, nýbrž královské  
láný, které byly - pokud to dovolovaly přírodní a jiné podmínky - přiměřeny ke kratším stran-  
ám nálezných měř ve směru odhaleného ložiska. Stejným způsobem byly za královskými láný  
připojeny dva láný panské neboli vrchnostenské a za nimi pak městské láný, které vlastně tvo-

<sup>15</sup> Tedy nikoli z desetiny, jak se patrně nedopatřením uvádí na str. 6 elaborátu R. Makaria.

<sup>16</sup> Zbývající  $\frac{3}{4}$  této kovářské devítiny patřily buď kverkům neboli prvotním těžařům, kteří hradili  
další část kovářských nákladů, nebo samotným kovářským mistrům podle velikosti jimi drže-  
ných majetkových podílů.

<sup>17</sup> Přebytky neboli tzv. ybršary představovaly po báňskoprávní stránce volná území mezi sousední-  
mi dolovými poli, na nichž nebylo možno vzhledem k jejich menším rozměrům nebo jiným  
okolnostem vyměřit nové samostatné dolové pole, tj. náleznou míru včetně ostatních šesti k ní  
připojených lánů. Na tyto přebytky si původně - jak svědčí nejstarší jihlavské báňské řády - čini-  
lá nárok sama horní města. Zákonkem Václava II. však byly jednoznačně vyhrazeny přímo pa-  
novníkovi.

<sup>18</sup> Na tuto  $\frac{1}{32}$ , představující ideální část dolového majetku nákladnictev, byl však panovník naopak  
povinen finančně přispívat ve formě tzv. cupusů nebo jiných podpor.

řily okrajové části a tím i hranice takto rozměřeného a propůjčeného dolového pole.<sup>19</sup>

Co se týká dalšího podílu panovníka, představovaného jako tzv.  $\frac{1}{16}$ , byl odváděn báňskými podnikateli nikoli jen z přebytků, nýbrž také ze všech králi patřících lánů. Tedy obvykle, jestliže se dolování odehrávalo na pozemcích šlechty a jiné vrchnosti, to bylo ze dvou jeho lánů, kdežto na královských pozemcích, jako třeba v převážné části kutnohorského revíru většinou ze čtyř lánů: dvou panovnických a dvou opatských.

Každé dolové pole mělo teoreticky a zpravidla i prakticky obdélníkový tvar a bylo složeno z těchto částí: jeho střed představovala nálezná míra o rozměru zhruba 100 x 60 m, kterou získával držitel propůjčky; za ní pak následovaly dva lány královské po jednom z každé strany o rozměrech cca 14 x 60 m, za nimi stejně situované dva lány panské a nakonec i oba lány městské. Následkem toho mělo celé propůjčené dolové pole zhruba 185 m délky a cca 60 m šířky.<sup>20</sup>

Tyto původní principy královského regálu však neplatily ani v době vydání IRM zcela absolutně a v důsledku starších dříve zavedených uzancí a jiných okolností se v jeho systému projevovaly různé odchylky. Např. tzv. panské lány v Kutné Hoře, na které si většinou činil nároky sám panovník, zůstávaly někdy klášteru. Zda se jednalo jen o výjimečné opatření, platné jen v přechodné době nebo ve vyhrazeném prostoru, není dosud jasné. Některé indicie však svědčí, že tyto tzv. opatské lány, jež byly ve 14. století v držení této instituce, se obvykle nalézaly na žilných pásmech probíhajících v blízkosti samotného kláštera, tedy především na rejském a turkaňském pásmu.<sup>21</sup>

Instituce lánů, ať již královských, panských či městských, představujících část nároků podnikatelských, vlastnických a správních složek podílejících se na středověkém dolování drahých kovů, se v českých zemích uplatňovala jen po přechodnou dobu stejně jako povinnost odvodů nejdůležitější urburní dávky ve výši  $\frac{1}{8}$  z hrubého výtěžku těžářstev, tvořící hlavní složku naturálních příjmů panovníka.<sup>22</sup> Podle dnešních poznatků se systém lánů, který se vytvořil na podkladě politických poměrů ve druhé polovině 13. století, v našich zemích udržel v původní formě přibližně do přelomu 14. a 15. století. Po částečném úpadku těžby drahých kovů ztrácel svůj význam a smysl. Proto byl také tehdy novelizován.

Nařízení krále Václava IV. o lánech z roku 1401 však nevyvolalo kýžené změny a nepřineslo tudíž ani žádnou nápravu ve vývoji dolování. Proto také již v propůjčkách dolů ze začátku 15. století, udílených v souvislosti s obnovou baňského podnikání v Kutné Hoře, ztratily tyto přímkery k nálezným jamám, které vzbuzovaly v naší historiografii hornictví značnou

<sup>19</sup> Lány, které patřily horním městům, ležely tedy vlastně na koncích dolových polí a proto také s hlediska své polohy a zdejších ložiskových poměrů zabíraly obvykle méně hodnotné partie rudonosného terénu.

<sup>20</sup> Protože většina ložisek kutnohorského revíru sleduje severojižní, případně severovýchodní resp. jihozápadní směr, tvořila většina zdejších dolových polí stejným směrem orientované za sebou nebo vedle sebe se táhnoucí pruhy, jejichž celková délka dosahovala v průměru od 500 m do 2 km.

<sup>21</sup> I z tohoto pravidla však existovaly výjimky. Je to patrné z toho, že klášter vlastnil tehdy nějaké doly, položené patrně na jemu přidělených lánech, také v oblasti u Hořan, tedy na kuklickém nebo grejfském pásmu.

<sup>22</sup> Regální práva se v průběhu dalšího vývoje značně měnila. Oproti jejich původnímu rozsahu, vymezenému zejména v § 14, II. kapitoly druhé knihy IRM, docházelo postupně již od přelomu 14. století a zejména pak v 15. a 16. století k jeho celkové redukci a zároveň i k jeho částečné redistribuci, projevující se zmenšením původní královské  $\frac{1}{8}$  urburní dávky a zvýšením podílu pozemkové vrchnosti, dále pak zrušením tzv. kovářské devítiny i tzv. královských a jiných lánů. Do panovnického regálu však byly zároveň zahrnuty jiné nerosty na něž si dříve činila nároky pozemková vrchnost.

pozornost a vedly k mnoha nesprávným spekulacím, svou právní relevancí a postupně byly zcela zrušeny.<sup>23</sup>

Na závěr je možno konstatovat, že referáty R. Makaria a P. Dvořáka i přes svůj do jisté míry diskutabilní obsah obohatily jednání celé konference o řadu nových podnětných myšlenek a názorů. Jejich největší přínos ovšem spočívá v tom, že potvrdily nejen určitou kontinuitu středověkého a moderního horního práva, nýbrž i významnou úlohu IRM při zavádění a upevňování jeho hlavních principů v báňském podnikání, totiž regálního práva a hornických svobod, jež tvořily v minulosti základní podmínky rozvoje těžby nerostných surovin. Podle nich IRM také představovalo hlavní normu, která po několik století určovala celkový ráz vývoje horního práva v českých zemích. Na rozdíl od skupiny právních historiků, kteří již v 19. století IRM považovali za dávno *mrtvé právo*, R. Makarius a zejména P. Dvořák prokázali, že zůstalo až do 19. století stále *živým právem*, jehož některé principy i prvky byly buď přímo recipovány novým rakouským zákonem nebo aspoň přispěly k jeho syntéze a k formování jeho hlavních idejí.

## 7.

Kolem horního regálu, jehož dosud ne zcela vyjasněná problematika prolíná celými dějiny našeho báňského práva a proto se také stala i předmětem zvýšeného zájmu R. Makaria a P. Dvořáka, se objevila již dříve řada různých stanovisek, týkajících se především jeho vzniku, rozsahu a charakteru. Mezi ně náleží i domněnky některých historiků, např. J. Pošváře a R. Nového, že ještě v druhé polovině 13. století regální práva zůstávala v držení zástupců mocné šlechty, konkrétně pánů z Lichtenburka a jiných. Své přesvědčení odvozovali nejčastěji ze skutečnosti, že v našich nejstarších horních řádech, totiž jihlavských a německobrodských, nejsou ještě o horním regálu žádné konkrétní zmínky.

Nicméně tyto zdánlivě logické závěry jsou ve skutečnosti značně labilní. Principy královského regálu jsou totiž zcela jasně, i když s jistými odchylkami od jeho pojetí v IRM, zakotveny již v listu, který byl již v roce 1260 zaslán soudcem a přísežnými v Jihlavě spolu s královskými urbureři Čech a Moravy opatství v Lubuši ve Slezsku.<sup>24</sup> Platnost královského horního regálu v našich zemích dokazuje i samotná existence urbureřských úřadů v různých báňských centrech již v 60. letech 13. století, např. v Jihlavě, Německém Brodě a jinde. Nejpozději v 80. letech tohoto století byl ustaven podobný orgán také v Kutné Hoře.

Urbureřský úřad, který byl pronajímán především bohatým měšťanům a zčásti i duchovenstvu, zastupoval totiž zájmy panovníka a jeho hlavní poslání spočívalo kromě výkonu jiných pravomocí zejména ve výběru již zmíněných urburních dávek. Urbureři, jak vyplývá i ze samotného IRM, představovali vrchol správní hornické hierarchie a proto také z titulu jejich působnosti nemohou vzniknout ani žádné pochyby o tehdejší obecné závaznosti regálního práva.

Pokud jde o samotnou oblast Německého Brodu, která patřila k lichtenburskému panství, je zřejmé, že také zde rozhodující vliv stejně jako v Jihlavě vykonával urbureřský úřad. Podle horního řádu Lichtenburků byla zde zavedena instituce nejen tzv. královských lánů,<sup>25</sup> nýbrž i

<sup>23</sup> Pravděpodobně také již v 15. století byly nově pokládáné nebo znovu propůjčované dolové míry vytyčovány podle nových zásad a jejich rozměry byly menší než původních nálezých jam s přiměřovanými lány. Konkrétní údaje o zavádění tohoto typu dolových měř se však zachovaly až v horních řádech ze 16. století.

<sup>24</sup> K. Sternberg: *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*. Erster Band. Zweiter Abtheilung. Praha 1837. Urkundenbuch, str. 23, č. 14.

<sup>25</sup> Německobrodský horní řád (Potvrzení a rozmnožení svobod a práv Německému Brodu od Jindřicha, Smila, Oldřicha a Rajmunda z Lichtenburka z června 1278, článek 67).

tzv. propůjčovatele,<sup>26</sup> tj. buď urburéfe nebo jím či panovníkem k tomu zmocněné osoby. Že se v těchto řádech nevyskytují žádná konkrétní ustanovení o urbuře resp. o jejím výběru, neznamená v daném případě popření platnosti regálního práva. Regionální městské a horní řády, jako např. jihlavské či německobrodské, tehdy zahrnovaly jen ustanovení a regule pouze části báňskoprávní sféry, týkající se převážně jen samotné správní a provozní účasti příslušných horních měst na dolování. Proto také domněnky o regálních právech Lichtenburků či jiných šlechtických rodů, vyvozené převážně z toho, že v uvedených řádech chybí zmínky o královské urbuře, nemají vůbec žádné opodstatnění.

Pokud jde o dávky a podíly vrchnosti z báňského podnikání, jsou shrnuty především v § 4, kap. III. a naopak nároky hornických nákladníků či kverků nebo držitelů propůjček vyměřených dolů jsou definovány v předcházejících §§ 1, 2 a 3 téže kapitoly druhé knihy *Ius regale montanorum*. Tzv. panské dávky, tj. podíly na výtěžcích z dolování odváděné vrchnosti, přesněji řečeno majitelům pozemků, na nichž se rozkládaly dolové míry, byly tvořeny jednou třetinou z královské urbury, tj.  $\frac{1}{3}$  z jedné osminy, kterou dostával panovník a ze které pak tuto část odváděl vrchnosti, dvěma tzv. panskými lány, přiměřenými k nálezným měřám stejně jako lány královské či městské, a konečně tzv.  $\frac{1}{32}$  neboli *dilem polí*, který získávala vrchnost z hodnoty vyměřeného dolu jako náhradu za škody, způsobené důlním a hutním či jiným provozem. Později tato  $\frac{1}{32}$  nabyla formy tzv. 4 dědičných kuksů.

Urburní dávky sice postupně v důsledku snížení výtěžků z dolování přirozeně klesaly, čímž se také zmenšovaly i příjmy královské komory a zčásti i vrchnosti, ale náhrady za škody na pozemcích v původní výši  $\frac{1}{32}$  resp. 4 dědičných kuksů se udržely v hornické praxi až do pozdní doby.

Naproti tomu báňští podnikatelé resp. nákladníci získávali za tyto dávky a podíly na majetku, jež odváděli vrchnosti, některá významná práva, na jejichž podkladě mohli využívat šlechtické půdy a zčásti i lesů k provozu vlastních dolů a hutí. Původně to bylo především právo na tzv. 16 městišť, tj. pozemků, které majitel propůjčeného dolu obdržel na stavbu hornických zařízení a obydlí a stejnou výměru také na pastvu dobytka,<sup>27</sup> dále pak volný odběr dřeva z vrchnostenských lesů pro potřeby hornického provozu a osvobození od případných poplatků z hutí a dalších podobným účelům sloužících zařízení, postavených na panských pozemcích.

## 8.

Pokud jde o další dva příspěvky, které tvořily náplň jednání sekce horního práva a jsou také otištěny v I. sborníku, totiž J.L. Bílého *Společný základ horenského a horního práva na podkladě srovnání Horenského řádu markraběte Jošta a Horního zákoníku Václava II.* a J. Lukse *Vývoj horního práva v Čechách po roce 1989*, měly již z tohoto hlediska poněkud jiný efekt. Elaborát J. Lukse se zabýval, jak vyplývá již z jeho názvu, jen poslední, tj. současnou a tedy nikoli již historickou etapou našeho horního práva, takže vlastně zůstal poměrně vzdálen hlavním bodu konference, představovanému báňskoprávními dějinami našeho státu a zejména pak samotným zákoníkem Václava II. Proto také nebyl zahrnut ani do okruhu podrobnějšího studia a hodnocení jeho koncepce a obsahu.

Naproti tomu rozsáhlý elaborát J.L. Bílého se věnoval poměrně detailně i vlastnímu *Ius regale montanorum*, i když jen v souvislosti s jeho konfrontací s normou podstatně odlišné právní *nadstavby*, totiž s vinohradním resp. horenským řádem markraběte Jošta z období 1379-1402. Třebaže sám autor upozornil na podstatné rozdíly, které odlišují pěstování vinné révy od těžby nerostných surovin, přesto nakonec obě normy, jimiž byly tyto výrobní obory řízeny a organizovány, se pokusil vzájemně srovnat a ukázat jejich podobnost. Následkem to-

<sup>26</sup> Tamtéž, článek 80: ... *toho, ktož hor podává*...

<sup>27</sup> Rozměr těchto městišť byl stanoven délkou dostřelu běžného lučiště.

ho tato komparace nabyla místy dost formálního a dokonce i experimentálního rázu.

J.L. Bílý se na svůj hlavní úkol, který si uložil v tomto příspěvku, totiž na *porovnaní, nakoľik horenské a horní právo jsou jen dvě stejnojmenná příbuzná práva a nakoľik mají hlubší ... genetické souvislosti*,<sup>28</sup> připravil velmi důkladně a také předložil jeho podrobný a zcela přijatelný výklad. Jako hlavní důkazy o jeho správnosti uvedl i četné zajímavé a přesvědčivé údaje o společném původu hornického a vinohradního práva a o podobnostech nejen jejich organizačních a řídicích složek, ale i některých právních kategorií, závazků a svobod. Podle něho tato nápadná shoda potvrdila, že hornická a vinohradní práva mají identické zdroje, neboť vznikla v *oblasti císařské správy římských provincií*<sup>29</sup> a že tedy mají společné římsko právní základy.

Poznatek, že se vyvinuly z *antických právních tradic*<sup>30</sup> je jistě správný a zároveň tak dosvědčuje účelnost a smysl po této linii vedeného výzkumu. Naproti tomu však srovnání některých pojmů, vztahů a institucí, které měly prokázat také celkovou meritorní podobnost obou těchto norem, totiž IRM a horenského řádu markraběte Jošta, se zdá v řadě případů dost problematické. Mnohé z výrazů hornické proveniencie jsou zde totiž interpretovány a hodnoceny z příliš statických hledisek, následkem čehož nemohou přesněji a spolehlivěji postihnout ani eventuální změny jejich reálného obsahu. Hlavní pochybnosti proto vznikají kolem otázky, zda vůbec mohla nějaká skutečně podstatná shoda mezi těmito normami - bez ohledu na jejich většinou názvoslovné nebo jiné formální podobnosti - existovat ještě v době, kdy se horenský řád teprve rodil, zatímco IRM mělo již tehdy za sebou plné století svého historického vývoje a jurisdikční působnosti.

Faktem zůstává, že komparativní metoda, uplatňovaná nejen J.L. Bílým, ale i řadou dalších právních historiků, je sice zdánlivě přitažlivá a efektivní a podává brzy i určité výsledky; pokud však nevychází ze souměřitelných podmínek, hodnot a jiných okolností, nemůže přirozeně vést k očekávanému cíli. Třebaže se tedy obě normy vyznačují řadou aspoň svými názvy identických prvků, přece jen jejich srovnání vyznívá místy dost rozpačitě, jelikož vzhledem k jejich odlišnému vývoji se na přelomu 14. a 15. století nalézaly vůči sobě ve stavu značné věcné a právní diferenciacce. Proto také některé z hornických a baňskoprávních výrazů, institutů a vazeb měly již podstatně jiný obsah a význam než tomu bylo původně. Konkrétně se to týká např. termínů *mons* neboli *hora*, *hornický soud* a mnoha dalších, či baňských orgánů jako třeba *perkmistra*, *horních přísežných*, *urburěřů* a jiných.

Názvoslovná podobnost určitých pojmů a funkcí neznamená totiž ještě jejich meritorní shodnost nebo dokonce totožnost, zvláště když během vývoje docházelo ke změnám jejich podstaty či působnosti.<sup>31</sup> Následkem toho tato metoda, používaná při zkoumání našich baň-

---

<sup>28</sup> J.L. Bílý: *Společný základ horenského a horního práva na podkladě srovnání Horenského řádu markraběte Jošta a Horního zákoníku Václava II.*, Sborník příspěvků, sekce I., str. 10.

<sup>29</sup> J.L. Bílý: *tamtéž*, str. 18.

<sup>30</sup> J.L. Bílý: *tamtéž*, str. 18.

<sup>31</sup> Např. označení *magister montium*, který se objevuje v nejstarších listinách baňskoprávní proveniencie, původně znamenalo *správce hor*, tj. představitele důlního okrsku nebo přímo hodnost *urburěře*. Po vydání IRM však odpovídalo jen funkci obvykle jednoho nákladnického či královského dolu, totiž *perkmistra*. Později, konkrétně v 16. století, se pak jeho postavení znovu přiblížilo úrovni vedoucího baňského úředníka pověřeného řízením celého hornického revíru. Podobnými změnami procházel i *urburěřský úřad*. Původně - totiž ve 13. a 14. století - byl *urburěř* reprezentantem královské baňské správy, načež byl nahrazen nejvyšším *mincmistrem*. Během následující doby zůstal sice významným, ale již jen podřízeným zástupcem horního úřadu, který spadal, jak tomu bylo např. v Kutné Hoře, pod pravomoc *zdejšího hofmistra*. Podobné posuny v náplni funkcí správních úředníků v hornictví byly v minulosti spíše obvyklým než výjimečným jevem.

skoprávních dějin, by měla posuzovat tyto věci a vztahy se zřetelem nejen k jejich shodě jmen, ale především k jejich skutečnému obsahu.

Ne zcela přijatelné je také stanovisko J.L. Bílého k původu IRM resp. k jeho právním kořenům. Podle něho totiž předlohu a základ této klíčové normy středověkého horního práva tvořilo tzv. jihlavské horní právo. *Horní zákoník Václava II. pouze navázal, korigoval a rozvinul právní instituce v Jihlavském horním právu.*<sup>32</sup>

Že autorský kolektiv *Ius regale montanorum* v čele s Gozziem z Orvieta vycházel při jeho tvorbě z jihlavských horních řádů, konkrétně z listiny B, je zcela nepochybné. Že by však tzv. jihlavské právo představovalo jeho hlavní byl poněkud rozšířený a modifikovaný zdroj, jak naznačuje J.L. Bílý, lze prakticky vyloučit. IRM totiž své materiální podklady, principy a konkrétní regule čerpalo z poznatků a zkušeností celého českého i moravského a zejména pak kutnohorského hornictví, jeho organizační a správní praxe a z tehdy zde již v zakotvených obecně platných norem zvykového práva.

Tzv. jihlavské horní právo, aspoň v té podobě, ve které je zachováno ve známých městských a horních řádech vydaných Jihlavou, nemělo totiž vyložené autochtonní a samostatný charakter, který mu přisuzuje řada právních historiků. Naopak podle současných poznatků reprezentovalo součást resp. regionální variantu báňskoprávního systému, jímž se již v polovině 13. století řídilo dolování v celých českých zemích. Ustanovení těchto řádů, která se týkala převážně jen správní a podnikatelské činnosti jihlavského městského úřadu a tamějších měšťanů a zčásti i působnosti královských báňských orgánů, vycházela nesporně z dávno zde uplatňovaných zásad regálního a zvykového práva a v plném souladu se čtvrtým článkem statutu Václava I. a markrabě Přemysla z roku 1249.<sup>33</sup>

Stejně jako v Jihlavě a v jejím okolí probíhalo v tehdejší době dolování rud drahých kovů také v jiných centrech přemyslovského státu, jako např. v Německém Brodě, Stříbře, Jílovém a nesporně i v řadě dalších hornických revírů a řídilo se také analogickými třebas rovněž poněkud upravenými pravidly a směrnicemi jako v tomto městě. Názorný důkaz o tom kromě jiného podává zejména městský a horní řád pánů z Lichtenburka z roku 1278 v mnoha bodech shodný s řády jihlavskými.

Na závěr lze konstatovat, že J.L. Bílý svůj příspěvek metodicky založil na poněkud neobvyklém způsobu konfrontace dvou ve své podstatě rozdílných právních dokumentů, totiž vinohradního řádu markraběte Jošta a zákoníku krále Václava II. Pomocí tohoto postupu tak dospěl k řadě zajímavých a důležitých, i když ne vždy zcela adekvátních poznatků o shodném původu a určité podobnosti nejen správních a jiných orgánů v obou těchto oblastech produkční činnosti, ale i samotného systému a institucí ve vinohradním a horním právu. Hlavní přínos jeho elaborátu spočívá v tom, že touto metodou otevřel další cestu k důkladnějšímu poznání provenience klíčových norem našeho horního práva a tím i k rekonstrukci jeho nejstarších dějin.

Nicméně tento postup a z něho vyvozené hypotézy vzbuzují také určité pochybnosti. Vinohradní řády a stejně i řády hornické sice pravděpodobně vznikly ze stejných právních kořenů, jak dokázal J.L. Bílý, a proto také měly řadu identických znaků, z nichž některé přetrvaly celá staletí, ale vzdor tomu je také zřejmé, že v důsledku autonomního vývoje vinohradnictví na jedné a hornictví na druhé straně došlo mezitím i k výrazné diferenciaci těchto s nimi spjatých právních norem nejen z institucionálního, nýbrž i z jurisdikčního a meritorního hlediska.

---

<sup>32</sup> J.L. Bílý: tamtéž, str. 18.

<sup>33</sup> Český překlad tohoto článku z pozdější doby zní: *Viece chceme a prikazujeme, aby, cožkolivěk súdce a přisežní města našeho s přisežními horníkův pro dobré obecnie zřiedili a ustanovili by, bez přerušenie ode všech zachováno bylo.*



## 9.

Mezinárodní konference, která proběhla v říjnu roku 2000 v Kutné Hoře, nesporně sklidi-la, jak bylo konstatováno již v první části této úvahy, řadu uznání a povzbudila zájem odborné a širší veřejnosti o zákoník Václava II. a tím i o celou oblast dějin horního práva. Na jejím úspěšném uskutečnění měly přirozeně největší zásluhy pořadatelské organizace a instituce a řada zejména domácích a zčásti i zahraničních odborníků. Že se pro tuto konferenci vytvořily příznivé podmínky, k tomu ovšem kromě jiných okolností přispěly již dřívější publicistické aktivity a polemiky, díky nimž se podařilo již v minulých desetiletích *Ius regale montanorum* z někdejší periferie, kam se neprávem dostalo v 19. století, přesunout znovu do popředí vě-deckého zájmu, verifikovat jeho donedávna znevažované hodnoty a navrátit mu jeho dřívější důležité postavení v historii našeho horního práva. Teprve tím se IRM dostalo znovu i do hlubšího povědomí naší historiografie a jeho 700 leté výročí mohlo být zařazeno mezi prestižní vzpomínková jubilea UNESCO. Proto se také tato konference měla zároveň stát jakousi satisfakcí úsilí vynaloženého v uplynulých desetiletích na historickou, právní a kulturní reha-bilitaci tohoto zákoníku a na obnovení jeho někdejší prestiže odpovídající jeho dějinnému vý-znamu.

Vzdor nadějím, že IRM bude tvořit předmět nejen oslavných akcí, nýbrž i podrobnějšího studia a bilancování jeho historické role, zůstala konference v naznačeném směru na samých počátcích tohoto procesu. Naše historiografie se dosud nevyrovnala se všemi novými po-znatky učiněnými v posledních letech na poli historie hornictví i samotného báňského práva. Některé z příspěvků, čerpající ze starších báňskoprávních teorií a preferující ještě ideu své-bytnosti a priority tzv. jihlavského práva, svým obsahem do značné míry potvrdily dosud tr-vající stagnační tendence, které se stále projevují v tomto vědním oboru. Proto se také nejno-vější výsledky zkoumání této problematiky příliš nepromítly ani do těchto konferenčních jed-nání.

Při hodnocení celkového přínosu této vědecké události se bohužel nelze ubránit určitému zklamání. Elaboráty, přednesené v sekcích horní právo a společenské prostředí báňských měst sice vesměs podaly nové důkazy, že hlavní předmět jednání této konference, totiž zákoník Václava II., měl značný význam v dějinách nejen našeho, ale i evropského horního práva, nicméně na cestě k jeho důkladnějšímu a všestrannějšímu poznání učinily jen několik malých krůčků. Následkem toho dřívější naděje, že z této konference vzejdou nějaké zásadnější pod-něty pro detailnější objasnění jeho historické role, se naplnily jen zčásti. Zda jsou tyto skep-tické názory opodstatněny, bude ovšem možné prokázat teprve v delším časovém odstupu na základě konfrontace jejich výsledků s novějšími výzkumy dějin našeho středověkého horního práva.

## 10.

Druhá část tohoto pojednání je věnována příspěvkům z oblasti společenského prostředí báňských měst, otištěným ve sborníku sekce IV. Nikoli ale všem, jelikož některé z nich zůsta-ly značně vzdáleny hlavním bodům či tématům konference a proto také z báňskoprávního hlediska, z něhož jejich hodnocení vychází, nemají prakticky žádný větší význam. Hlavní po-zornost byla tudíž soustředěna jen na ty, které konkrétněji souvisí s problematikou IRM či horního práva nebo se dotýkají začátků kutnohorského dolování i samotné Kutné Hory, kde se tento zákoník také zrodil.

Na předním místě nejen svým pořadím, ale zejména svým obsahem a odborným přínosem stojí koncepčně zajímavá a prameny velmi dobře fundovaná studie J. Majera, nazvaná *K po-čátkům montánního a právního vývoje Kutné Hory*, kterou autor navázal na svůj původní ela-

borát z roku 1958.<sup>34</sup> Autor zde předložil znovu podrobnou rekonstrukci nejstarších dějin Kutné Hory a její postupné přeměny z někdejší *mons* neboli hornické osady na *civitas* neboli skutečné plnoprávné město. Vzhledem ke značnému rozsahu a komplikovanému rázu nadhozených problémů nebylo přirozeně možno se touto hypotézou zabývat komplexně, nýbrž jen v souvislosti s jejími některými závažnějšími aspekty.

Při popisu báňskohistorických a báňskoprávních poměrů českých zemí zejména v průběhu 13. století J. Majer opakovaně zdůraznil zejména někdejší důležitost tzv. jihlavského práva. Nakonec také dospěl k názoru, že ...*jihlavské právo i Ius regale montanorum mají charakter horního zákona i báňského řádu.*<sup>35</sup>

Protože tato otázka je úzce spjata s genezí a dějinným vývojem samotného IRM, bylo nutno se jí zabývat detailněji. Na rozdíl od Majerova dost zjednodušeného a vágního pojetí byly totiž vzájemné vztahy i postavení obou těchto normativních souborů či okruhů poněkud složitější. K jejich objasnění bylo tedy třeba nejdříve konkretizovat především jejich podstatu a obsah. Třebaže autor tyto znaky přesněji nevymezil, přesto pokud jde o samotné *jihlavské právo*, je z kontextu jeho elaborátu i z dnes běžně akceptovaných hledisek zřejmé, že představuje souhrn blíže nedefinovaných tehdy platných pravidel městského a horního práva převážně jihlavské provenience.

Vezme-li se ovšem ve zřetel celková skladba a působnost těchto norem, které zejména ve druhé polovině 13. a začátkem 14. století reprezentovaly toto tzv. jihlavské právo, je nutno konstatovat, že některé z nich měly sice povahu zákonů, i když nikoli vloženeň báňských, jako tomu bylo v případě tzv. statut krále Václava I. a markraběte Přemysla někdy z roku 1249,<sup>36</sup> některé však, např. listiny A a B, měly ráz typických městských a horních řádů. Kromě toho do *jihlavského práva* patřilo také několik dalších báňskoprávních dokumentů neboli tzv. naučení a zejména pak množství místních uzancí a pravidel, které tomuto systému vtiskovaly svébytnější rysy. Tzv. jihlavské právo je tedy třeba interpretovat především jako určitý kodex norem převážně psaného a zčásti i nepsaného městského a horního práva různých kategorií a různého stupně platnosti a závaznosti. Proto také ve svém celku nemohlo představovat skutečný horní zákon českých zemí.

Právní soustava, která se konstituovala v druhé polovině 13. a začátkem 14. století v jihlavském regionu, neměla tedy ve svém souhrnu ráz obecného horního zákona, neboť její podstatnou složku tvořily městské a báňské řády a provozní zvyklosti, jež platily pouze na území

---

<sup>34</sup> J. Majer: *K nejstarším právním dějinám Kutné Hory*. Právně-historické studie IV, Praha 1958.

<sup>35</sup> J. Majer: *K počátkům montánního a právního vývoje Kutné Hory*. Sborník příspěvků, sekce IV., str. 12.

<sup>36</sup> Statuta krále Václava I. a markraběte Přemysla, vydaná patrně v roce 1249, zasáhla značnou měrou i do oblasti horního práva. Měla totiž charakter zákona, neboť upravovala právní postavení hornických měst, tamějších měšťanů i osobních a majetkových výsad a svobod báňských podnikatelů, bez nichž nebyl tehdy možný rozvoj těžby drahých kovů. Uvedená statuta byla dedikována především Jihlavě, ale zároveň se vztahovala i na všechny horníky českých zemí, čímž také nabyla obecné platnosti. Na jejich podkladě, konkrétně čtvrtého článku, mohly pak být oprávněnými městy, respektive tamějšími soudci, městskými a horními přisežnými vydávány konkrétní předpisy a ustanovení regulující vlastní báňský provoz, ovšem v souladu s principy regálního práva.

Statuta tedy obsahovala určitá zmocnění k tvorbě místních horních řádů, ale na vlastní organizaci a správu hornické činnosti se již nevztahovala. Nejsou v nich také zakotveny ani hlavní zásady ani dílčí ustanovení, týkající se královského horního regálu, ingerence panovníckých orgánů do systému dolových propůjček a nabytí dolového majetku či hierarchie horních úřadů a vztahů mezi podnikatelskými a pracujícími vrstvami horníků, které představovaly hlavní prvky obecného horního práva.

tohoto města a výjimečně i v jeho širším okruhu.<sup>37</sup> Skutečný horní zákon českých zemí reprezentovalo v té době pouze *Ius regale montanorum* včetně dalších na něj navazujících písemných a zvykových norem, vydaných či schválených českými panovníky.<sup>38</sup> Známé listiny A a B tzv. jihlavského práva měly však s výjimkou k nim připojeného opisu statut Václava I. a markraběte Přemysla pouze charakter regionálních městských a baňských řádů a v případě listiny C vyložené jen řádu baňského. Proto se také jejich platnost vztahovala jen na území Jihlavy resp. zdejšího hornického revíru.

Podle toho tedy samotné jihlavské horní právo představovalo v podstatě souhrn hornických principů a provozně správních směrnic a zvyklostí, které sice vycházely z královského regálního práva, ale vyznačovaly se většinou územně a věcně omezenou kompetencí, vztahující se hlavně na oblast jihlavského rudního revíru. Snahy o vyzdvižení *jihlavského horního práva* na úroveň královského regálního práva pramení z mylných názorů o základech a povaze baňskoprávních poměrů přemyslovského státu. Proto směřovat jihlavské horní řády s IRM a vydávat obojí za obecné horní zákony nebo dokonce za dva samostatné právní systémy českých zemí není možné ani z jurisdikčního hlediska.

Většina v jihlavských řádech obsažených principů a regulí měla přirozeně obecnou platnost. Nikoli však proto, že vzešla z jihlavské hornické praxe, nýbrž proto, že tvořila součást baňskoprávní soustavy tehdejšího českého státu. Mezi tzv. jihlavským horním právem, reprezentovaným známými řády na jedné a zákoníkem Václava II. na druhé straně, který tvořil od svého vydání v roce 1300 hlavní zdroj přemyslovského regálního práva závazného pro řízení a správu hornictví drahých kovů v našich zemích, ovšem existovaly kromě četných shodných znaků také určité a v některých případech i podstatnější rozdíly, zejména pokud se to týkalo jejich meritorní, teritoriální a právní působnosti.

Málo přesvědčivý dojem vzbuzuje také Majerův výklad montánního a právního vývoje kutnohorského regionu před koncem 13. století, který je založen na známé listině z roku 1289 a vychází v podstatě ze stejných stanovisek, jež autor zaujímal již ve svém elaborátu z roku 1958.<sup>39</sup> Podle něho jedním z hlavních faktorů, které určovaly charakter baňskoprávních a správních poměrů tohoto stříbrnosného revíru, byly tehdejší podnikatelské zájmy sousedních měst Kolína a Čáslavi a jejich vzájemné vztahy: *Obě města se totiž v nové důlní oblasti podnikatelsky aktivně angažovala, mohla proto nad hornickými osadami uplatňovat svou soudní pravomoc ... Jistý důkaz poskytuje dohoda Kolína a Čáslavi ukončující r. 1289 vlekoucí se spor o hranice jejich podnikatelského zájmu v důlním prostoru. Nálež tříčlenné komise ... stanovil přesnější rozdělení důlní oblasti tak, že hlavní hranicí zájmu obou měst se stala říčka Vrchlice.*<sup>40</sup>

Tyto závěry však neodpovídají ani obsahu uvedené listiny, ani skutečné situaci, která v té době existovala na uvedeném území. Úmluva mezi Kolínem a Čáslaví se totiž netýkala *přesnějšího* stanovení sfér vlivu obou měst, nýbrž především dispozic a zásad spojených s udělo-

<sup>37</sup> Jihlavské horní řády ve známých listinách A, B a C sice vycházely z tehdy platného regálního práva, ať již psaného či nepsaného, neměly však povahu obecného zákona. Ostatně jejich působnost se také omezovala jen na úzkou baňskoprávní sféru především správních a podnikatelských aktivit horních měst a samotných horníků zejména ve vyhrazeném jihlavském regionu. Pokud platily nebo se užívaly v jiných hornických revírech, pak tomu bylo zpravidla na základě zvláštních panovníckých privilegií.

<sup>38</sup> Stejný názor zastávala řada našich nejstarších právních historiků již v dřívějších dobách. Později však byla do této problematiky vnesena řada subjektivních a ideologických hledisek a tím i řada skutečnost většinou deformujících teorií a hypotéz.

<sup>39</sup> J. Majer: *K počátkům montánního a právního vývoje Kutné Hory*. Sborník příspěvků, sekce IV., str. 6.

<sup>40</sup> Podrobněji se touto problematikou zabývá první část této úvahy.

váním tzv. městských lánů v prostoru celého kutnohorského revíru. Tyto lány, které se přiměřovaly stejně jako lány královské a panské k propůjčovaným nálezným měřám, zároveň opravňovaly jejich držitele k zakládání svých dolů, k jejich majetkovým převodům a částečně i k účasti na báňské správě, reprezentované královským horním úřadem.

Uvedený způsob nabývání těchto lánů sousedními městy, který byl v hornické praxi našich zemí nepochybně zaveden již v polovině 13. století, nebyl tedy, jak ostatně svědčí i další případy, ničím neobvyklým. Na podkladě těchto výsad, které lze shrnout pod tzv. *ius montis* neboli právo hory, jehož konkrétnější rozsah je patrný zejména z druhé knihy IRM, mohla také tato města získanými lány svobodně disponovat. Nedostávala však s nimi nějaké rámcové zmocnění k výkonu obecnějších hornických, správních či soudních pravomocí. Na těchto *horách*, přesněji řečeno hornických okrscích či revírech, totiž přirozeně fungovala panovníkem ustanovená báňská správa, která se s příslušnou pozemkovou vrchností podílela ve sférách vymezené působností o své kompetence.

Stejně nebo velmi podobné báňskoprávní a správní poměry se nesporně vytvořily v druhé polovině 13. století také v Kutné Hoře. Kromě již připomenuté listiny z roku 1289 to naznačuje zejména privilegium krále Václava II. z roku 1297.<sup>41</sup> Díky němu bylo tak městu resp. měšťanům Brna vyhrazeno *omne ius montis*, které zřejmě obsahovalo především právo na lány v nově propůjčovaných dolech či měřách na drahé a barevné kovy v okruhu 6 mil, odpovídající tomu, jež požívala města Kolín a Čáslav a dříve i Jihlava.<sup>42</sup> Že by tedy zmíněná města s těmito lány dostávala zároveň i nějaká obecnější práva k organizování a k řízení důlní činnosti v celých takto vymezených oblastech, neexistují žádné důkazy. Proto také Kolín s Čáslaví nemohly pravděpodobně tehdy na území Kutné Hory a zdejšího revíru vykonávat ani žádné důležitější soudní a správní pravomoci.<sup>43</sup>

Podle Majerova dosud ještě přejímaného názoru tvořila v této arbitrážní dohodě z roku 1289, týkající se údajného vymezení sfér vlivu Kolína a Čáslavi v prostoru kutnohorského revíru, rozhodující linii především Vrchlice.<sup>44</sup> Nicméně z citované listiny vyplývá, že Vrchlice neoddělovala kolínskou enklávu od čáslavské, jak soudí J. Majer, nýbrž tvořila východní hranici celé této zájmové oblasti. Kdyby totiž měla skutečně představovat mezník mezi kolínskou a čáslavskou zónou, pak by se zřetelem k celkové poloze a výměře zdejšího revíru a průběhu rudních žil byl tento způsob narovnání mezi oběma městy apriori vyloučen. Do kolínské by totiž připadlo přes 90 procent ložiskové a hornický perspektivního území, prostírajícího se vlevo, tedy západně od Vrchlice, kdežto do čáslavské ležící vpravo, tedy východně od této říčky, kam zasahují jen jižní křídla roveňského a bílejovsko poličanského pásma, pouze necelých 10 procent jeho zbývající výměry.<sup>45</sup> Nadto by realizace takové varianty byla i v zásadním rozporu s obsahem vlastní listiny, podle níž se *konšelé a přísežní obou měst měli na měřených horách a na měšťanských lánech podílet stejnou měrou*. Přihlédne-li se k těmto skutečnostem, pak je také jasné, že Vrchlice byla podle tehdejšího pojetí považována nikoli za demarkační čáru mezi oběma městy, nýbrž za východní okraj Hlízovem na severu a Přítokami

<sup>41</sup> K. Sternberg: *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. První svazek, II. díl. Urkundenbuch*. Praha 1837, str. 61, č. 43.

<sup>42</sup> K. Sternberg: tamtéž.

<sup>43</sup> Ostatně i ze samotné listiny z roku 1289 zcela jasně vyplývá, že prostor, který orientačně vymezila údolím Vrchlice na jedné a vesnicemi Hlízov a Přítoky na druhé straně, měl představovat nikoli hranice mezi sférami mocenského vlivu Kolína a Čáslavi, nýbrž celkový tehdy zřejmě hornický známý areál kutnohorského revíru.

<sup>44</sup> J. Majer: tamtéž, str. 5: *...hlavní hranici zájmu obou měst se stala říčka Vrchlice*.

<sup>45</sup> Pokud by ovšem tyto jižní úseky uvedených žilných pásem zůstávaly ještě tehdy mimo hornický provoz, pak by vlastně na Čáslav, údajně spravující tuto část území, nemohly připadnout vůbec žádné podíly na dolovém majetku.

na jihu vymezeného rudního revíru, ve kterém Kolín a Čáslav získaly v 80. letech 13. století práva na tzv. městské lány a s tím spojené hornické a správní aktivity a majetkové výhody.

Nepřilíší jednoznačná se zdá i Majerova verze o německobrodské příslušnosti urburéře Sybota, který byl spolu s horními přísežnými Markvartem a Albertem hlavním úmluvcem uvedené dohody mezi Kolínem a Čáslaví. Skutečnost, že *magister montium* Syboto pocházel stejně jako oba přísežní z oblasti Německého Brodu, totiž vůbec neznamená, že se jednalo o zástupce tamějšího horního úřadu, kteří v Kutné Hoře vykonávali přenesenou pravomoc. Do Kutné Hory se totiž v druhé polovině 13. století stahovali nejen měšťané z okolních, ale i vzdálenějších měst a také mnoho obyvatel z venkova, kteří byli velmi často titulováni predikáty podle míst jejich předchozího bydliště či původu, i když třeba již vykonávali funkce v této nové aglomeraci.

Pokud jde o tehdejší urburéře, jehož úřad Syboto s největší pravděpodobností zastával, ten mohl přirozeně vzhledem k tomu, že se jednalo o bohatou a váženou osobnost, pocházet z jiného města než z Kutné Hory. Nicméně při značném rozsahu a významu hornické činnosti, která se tehdy v Kutné Hoře rozvíjela, musel mít tento revír automaticky samostatnou královskou báňskou správu, v jejímž čele by sotva mohl být zástupce německobrodského úřadu. Naopak v případě obou horních přísežných, kteří byli rovněž členy této kutnohorské báňské správy, jmenovanými panovníkem nebo komorníkem, není nejmenších pochyb, že museli patřit již mezi usedlé a zdejší poměry dobře znalé obyvatele této nové aglomerace.<sup>46</sup>

Podle Majerovy domněnky sedlecký klášter sám započal s rozsáhlejším dolováním na kutnohorských ložiskách až na samém sklonku 13. století: *Teprve od konce 13. století se klášter začal podílet aktivní účastí na důlním podnikání.*<sup>47</sup>

Klášter však musel k těžbě stříbra přistoupit daleko dříve, tedy ještě předtím, než zde hlavní roli převzali báňští podnikatelé z okolních i vzdálenějších měst. Měl k tomu také rozhodující předpoklady: kvalifikované pracovní síly, kapitál, technické a technologické znalosti a prostředky, organizační schopnosti a další. O tom, že se klášter nesporně podílel na dolování v dřívějších dobách, svědčí skutečnost, že již na sklonku 13. století disponoval značnými finančními zdroji, které mu tehdy umožnily nákup několika vesnic, panství a jiných nemovitostí v hodnotě tisíců hřiven stříbra.<sup>48</sup> Pokud by podle Majera začal na zdejším báňském podnikání participovat až na přelomu tohoto století, tak by mu právě tehdy volné finanční prostředky na uvedené majetkové transakce ze zemědělskými pozemky a nemovitostmi naopak chyběly, neboť by je byl nucen investovat do jeho provozu.

Do hornictví vložený kapitál ve středověku přinášel zisky zpravidla až po uplynutí řady let, ne-li desetiletí. Proto je také zřejmé, že sedlecký klášter k tomu, aby mohl nabýt tak značných finančních prostředků, které nesporně pocházely z příjmů za vytěžené stříbro a které mu také již na sklonku 13. století dovolily uvedené majetkové transakce, musel přirozeně s důlním podnikáním začít mnohem dříve, než tvrdí J. Majer.

Hlavní výhrady vůči jeho příspěvku se týkají převážně metodiky a koncepce, z níž vyšel při výkladu vzniku města Kutné Hory. Jeho sice důkladná, ale dost jednostranná argumentace je založena především na dvou privilegích Jana Lucemburského ze začátku 14. století, která údajně představovala rozhodující mezníky v procesu přeměny zdejší hornické osady ve sku-

<sup>46</sup> Určité náznaky toho, že tehdejší horní přísežní museli náležet mezi obyvatele Kutné Hory, lze nalézt zejména v VI. resp. II. kapitole první knihy IRM.

<sup>47</sup> J. Majer: tamtéž, str. 6.

<sup>48</sup> Sedlecký klášter totiž jen v období 1290 až 1305 uskutečnil nejméně 10 prokázaných koupí různých nemovitostí v hodnotě zhruba 10 tisíc hřiven neboli 2500 kg stříbra. Kromě toho král Václav II. měl u tehdejšího opata Heidenreicha dluh 4000 hřiven. Podle toho tedy již na sklonku 13. století disponoval velkými zásobami tohoto drahého kovu, jejichž hlavní zdroje nepochybně plynuly z jeho přímé a nepřímé účasti na těžbě kutnohorských ložisek.

tečné město. Podle první listiny z roku 1318 ...*byl konečně vymezen charakter Kutné Hory jako královského města* a podle druhé z roku 1329 ...*byl ukončen její přerod z „mons“ na plnoprávnou „civitas“, která byla pevně včleněna do zemské právní struktury.*<sup>49</sup>

Tyto vývody, k nimž dospěl J. Majer z rozboru uvedených dokumentů, však neodpovídají zejména samotnému IRM, které jednoznačně potvrzuje, že Kutná Hora byla za významné město pokládána již na přelomu 13. století. IRM mělo sice ráz obecného horního zákona, ale při formulaci tehdy platných právních zásad a ustanovení vycházelo především z podmínek, které tehdy panovaly v Kutné Hoře, představující již v té době významný finanční zdroj celého českého království. Na Kutnou Horu se také prioritně vztahovaly hlavní znaky či kritéria v § 17, kap. VI. (resp. II.) první knihy, považovaná za nejdůležitější pro uznání určité aglomerace za skutečné město - totiž její lidnatost, výstavnost a právní způsobilost.<sup>50</sup> Třebaže J. Majer plně uznal autoritu *Ius regale montanorum* jakožto základního horního zákona českých zemí, přesto již neakceptoval jeho jednoznačné stanovisko, že Kutná Hora reprezentovala již v době jeho vydání plnoprávné město, které v mnoha ohledech převyšovalo jiná v tehdejších království Českém.<sup>51</sup>

Následkem toho tak autor při řešení tohoto problému zůstal na půli cesty. Zatímco oběma listinám resp. privilegiím Jana Lucemburského přisoudil rozhodující význam, neboť na jejich podkladě zařadil přerod Kutné Hory z původní *mons* v *civitas* do období let 1318 až 1329, řadu dalších neméně průkazných dokumentů včetně IRM a jiných faktorů, které svědčí o jiném a dřívějším průběhu tohoto procesu, nevzal dostatečně v úvahu.

Stejnou měrou jako pro jeho neúplné hodnocení právní a faktické relevance zákoníku Václava II. to totiž platí také pro jeho nepřilíh důsledný výklad účinků a působení hornictví na celkový hospodářský, politický a správní vývoj města Kutné Hory. Ve svém příspěvku se J. Majer sice dost zevrubně zabýval kutnohorským dolováním a mnoha dalšími okolnostmi, které měly značný vliv na historii tohoto města, ale vzdor tomu z nich vyvodil jen závěry, že Kutná Hora zůstávala ještě na sklonku 13. století jenom *mons*, což v jeho pojetí znamená pouhou hornickou osadou bez městského statutu.

Mohla-li se ovšem na území kutnohorského revíru již před koncem 13. století vytvořit tak rozsáhlá ekonomicky významná a lidnatá aglomerace, která již tehdy hrála jedinečnou úlohu v oblasti hornictví, hutnictví, mincovnictví, obchodu, báňské správy, vědy, techniky i v dalších odvětvích nejen v království Českém, ale i v celé střední Evropě, pak také samozřejmě musela být vybavena a disponovat nezbytnými a jejím všestranným potřebám odpovídajícími organizačními a personálními strukturami, které zde vykonávaly s tím spojené správní, společenské, bezpečnostní, soudní a jiné funkce. Díky tomu se také Kutná Hora automaticky bez jakékoliv zakládací listiny či jiného zvláštního privilegia již tehdy kvalifikovala mezi ostatní naše města.

Kutná Hora se ovšem od ostatních českých a moravských měst odlišovala nejen svým velkým hospodářským významem, ale zároveň i svými dalšími specifickými znaky. Báňským městem se sice stala později než Jihlava a patrně i několik jiných menších měst, ale na rozdíl od nich se prezentovala svým dominantním a zároveň i zvláštním postavením projevujícím se především v tom, že veškeré hlavní správní, soudní a v podstatě i politické pravomoci zde na sklonku 13. století vykonával královský urburečský úřad s pomocí více méně autonomního orgánu horních přísežných a horního soudce. Instituce městských přísežných neboli šepmistřů se postupně vytvářela až na přelomu 13. a 14. století. Proto také Kutná Hora představovala již

<sup>49</sup> J. Majer: tamtéž, str. 11.

<sup>50</sup> IRM, český překlad P. Přespole z r. 1460: ...*nebo všecka okrasa každého města předně na těchto třech věcech záleží: aby bylo lidné, stavěním okrášlené a smluv přesdrženlivé* (§ 17, kap. VI. resp. II., první kniha)

<sup>51</sup> IRM, § 17, kap. VI. resp. II., první kniha, tamtéž.

tehdy v poměrech českého státu horní město *sui generis*.

Majer ve svém příspěvku, který je i v současné době velmi kladně přijímán naší mediaevalistikou i právní historií, podal velmi podrobný a nadto také mnoha prameny dokumentovaný výklad prvopočátků Kutné Hory a jejího přerodu v plnoprávné středověké město. Nicméně se zřetelem k výše uvedeným faktům se zdá, že i přes jeho nezpochybnitelný odborný přínos si dnes zaslouhuje nejen určité doplňky, nýbrž i podstatnější korektury, spočívající zejména v uznání adekvátní role i dalších podmínek a okolností, které měly rozhodující vliv na historický vývoj kutnohorského regionu a které také zároveň dokazují, že Kutná Hora se královským horním městem stala patrně o několik decenií dříve, než se domnívá J. Majer.

## 11.

Následující poměrně krátký příspěvek F. Hoffmanna a P. Charváta, který byl přednesen ve IV. sekci, se vyznačuje určitou tematickou nesourodostí. Názorně o tom svědčí už sám jeho titul *Jihlava, Kutná Hora, stříbro, pergameny a kodexy*.

Vážnější námitku je třeba vzněst především proti jeho sporné charakteristice *Ius regale montanorum*. Na rozdíl od dnes běžného názvu *zákoník krále Václava II.*, pod nímž figuruje v právnické a historické literatuře, autoři totiž toto dílo označili za pouhou *právní pomůcku*. Tento termín, i když jej doplnili atributem *tehdy nejvyšší myslitelné úrovně*, je však nejen zavádějící, ale i věcně nepřijatelný.<sup>52</sup> Kdyby IRM opravdu patřilo do kategorie *právních pomůcek*, nabylo by tím rázu vedlejší nebo doplňkové normy a to by znamenalo i jeho faktickou historickou devaluaci.

Proti tomuto pojetí stojí i skutečnost, že IRM představovalo zejména v období 14. až 17. století základní a obecně závazný horní zákon českého státu. Na jeho hlavních principech stál a dále se rozvíjel i v dalších stoletích celý báňskoprávní systém českých zemí. Proto také IRM tvořilo nejdůležitější kodifikaci středověkého hornického práva ve střední Evropě.

Ačkoliv IRM mělo charakter obecného báňského zákona, neboť bylo dedikováno všem horníkům českých zemí, přesto F. Hoffmann a P. Charvát zde uvedli nejen jeho vydání, ale i jeho právní působnost pouze ve výhradní spojitosti s Kutnou Horou a nikoli také s dalšími horními městy, např. s Jihlavou, které ve svém příspěvku jinak věnovali neméně velkou pozornost. Vždyť to byla právě Jihlava, která jako první z ostatních měst přijala IRM jako svou závaznou normu, když na samém začátku 14. století použila jeho zásad a ustanovení při koncipování svého posledního horního řádu známého jako Německé jihlavské právo neboli DIR. Se zřetelem k tomu je proto třeba označení IRM za pouhou *právní pomůcku*, byť *tehdy nejvyšší myslitelné úrovně*, pokládat za projev buď jistého nepochopení historické reality nebo snah o určité znevážení dějinného významu tohoto zákoníku.

Neméně sporná je také jejich domněnka, že král Václav II. vydáním IRM a jeho věnováním Kutné Hoře sledoval *strategický záměr* na posílení jejich pozic, jelikož v té době byla ještě bez městského statutu.<sup>53</sup> Pokud by totiž Václav II. opravdu zamýšlel zvýšit vážnost Kutné Hory a postavit ji na úroveň města, pak to mohl jako suverénní panovník realizovat mnohem jednodušeji edicí samostatného privilegia než prostřednictvím komplikované tvorby tohoto zákoníku, která si vyžádala řadu let práce celého kolektivu domácích a zahraničních odborníků.

<sup>52</sup> F. Hoffmann - P. Charvát: *Jihlava, Kutná Hora, stříbro, pergameny a kodexy*. Sborník příspěvků, sekce IV., str. 17: *Někdy v letech 1300-1305 obdržela Kutná Hora právní pomůcku tehdy nejvyšší myslitelné úrovně, proslulá „Ius regale montanorum“ krále Václava II.*

<sup>53</sup> P. Hoffmann - P. Charvát: *tamtéž*, str. 17: *Zákonodárce předpokládal sice obecné užití IRM, zvláště jej však určil k používání v Kutné Hoře. Právě z této skutečnosti je nejlépe patrný strategický záměr Václavovy iniciativy. V době vyhlášení IRM totiž Kutná Hora městský statut vůbec neměla.*

Kutná Hora zaujímala tehdy mezi ostatními městy v mnoha ohledech zcela výjimečné postavení a proto také způsob zvyšování její prestiže, o němž se zmiňují autoři příspěvku, nemohl mít žádný smysl. Kutná Hora v době vydání IRM již městem nesporně byla, a to nejen z hlediska svých hospodářských, společenských a báňskoprávních poměrů, ale i z hlediska samotného panovníka.<sup>54</sup> Na sklonku 13. století již také představovala finančně, ekonomicky i politicky silné, byť poněkud specifické horní město, které se honosilo všemi uznávanými přídomky a vykonávalo potřebné pravomoce při správě zdejší rozsáhlé aglomerace. Hledat tedy ve vydání IRM nějaký *strategický záměr*, kterým chtěl panovník zvýšit její význam, se zdá málo opodstatněné.

F. Hoffmann a P. Charvát považovali ve svém příspěvku za potřebné upozornit, že se v *textu IRM dokonce poprvé v širší míře u nás odrážejí i některé technické zvyklosti antické, zvláště v oblasti důlního měřictví*<sup>55</sup> a ve vysvětlivce č. 12 na str. 18 vyjádřit politování, že až dosud bylo věnováno *málo pozornosti geodetickým zvyklostem vrcholného středověku*. Pokud jde o samotnou poznámku č. 12, je zcela na místě, ale předchozí zmínka o údajných antických prvcích zjevných v pasážích IRM týkajících se markšejdnictví vznikla patrně z nějakého nerozumění.

Přihlédne-li se totiž nejen k samotnému IRM, ale i k jihlavskému řádu B, odkud se vlastně ustanovení o důlně měřické problematice dostala do tohoto zákoníku, nezbyvá než konstatovat, že se v nich po nějakých *technických zvyklostech antiky* nevyskytují žádné stopy. Hlavní markšejdnické úkony, prováděné v začátcích dolování, se prakticky omezovaly jen na povrchová měření při propůjčování měř, vytyčování směrů žil apod., která se dala zvládnout nejjednoduššími prostředky a metodami.

Jediné ustanovení IRM, které se zabývá složitější markšejdnickou tematikou, je uvedeno v § 2 a 3 XI. resp. VII. kapitoly první knihy a týká se případů, když měřiči mají táhnout *mieru upříemú neboli úhelní*. Pomocí tahu neboli tzv. úhlové míry, nazývané v jihlavském řádu DIR *Winkelmaass*, se totiž zjišťovalo, zda některá z žil, odkrytých při dolování buď v nadloží nebo podloží hlavního ložiska, probíhá v hranicích daného nebo sousedního dolového pole. Pokud však tento tzv. úhelní tah nemohl být z různých důvodů vykonán, bylo nutno vzniklý spor řešit přímou prorážkou mezi oběma strukturami.<sup>56</sup>

Technicky náročnější markšejdnické práce se v hornické praxi začaly uskutečňovat teprve když dolování proniklo do větších hloubek a bylo tudíž nutno zjišťovat rozsah a polohu resp. průběh tamějších důlních prostor i směry a úklony rudních ložisek. Nezbytné měřické postupy či přístroje, potřebné k získání potřebných dat, ať již číselných či grafických, zůstávaly však ještě dlouho výlučným tajemstvím samotných měřičů, takže o jejich původu a principech lze

<sup>54</sup> Při této příležitosti je vhodné připomenout, že Václav II. byl spoluvůrcem a hlavním redaktorem *Ius regale montanorum*. Proto je také třeba jeho slovům o tom, že Kutná Hora *pro své povýšení v mnohých věcech předáním raduje se nad jiná města*, jak se poznamenává v § 17, kap. VI. (II.) první knihy, přikládat značnou důležitost. Podle toho se vlastně všechny tendence směřující k popření městského statutu Kutné Hory ocitají v rozporu se stanoviskem IRM a tím i s autoritou samotného Václava II.

<sup>55</sup> Pro tyto případy se vytvářely skupiny čtyř důlních měřičů, zastupující jak obě svářící se strany, tak i samotný horní úřad. Hlavní důvod, proč byla tato kolegia zřizována, však nespočíval v tom, aby mohla zvládnout složité markšejdnické práce, nýbrž v tom, aby se vynesenému výroku o hranicích dolového pole, či majetkových poměrech sporné žíly, dodalo žádoucí autority a závaznosti. Proto také jednoho z těchto měřičů vždy vysílal sám urburěf.

<sup>56</sup> Někjaká zvlášť složitá měření, která by si vyžadovala náročnější erudici markšejdnických kolegů či speciální přístroje, se tedy ani za těchto okolností nekonala. Když nebylo možno probíhající spor rozhodnout jednoduchým či polygonovým podzemním tahem, mělo se podle IRM toho dosáhnout pomocí překopu mezi hlavním a tímto v nadloží nebo v podloží probíhajícím ložiskem.



pouze spekulovat. Některé konkrétní poznatky o metodách a nástrojích dřívějšího důlního měřičtví a o jeho technické úrovni je možno si vytvořit teprve podle obsahu a formy prvních báňských map ze 16. století.

Třebaže se tedy IRM rámcově zabývá způsobem organizace a úkoly středověkého důlního měřičtví, jak je zřejmé z § 1 až 4 VII. kapitoly první knihy i z některých dalších ustanovení, přesto o vlastních markšejdnických postupech a prostředcích neuvádí vůbec žádné zmínky. Proto také názor F. Hoffmanna a P. Charváta o antických důlně měřických zvyklostech a technikách odrážejících se v tomto zákoníku patří spíše do říše fikcí.<sup>57</sup>

Pokud jde o pasáž, ve které se autoři zmiňují o textech jihlavského horního práva vzniklých po roce 1300 v německém jazyku, týká se ve skutečnosti tzv. Německého jihlavského práva neboli DIR, které pochází z první poloviny 14. století a je dosud známo ve třech poněkud se od sebe lišících recenzích. Německé jihlavské horní právo nebylo však již obdobou původních latinských městských a horních řádů (A a B), nýbrž zčásti nově komponovaným horním řádem, který byl vytvořen v souladu s tehdejšími změnami právních poměrů pro potřeby jihlavského horního úřadu. Nicméně k vzájemným vztahům těchto norem, totiž listiny A a B a DIR resp. C však autoři nezauli vůbec žádné vyhranění stanovisko, i když právě v tomto případě by to bylo velice žádoucí, neboť i přes nezpochybnitelnou návaznost DIR na starší jihlavské městské a horní řády A a B existovaly mezi nimi dost podstatné rozdíly, způsobené tím, že tzv. Německé jihlavské horní právo bylo již sestaveno podle zásad a regulí samotného *Ius regale montanorum*. Následkem toho také mělo proti původním jihlavským městským a horním řádům poněkud jiný charakter.<sup>58</sup>

Nepřesvědčivě je odůvodňován také Hoffmannův a Charvátův názor, že tzv. Německé jihlavské horní právo neboli DIR<sup>59</sup> tvořilo základ právní úpravy *báňské činnosti v saském Freibergu*<sup>60</sup> a z něho se pak tyto zvyklosti dostaly nejdříve do Annabergu a potom v 16. století v podobě tzv. annaberského řádu zase do českých zemí: *Budíž zde poznamenáno, že tyto freiberské zvyklosti převzal později i saský Annaberg, odkud přišly v 16. století právní předpisy i do Jáchymova ... Tak se české horní právo vrátilo posléze tam, odkud vyšlo.*<sup>61</sup>

Některé z norem středověkého horního práva nesporně prodělávaly velmi složité osudy. Proto také vůči trase cesty, kterou údajně putoval proud hornických pravidel a předpisů z českých zemí do Saska a znovu nazpátek, nelze vznášet podstatnější námitky. Jen stěží je však možno uvěřit tomu, že tyto právní zásady, které ve formě annaberského řádu pronikly začátkem 16. století do hornictví českých revírů, byly skutečně nějakou inkarnací někdejšího DIR a že tento řád měl vlastně charakter původně českého horního práva.

Nějaké náznaky shody mezi annaberským řádem a DIR nepochybně existují. Že by však annaberský řád reprezentoval postupně upravený a modifikovaný řád DIR, je v podstatě vyloučeno. Uvedené podobnosti mezi nimi vyplynuly především z toho, že tyto řády sloužily

<sup>57</sup> Určitý náznak možných vazeb mezi naším a antickým důlním měřičtím lze spatřovat pouze v tom, že jak v zákoníku Václava II., tak i v italském horním řádu *Massa Marittima*, jenž pochází přibližně ze stejné doby, se vyskytují zmínky o existenci kolegií vytvářených k řešení markšejdnických sporů. Tím však veškerá podobnost končí. Uvedená měřická kolegia měla charakter spíše jurisdikční než vysloveně geodetické instituce a proto také v souvislosti s jejich působností se v IRM neobjevují ani žádné technické prvky, které by mohly dokazovat nejen konkrétní spojitost našeho a římského důlního měřičtví na přelomu 13. a 14. století.

<sup>58</sup> DIR totiž stálo již na poněkud jiných principech než starší jihlavské městské a horní řády A a B a proto se také od nich v mnoha směrech lišilo.

<sup>59</sup> Podle A. Zychy se I. redakce DIR, která byla zaslána začátkem 14. století do Freibergu, tam stala zdrojem tzv. mladšího freiberského práva.

<sup>60</sup> F. Hoffmann - P. Charvát: tamtéž, str. 17.

<sup>61</sup> F. Hoffmann - P. Charvát: tamtéž.

převážně stejným účelům, tj. řízení a správě hornictví drahých a zčásti i barevných kovů. Naproti tomu se svou celkovou koncepcí, svými politickými a ideovými rysy a nakonec i provozně technickými ustanoveními výrazně od sebe odlišují.

Na rozdíl od DIR, které pochází z doby po vydání *Ius regale montanorum*, annaberský řád vznikl v důsledku značných společenských, hospodářských a jiných změn, které probíhaly již od konce 15. století nejdříve v saském a později i v českém Krušnohoří. Protože IRM již tehdy nemohlo na tuto situaci, vytvořenou tehdejšími rozmachem dolování v tamějších hornických regionech, samo bez podstatné novelizace řady zásad a provozních regulí účinně reagovat, docházelo u nás k postupnému převzetí této nové právní soustavy, která vycházela více vstřícně podnikatelským kruhům zejména těžářstev a samozřejmě i pozemkové vrchnosti, která tehdy získávala stále větší podíl na regálních právech.

Annaberský řád, který tedy spočíval na jiné mocenskopolitické a právní základně než původní jihlavské řády či samotné IRM, potom ve značném počtu přejímaly u nás během 16. století nejdříve v původním a postupně pak upravovaném znění stále další hornické revíry, v nichž hrála rozhodující úlohu právě šlechta.<sup>62</sup> Proto také tento tzv. saský báňskoprávní systém, jenž se v mnoha směrech odlišoval od naší klasické soustavy, jejímž nosným pilířem byl zákoník Václava II., nelze označovat za transponovanou podobu původně českého horního práva.

Na závěr svého elaborátu autoři upozornili na nutnost a účelnost dalšího pokračování ve studiu našich báňskoprávních dějin. Podle jejich názoru by toto studijní úsilí mělo být zaměřeno především na odhalení zdrojů jihlavského práva a zákoníku Václava II., na nový výklad vztahů mezi Jihlavou a Freibergem, resp. mezi Čechami a Saskem, na vazby horního práva českého a slovenského, případně i balkánského, a konečně i na ověření hypotézy o údajném převzetí českého horního práva do Španělska a latinské Ameriky.<sup>63</sup>

F. Hoffmann a P. Charvát ve svém příspěvku, který se zabývá - ovšem jen velmi povšechně - řadou zajímavých a důležitých problémů, se pokusili o určité zhodnocení některých badatelských výsledků v oblasti báňskoprávních dějin a zároveň o objasnění potenciálních vztahů a vazeb mezi některými normami našeho a zčásti i středoevropského horního práva. Kromě řady pozitivních podnětů a poznatků, kterými také poukázali na složitost a náročnost báňskoprávního výzkumu, však předložili také některé domněnky a myšlenkové konstrukce, které dosud zůstávají poplatné teorii o autonomním a svébytném charakteru a vývoji jihlavského horního práva a do jisté míry i názorům právní historiografie 19. století. Proto si také z dnešních hledisek vyžadují podstatnější upřesnění a případně i zásadnější změny.

## 12.

Mezi ostatními příspěvky, zahrnutými do sborníku IV. sekce, mají konkrétnější vazby na historii Kutné Hory a tím i významnější podíl na pozitivním hodnocení konferenčních jednání prakticky jen dva: M. Bisingerové *Vývoj městské správy v Kutné Hoře ve středověku a novo-*

---

<sup>62</sup> Mimořádně annaberský řád, který pochází z roku 1509, byl u nás poprvé recipován nikoli v Jáchymově, nýbrž v Českém Krumlově a vydán v roce 1515 v téměř doslovném překladu Petrem z Rožmberka pro tamější doly na stříbro. Tento horní řád, nazývaný někdy jako saské báňské právo, totiž oproti jihlavským řádům a IRM vyjadřoval mnohem větší měrou zájmy pozemkové vrchnosti. Proto také v našich zemích během 16. století vzniklo více než deset dalších šlechtických horních řádů stojících na zásadách tohoto tzv. saského báňského práva. Teprve za krále Ferdinanda I. nabyl annaberský řád po několika reformách a novelizacích tvářnosti moderního jáchymovského řádu, který se od roku 1548 stal vedle IRM další základní normou báňskoprávního systému, platnou ve většině hornických revírů Krušných hor a ve Slezsku.

<sup>63</sup> Několik poznámek k uvedeným námětům bude připojeno na samotném konci této úvahy.

věku a H. Štroblové *Vývoj struktury a sociálního složení kutnohorského obyvatelstva*.<sup>64</sup> Jejich hlavní témata představují správní a společenské poměry tohoto města převážně mezi 14. až 17. stoletím. Nicméně nejzajímavější otázky, týkající se např. povahy a rozsahu vzájemných vztahů mezi městskou a baňskou správou nebo sociologie hornických podnikatelů, lénhavířů i samotných dělníků a další, které se měly rovněž stát předmětem jejich studia, zůstaly již v podstatě mimo jejich pozornost.

M. Bisingerová ve svém elaborátu podala celkový přehled dějin kutnohorské městské správy od jejich počátků až zhruba do 16. století. Třebaže jeho pojetím a zaměřením v podstatě vyčerpala podstatu zadaného tématu, přesto se nelze vyhnout námitce, že vlastní analýze a hodnocení jurisdikčních a personálních poměrů mezi městskou a hornickou správou ponechala příliš málo prostoru. Neméně závažné a nadto zdaleka ještě nedořešené problémy, které dosud značně komplikují i objasnění nejstarší fáze vzniku Kutné Hory, souvisejí úzce s baňskoprávní situací kutnohorského revíru v druhé polovině 13. století. Podle autorky značnou část správních a soudních kompetencí nad tímto teritoriem vykonávala kromě panovníka a pozemkových vrchností také města Kolín a Čáslav: *Pravomoc nad územím, jež bylo po polovině 13. století náhle a překotně zaplaveno novými osadníky, měl nadále především panovník, dále pozemkoví vlastníci, tj. sedlecký klášter a pražská kapitula, a pak sousední města Čáslav a Kolín, která v souvislosti s důlní činností získala báňský charakter a byla k hornímu podnikání uzpůsobena i právně. Proto také začala s největší pravděpodobností vykonávat dohled nad územím, v němž se kutalo...*<sup>65</sup>

Ponevadž problematika, týkající se tehdejších jurisdikčních a správních poměrů kutnohorského revíru i samotné historie Kutné Hory, je dosud vzdor své složitosti interpretována dost jednostranně, bylo nutno pokusit se o její komplexnější výklad ještě z dalších zejména baňskoprávních a baňskohistorických hledisek. Na území kutnohorského revíru se již od poloviny 13. století rozvíjela postupně se zintenzivňující hornická činnost a z toho důvodu zde také samozřejmě již tehdy musela fungovat báňská správa, reprezentovaná jednak královským horním úřadem v čele s urburefem, a jednak zčásti autonomními orgány, zejména horními přísežnými a horním soudcem. Tyto instituce, jak je patrné z některých ustanovení IRM, tehdy zajišťovaly nejen hladký chod dolování včetně výběru panovnických dávek, ale i správu, soudnictví, zásobování a dopravní podmínky zdejšího převážně hornického osídlení.

Pokud jde o města Kolín a Čáslav, jejichž obyvatelé se tehdy nesporně podíleli zejména na financování zdejšího důlního provozu, obdržela významná privilegia, která je opravňovala k nabytí částí vyměřovaných dolových polí neboli tzv. městských lánů a jiných výsad. Sama však skutečný hornický charakter neměla. Na jejich vlastních územích se nedolovalo a ani v Kolíně ani v Čáslavi hornictví nepřevažovalo nad ostatními výrobními či obchodními profesemi. Proto také nedisponovala žádnými samostatnými báňskými nebo jim odpovídajícími orgány, určenými podle zásad regálního práva k řízení hornické a další podobné činnosti. Následkem toho je také nelze považovat za typicky báňská města.

Podobná hornická práva jako Kolínu a Čáslavi náležela tehdy také zejména Jihlavě, která

<sup>64</sup> Ostatní elaboráty, které odezněly v sekci IV., např. V. Svěráka, J. Velfla, J. Labudy a M. Čelka a D. Kianičky, sice čerpaly rovněž z prostředí hornických měst, ale po obsahové a metodologické stránce zůstaly značně vzdáleny od ústředních programových bodů, které na konferenci představovaly především zákoník Václava II., horní právo a problematika dějin Kutné Hory. Některé z nich, jako např. V. Svěráka *Královské horní město Jihlava*, by si vzhledem k rovněž své zajímavé tématice, vztahující se k historii jihlavského městského a horního práva, jistě zasloužily zvýšenou pozornost, nicméně z uvedených důvodů se jimi nebylo možno v rámci této úvahy zabývat. Proto také na své odborné posouzení čekají stejně jako všechny příspěvky sekce II. a III.

<sup>65</sup> M. Bisingerová: *Vývoj městské správy v Kutné Hoře ve středověku a novověku*. Sborník příspěvků, sekce IV., str. 20.

na jejich základě získala městské lány v hornických okrscích u Štítek, Sezimova Ústí a jinde. Svůj ráz báňského města ovšem získala nikoli zásluhou těchto privilegií, nýbrž z titulu své spoluúčasti na organizaci a řízení hornického podnikání v samotném jihlavském revíru. Hornické aktivity v blízkých i vzdálenějších ložiskových oblastech vyvíjelo již ve 13. století i několik dalších měst, např. Opava a Brno. Proto také v případech Kolína a Čáslavi nešlo o žádnou výjimku, nýbrž o poměrně obvyklý způsob participace těchto měst na dolování v sousedním kutnohorském regionu, jež tehdy po soudní a nepochybně i správní stránce podléhal královskému báňskému úřadu.

Eventuální tvrzení, že obě města mohla s privilegiem, vytvářejícím podmínky pro jejich podnikatelské a jiné aktivity, dostat také mandát k výkonu hornické jurisdikce či dokonce ke správě zde vzniklé báňské aglomerace, nemá žádné opodstatnění. Přihlédneme-li se k listině z roku 1289, je z ní zřejmé, že arbitrážní dohoda mezi těmito městy se týkala především vymezení hranic kutnohorského důlního revíru, nároků Kolína a Čáslavi na městské lány a řešení potenciálních sporů ohledně jejich majetkových nároků. Hlavním úmluvcem v této záležitosti byl *magister montium* neboli patrně urburěř Syboto, který spolu s horními přísaznými nepochybně zajišťoval správu a dozor nad tímto revírem. Proto také tato města nemohla mít na území Kutné Hory ani z báňského ani ze správního hlediska žádné rozhodující postavení.

O tom, že tato města požívala zvláštní hornická práva, není jistě žádného sporu. Nepříjemná je však domněnka, že na podkladě těchto výsad vykonávala řízení a kontrolu nad dolováním v tomto revíru či správu a soudní pravomoc nad zdejší aglomerací. Podobné privilegium král Václav II. udělil v roce 1297 také Brnu. Podle něho toto město resp. jeho měšťané obdrželi *omne ius montis* na budoucí doly na drahé a barevné kovy v okruhu 6 mil jako tomu je v případě *hor* v Kolíně a Čáslavi a bylo tomu kdysi také v Jihlavě.<sup>66</sup>

Po důkladnějším objasnění těchto vazeb a vztahů lze dnes také snáze pochopit i některé zdánlivě rozporné nebo nejasné okolnosti, týkající se práv hornicky aktivních nebo samotných báňských měst i způsobů a motivů jejich vzniku a tím také přesněji interpretovat pasáž listiny Václava II. z roku 1297 *omne ius montis* jako udělení nikoli svrchované báňské držby nebo správy Brnu v okruhu 6 mil, nýbrž jako zmocnění nabývat zde práva tzv. městských lánů a jiná, poskytovaná tehdy obvykle městům zabývajícím se ve vymezených územích hornickou činností.

Éra typicky báňských privilegií, díky nimž jejich držitelé se mohli ujímat vyhrazených práv, neskončila však ani po vydání IRM. Naopak po velkých změnách, které nastaly v celém báňskoprávním systému českého státu, pokračovala - i když po jistém časovém odstupu - dále a trvala prakticky až do druhé poloviny 16. století. Protože mezitím se vedle měst začala podnikatelské iniciativy v hornictví ujímat šlechta, byla tato privilegia, jejichž obsah se zároveň rozšířil a přizpůsobil novým poměrům, udělována ve formě tzv. fristunků převážně představitelům pozemkové vrchnosti. Podle hrubého odhadu bylo tak do uvedené doby českými panovníky vydáno šlechtě a jiným majitelům pozemků kolem stovky těchto fristunků.

Shrnou-li se všechna tato fakta, je možno konstatovat, že *ius montis*, kterým byla panovníckými privilegii ve 13. století obdařena některá hornicky angažovaná města, jako třeba Kolín, Čáslav, Brno a Jihlava, neznamenalo pro ně zároveň oprávnění vykonávat nad příslušným důlním okrskem také veškeré správní, soudní či báňské pravomoci. Třebaže toto *právo hory*, vyplývající z regálních právních zásad, se v praxi prosazovalo již od poloviny 13. století,<sup>67</sup>

<sup>66</sup> Uvedená práva *ius montis* nebo *ius montanum* totiž, jak vyplývá ze samotného IRM, zahrnovala způsoby nabývání doložného majetku, jeho držby, užívání a provozu, včetně povinností, které z nich vyplývaly vůči pozemkovým vrchnostem a zejména panovníkovi. Netýkala se však pravomocí k řízení báňskoprávních či správních poměrů jimi vyhrazeného území. Blíže o tom druhá kniha IRM, kap. I., II., III., IV. a V.

<sup>67</sup> Některá práva nové *hory*, tj. nově propůjčeného dolu, byla poprvé aspoň zčásti uvedena v listu,

přesto při zkoumání báňskoprávních poměrů hornických měst a zejména pak Kutné Hory či měst zabývajících se báňským podnikáním v jiných revírech nebylo dosud bráno ve zřetel, natož detailněji specifikováno. Podle současných poznatků je však zřejmé, že jeho podstatou bylo zmocnění rozvíjet v příslušném hornickém okrsku vlastní podnikatelskou iniciativu, investorskou činnost zejména na tzv. městských láněch a v neposlední řadě se zčásti podílet vedle královských báňských úřadů i na organizaci a správě dolování. Prostřednictvím těchto výsad tedy zmíněná města kromě vlastních hornických svobod nabývala také na vyhrazených územích části vyměřených dolových polí a jiné výhody ovšem zároveň s povinnostmi, jež pro ně vyplývaly z platného regálního práva, ale nikoli nějaké mandáty ke správě a řízení tam vznikajících hornických osídlení.

Důlní majetek, představovaný tzv. městskými nebo měšťanskými lánami, mohla tato města využívat sama nebo je pronajímat zpravidla za podíly na vytěžené rudě buď v naturálních nebo v peněžní formě. Města kromě toho získávala část příjmů z báňského podnikání ještě v podobě poplatků odváděných držiteli dolů za vyměření jejich měř a za příslušné zápisy v městských knihách a eventuálně i za účast svých zástupců (přísežných) při propůjčování některých rozsáhlejších hornických děl, tj. zpravidla dědičných štol. Po nějakou dobu, tj. do vydání IRM, si ještě Jihlava a patrně i některá další takto aktivizovaná města nárokovala i práva na tzv. přebytky, což byla území mezi dvěma kompletně vyměřenými doly, na nichž nebylo možno z důvodu jejich menšího rozsahu vytýčit další samostatné dolové pole.

Pro jednoznačný závěr o organizaci a charakteru báňské a městské správy v Kutné Hoře na sklonku 13. století není přirozeně dostatek spolehlivých důkazů. Nicméně i z těch několika dokumentů, které se z té doby zachovaly, nepochybně vyplývá, že města Kolín a Čáslav neměla tehdy k výkonu závažnějších správních a soudních kompetencí na území dnešního kutnohorského revíru žádné konkrétní ani obecné zmocnění. Skutečnost, že zde obě získávala tzv. městské láně a jiné výsady, dokazuje v podstatě to, že plně rozvinuté a samostatné typicky městské korporace zde ještě neexistovaly, protože řízení zdejší tehdy převážně hornické aglomerace v Kutné Hoře a soudní a správní kompetence v ní zajišťovaly převážně jen orgány královské báňské správy.<sup>68</sup>

### 13.

H. Štroblová ve svém příspěvku velmi názorně a přehledně zobrazila postavení a úlohu především kutnohorského patriciátu při správě města a při organizaci a vedení zdejších dolů a hutí, včetně jeho politických a jiných aktivit v období zejména 14. až 16. století. Naproti tomu však ostatním početnějším složkám obyvatelstva, představovaným řemeslníky a drobnými obchodníky a převážně lénhavíři a zdejším dělnictvem, které reprezentovaly nejdůležitější produktivní síly, zde věnovala jen velmi malou pozornost.

Bez jistých výhrad nelze přejít ani její zdánlivě okrajovou zmínkou o tom, že oblast kutnohorského revíru byla ještě v druhé polovině 13. století velice málo osídlená: *Reálné děje kutnohorské historie započaly někdy ve druhé polovině 13. století. V téměř prázdné krajině se objevil prospektor a záhy za ním první horníci.*<sup>69</sup>

---

který byl v roce 1260 soudcem a přísežníky města Jihlavy s urbureři *pana krále v Čechách a na Moravě* zaslán opatu kláštera v Lubuši.

<sup>68</sup> Nutno je ovšem dodat, že úředník, který od 14. století vedl správu kutnohorských zejména královských dolů, nebyl hormistr, jak se zřejmě nedopatřením několikrát uvádí na str. 21 příspěvku M. Bisingerové, nýbrž hofmistr, který stál zároveň i v čele zdejšího horního soudu. Hofmistr nebyl jíž tehdy podřízen urbureři, nýbrž nově zřízenému úřadu nejvyššího mincmistra, jemuž byl svěřen také dohled nad doly zemí koruny České.

<sup>69</sup> H. Štroblová: *Vývoj struktury a sociálního složení kutnohorského obyvatelstva*. Sborník příspěvků, sekce IV., str. 27.

Pokud by totiž toto tvrzení odpovídalo skutečnosti, potom by také bylo nutno revidovat i současnou koncepci dějin kutnohorského hornictví a do jisté míry i samotné Kutné Hory. Přihlédne-li se ovšem k celkovému demografickému a hospodářskému vývoji kutnohorského revíru a jeho okolí, lze soudit, že toto území bylo již tehdy poměrně lidnaté a zemědělsky kultivované. Vždyť už v roce 1142, kdy v Sedlci vznikl nejstarší cisterciácký klášter v českých zemích, tedy ještě o století dříve než v době, o níž se zmiňuje H. Štroblová, se zde nalézala řada zemědělských sídlišť. Klášteru hned při jeho založení připadla většina blíže položených obcí, např. Bylany, Malín, Libenice, Hlízov, Kačina a samozřejmě i Sedlec. Nedlouho na to pak získala ještě vesnice Přitoky a Hořany.

Kromě toho zároveň na jižním okraji samotného kutnohorského revíru, konkrétně na pozemcích pražské kapituly, vyrostly během 13. století ještě obce Roveň a Pněvice a na jeho severním a západním okraji také obce Kaňk a Grunta. Podle těchto údajů musel tedy rozsah zdejšího osídlení být již v druhé polovině 13. století - aspoň s hlediska počtu zdejších převážně zemědělských aglomerací - přibližně stejný jako je dnes. Proto také tuto oblast je nutno považovat v uvedené době nikoli za liduprázdnou, nýbrž za poměrně hustě osídlenou více než několikátá sty převážně poddaných obyvatel.

Vedle poměrně intenzivní zemědělské výroby, která spadala pod patronaci sedleckého kláštera a dalších církevních institucí, se na území kutnohorského revíru nepochybně již od poloviny 13. století rozvíjela zprvu omezená, záhy však velmi rozsáhlá těžba stříbrných rud s následnou produkcí stříbra a proto zde také přirozeně vzniklo několik sídlišť nebo osad, v nichž se vedle zdejších svobodných horníků a hutníků usazovali obchodníci, řemeslníci a další. Hlavním hospodářským centrem tohoto báňského regionu se pak stala samotná Kutná Hora.

Podle dnešních poznatků začátky hornictví v tomto revíru spadají patrně do mnohem dřívější doby, než připouští dosud většina našich montánních historiků. Některé indicie totiž svědčí, že zde po zatím jen hypotetické těžbě stříbra za slavníkovské éry zahájil poněkud soustavnější, třebaž jen poměrně sporadickou exploataci těchto rudních ložisek již sedlecký klášter, který k tomu také měl nejpříznivější odborné i ekonomické předpoklady.

Hornická činnost v kutnohorském revíru probíhala ovšem tehdy zprvu jen velmi pomalým a často zcela přerušovaným tempem. Teprve v druhé polovině 13. století v důsledku prudce stoupající poptávky po stříbře a zvýšené podnikatelské aktivity měst nastal její markantní vzestup a během dalších desetiletí se již nalézalo ve stadiu skutečně silného rozvoje. Dolování stříbrných rud a jejich další zpracování muselo samozřejmě respektovat přírodní, technické a technologické podmínky těchto výrobních odvětví a proto zvýšený příliv pracovních sil mohl vést nejdříve jen k rozšíření a větší extenzitě tohoto procesu. Jeho intenzita však vzhledem k povaze a obtížnosti hornické profese vzrůstala podstatně pomaleji. Je to zcela samozřejmé. Uvedení hlubších těžných šachet nebo rozsáhlejších dědičných štol do vlastního provozu si vyžadovalo řadu let a někdy i desetiletí trvajících příprav a značných finančních prostředků, aniž tato nově otevřená díla mohla během této doby přinášet nějaký užitek.

Z těchto faktů tedy jednoznačně vyplývá, že mohutnějšímu rozmachu dolování zejména stříbrných rud, projevujícímu se jejich zvýšenou těžbou, musela zpravidla předcházet několik decenií dlouhá etapa neproduktivních nebo velice málo efektivních prací. Proto také skutečné počátky vrcholného vzestupu kutnohorského hornictví, které také daly rozhodující impuls k někdejšímu *sběhu* horníků do *Kutny* a k založení několika jejich sídlišť, je nutno hledat nikoliv až na konci, nýbrž přinejmenším již uprostřed nebo krátce po polovině 13. století.

Poněkud nepřesné je i autorčino tvrzení, vyslovené na dalším místě jejího příspěvku, že do oblasti Kutné Hory *první horníci přišli z německy mluvících míst - možná ze západního*

pomezí, jistě však z Prahy a ze sousedních měst Kolína a Čáslavi.<sup>70</sup> Horníci, kteří se zabývali prospekci, tj. vyhledáváním a následovně i dolováním zdejších ložisek stříbra, nebyli totiž z uvedených měst, protože ta neměla žádné hornické tradice a tudíž ani žádné odborníky znalé této profese. Na území kutnohorského revíru se z okolních měst usazovali spíše někteří tamější obyvatelé z řad obchodníků a řemeslníků, kteří zde výhodněji investovali svůj již dříve získaný kapitál. Nebyli tedy *prvními* stříbrnou rudu dobývajícím horníky, nýbrž převážně podnikateli resp. primárními těžaři, kteří v tomto revíru - ovšem teprve po ověření rozsahu a kvality zdejších ložisek - přispívali svými finančními prostředky k jejich intenzivnější těžbě. Nicméně k tomuto obratu docházelo teprve v době, kdy se dolování v tomto revíru, podněcené již dříve zkušenými prospektory, kteří sem přitáhli nepochybně ze starších hornických center Vysočiny, tedy především od Německého Brodu a Jihlavy, nalézalo již ve stadiu většího rozvoje.

Původní hornické osady, ve kterých se usazovali převážně báňští dělníci, řemeslníci, obchodníci a další, vznikaly v hlavních centrech tohoto revíru kolem největších dolů, které byly již před koncem 13. století vybaveny nákladnými koňskými žentoury, úpravnickými šadly a hutěmi na tavení rudy. K výrobě stříbra bylo třeba značné množství dalších surovin, zejména olova, uhlí, dříví, vápna, železa a nejrůznějších služeb, jejichž zajišťování si vyžadovalo dopravní síť a jiné. Pro vybudování pevnějších vazeb mezi těmito odvětvími a pro uspořádání poměrů mezi početně rostoucím obyvatelstvem tohoto území musely být také tehdy zřizovány i příslušné správní, soudní a řídicí orgány. Je totiž třeba si uvědomit, že technicky a finančně nejnáročnější fáze procesu exploatace zdejších ložisek byla spojena nikoli s dobýváním rud a jejich dopravou z hlubin země na povrch, nýbrž s jejich následujícím zpracováním a s vlastní výrobou stříbra, tehdy nejdůležitějšího mincovního kovu.

Zatímco na samotné dolování a s ním spojené úkony stačili obvykle jen zruční nebo poměrně málo zkušení havíři, pro náročnější úpravu a zejména pak hutnění této suroviny bylo zapotřebí nejen značných znalostí technologie, chemie a dalších oborů, ale také finančně nákladných tavicích zařízení, množství paliva a speciálních přísad, bez nichž by vůbec nebylo možné dokončit proces exploatace zdejších ložisek. Proto také zároveň s růstem počtu dolů a jejich produkce vznikaly většinou na odlehlejších místech skupiny převážně malých hutí s různými typy pecí a nezbytnou komunikační sítí a případně i s řemeslnými a obchodními službami.<sup>71</sup>

Při zkoumání začátků kutnohorského dolování zůstávala však dosud tato jeho další stránka exploatace zdejších ložisek většinou historiků prakticky zcela nepovšimnuta. Následkem toho mezi nimi nevznikla ani myšlenka, že by tento hutnický proces, v jehož průběhu se z vydobyté rudniny extrahovalo čisté stříbro, mohl bezprostředně souviset s ekonomickými zájmy a tím i s výrobním potenciálem sedleckého kláštera, který měl pro jeho využití a uplatnění nejlepší předpoklady. Byl totiž organizačně, technologicky a finančně vybaven lépe než kterákoliv jiná v úvahu připadající složka tehdejší společnosti a kromě toho disponoval četnými pracovními silami svých konvršů i poddaných z okolních vesnic a měl také úzké kontakty s bratrskými zahraničními kláštery, které se již prokazatelně na hornické a hutnické činnosti tehdy podílely. Cisterciácký řád na tomto území rovněž působil daleko dříve, než do něho na-

<sup>70</sup> H. Štroblová: *tamtéž*, str. 27.

<sup>71</sup> Samotné dolování stříbrných rud bylo po technické, ekonomické a odborné stránce mnohem méně náročné než jejich hutnické zpracování, tj. jejich úprava a tavení za účelem získávání jejich obsahu stříbra. Nelze tedy srovnávat provizorní zlatokopecké tábory sloužící rýžovníkům zlata s hornickými osadami, vytvořenými za účelem produkce stříbra. Zatímco vyrýžováním nebo přepavením zlatonosných usazenin a získáním zlatinek či nugetů celý proces pro tehdejší zlatokopy končil, vyrubáním a vytěžením stříbronosných rud z hlubin dolů vlastně nejdůležitější fáze jejich technologického zpracování teprve začínala.

stal příliv báňských prospektorů a podnikatelů a než se zde objevily první hornické osady.

Se zřetelem k těmto okolnostem je proto možno předpokládat, že to musel být s největší pravděpodobností právě sedlecký klášter, který zde inicioval dolování ještě před legendárním *sběhem ke Kutné* a který také díky svým finančním možnostem, odborným znalostem a organizačním schopnostem byl s to určitou kontinuální, třebaš po dlouhou dobu jen omezenou, těžbu zdejších ložisek a s ní spojenou výrobu stříbra realizovat poměrně záhy po svém založení. Touto logicky a empiricky podloženou hypotézou nemůže otrást ani skutečnost, že rozsáhlá hornická činnost v tomto revíru se nepochybně rozvinula až po polovině 13. století, kdy se k ní zásluhou zvýšené poptávky po mincovních kovech vytvořily příznivé společenské a ekonomické podmínky.<sup>72</sup>

#### 14.

Mezinárodní konference, která se uskutečnila v říjnu 2000 u příležitosti 700. výročí vydání zákoníku Václava II., patří již dnes minulosti, ale její odkaz zůstává i nadále velmi aktuální. Při jejím hodnocení, které se opírá výhradně o publikované materiály a nikoli bohužel také o bezprostřední dojmy, které jistě její jednání vyvolalo, je třeba vycházet ze dvou ambivalentních hledisek. Na jedné straně ze skutečnosti, že tato konference znamenala úspěšné vyvrcholení vzpomínkových oslav k danému jubileu a zároveň i nesporný krok k hlubšímu poznání IRM a celé báňskopravní problematiky, na druhé straně z toho, že její program i některé příspěvky se vyznačovaly malou koncepčností a částečnou nesourodostí a nevyvážeností, následkem čehož byl také zpochybněn i její odborný přínos.

Samotná konference zejména díky aktivizaci řady historiků z oblasti horního práva a dalších profesí měla nesporně značný ohlas a silný společenský a kulturní dopad, ale zároveň byla provázána také řadou nedostatků, projevujících se kromě jiného i absencí objevenějších témat. Mezi důvody, které vedly ke snížení jejího předpokládaného odborného efektu, patří zejména to, že mnohé myšlenky a názory, jež se v řadě publikovaných příspěvků vyskytují, jsou většinou málo progresivní, neboť byly čerpány z tradičních a někdy již překonaných ideových a pramenných zdrojů.

Hlavní výsledky konference jsou shrnuty ve čtyřech sbornících. Největší pozornost v této úvaze byla přirozeně věnována příspěvkům I. a IV. sekce, tj. horního práva a společenského prostředí báňských měst, které také svým pojetím nebo obsahem náležely k nejzajímavějším nebo k nejpodnětějším. Proto také přirozeně vyvolaly adekvátní odezvu, jejímž cílem bylo kromě jiného upozornit na problémy přetrvávající v historiografii horního práva. Třebaže nebylo možné ani vhodné zabývat se detailněji všemi k hlavnímu meritu konferenčních jednání se vztahujícími příspěvky, přesto bylo nutné zastavit se aspoň nad některými v nich vyslovenými názory a hypotézami a zároveň se pokusit o jejich určitou korekci nebo částečné doplnění. Smyslem toho nebylo totiž odkrývat v nich eventuálně se vyskytující rozpory či omyly, nýbrž především hledat jejich alternativní výklad či naznačit jejich variantní řešení.

Naproti tomu elaboráty, přednesené v sekci II. a III., byly ponechány zcela stranou. Příspěvky ve sborníku nerostné suroviny měly být, jak bylo naznačeno již dříve, zařazeny spíše na pořad jiného symposia, kdežto příspěvky ve sborníku numismatika, tvořící další významnou součást programu této konference, patří do samostatné kategorie, a proto také jejich po-

<sup>72</sup> Pokud jde o předcházející podrobněji koncipované části této úvahy, tvořící v podstatě jakýsi doplněk k příspěvkům M. Bisingerové a H. Štroblové a případně k dalším přednáškám, jež byly publikovány ve sborníku sekce IV. sekce, je vhodné dodat, že jejich hlavním účelem bylo nastínit poněkud jinou než dosud obecně tradovanou verzi báňskopravních a montánních poměrů kutnohorského regionu včetně samotné Kutné Hory zejména v průběhu 13. století. Hodnocení vlastního obsahu, pojetí a ideové náplně těchto elaborátů by se ovšem mělo stát předmětem samostatných konkrétněji zaměřených recenzí.



souzení zůstává vyhrazeno odborníkům této profese.

Původní očekávání, povzbuzená již dříve předloženými programovými schémata, že přednášky, připravené pro tuto konferenci budou vzhledem k jejímu pojetí a k příslibené účasti našich i zahraničních odborníků soustředěny především na zákoník Václava II. a jeho osudové peripetie i na dějiny našeho středověkého horního práva, jejichž výklad byl zejména v 19. století zatížen balastem chybných teorií a hypotéz, byla tedy splněna jen malou měrou. Nevelký zájem se projevil také o témata, týkající se začátků kutnohorského hornictví a samotného města Kutné Hory, tedy základů, z nichž se zrodilo také IRM. Skutečný průběh jednání, jak je zachycen v uvedených sbornících, proto vytváří dojem, že konference se tak, i když jistě ne záměrně, zčásti vyhnula nejdůležitějším bodům svého programu, totiž samotnému zákoníku Václava II. i hornímu právu. Elaboráty přednesené v sekci I. postihly jen malou oblast akutní báňskoprávní problematiky: konkrétně tomu bylo zejména v případě charakteru a významu panovnického regálu, návaznosti a vlivu IRM na nový rakouský horní zákon a na komparaci zákoníku Václava II. s vinohradním řádem markraběte Jošta z přelomu 14. a 15. století. Mnohé další neméně závažné či ještě důležitější otázky, které měly podle původních mlhavě nastíněných záměrů tohoto vědeckého fóra tvořit předměty hlubšího a podrobnějšího zkoumání, jako např. charakteru, celkového chronologického a meritorního vývoje či rozsahu platnosti IRM a jeho vazeb k ostatním během jeho 550 let trvajícím existenci vzniklým hornickým normám, zůstávají i nadále jen ve stadiu perspektiv.<sup>73</sup>

Je to dost zvláštní. IRM totiž představuje také jeden z nejstarších a nejspolehlivějších historických právních a společenských dokumentů z přelomu 13. a 14. století, který osvětluje situaci tehdejšího kutnohorského a do jisté míry i celého českého hornictví, jeho ekonomické a technické poměry, charakter soudnictví a mnoha dalších stránek materiálního a duchovního života zdejšího regionu. Vzdor tomu však nebylo jeho bohatých údajů, informací a myšlenek v konferenčních příspěvcích náležitě využito ani při zkoumání rozsahu, významu a ekonomické úlohy tehdejšího českého hornictví, ani při rekonstrukci vzniku a další historie města Kutné Hory na konci 13. a na začátku 14. století. Následkem toho tedy nejdůležitější úkoly, které před konferencí postavil dosavadní výzkum IRM a historie našeho středověkého horního práva a dalších souvisejících problémů, stále na své řešení čekají.

Organizátoři této konference bylo ve snaze o vytvoření náročně vyhlížejícího programu vytýčeno poměrně široké spektrum přednáškových témat, ale tím zároveň došlo k tomu, že její ústřední body jednání a zejména pak IRM a horní právo zůstaly nakonec dotovány odbornými příspěvky jen minimální měrou. Mnohem více pak v celém jednání početně převážily okrajové náměty, týkající se např. nerostných surovin, což lze pokládat také za jednu z příčin neuspokojivých výsledků této konference.

Podobné problémy se promítly také v programové náplni sekce IV. Třebaže zde odeznělo 8 přednášek, přesto žádná z nich se obecněji nezabývala hlavním tématickým fenoménem - totiž původem, charakterem a historickým vývojem našich hornických měst. Jejich začátky, jak ukazuje případ Jihlavy, Kutné Hory a jiných, sahají již do 13. století. Období jejich maximálního početního rozvoje pak spadá do 14. až 16. století, kdy v českých zemích vzniklo několik desítek dalších královských a poddanských hornických měst a městeček, která se kromě jiných znaků odlišovala od ostatních městských aglomerací především svou přímou účastí a aktivitou při dolování nerostných surovin na jejich území a někdy i samostatnými orgány báňské správy. Bohužel, této specifické kategorii českých a moravských hornických měst nebyla dosud s výjimkou již připomenuté Majerovy stati o montánním a právním vývoji Kutné Hory

---

<sup>73</sup> Po koncepční stránce se totiž původním ideovým záměrům této konference vlastně přiblížily jen příspěvky, osvětlující vztahy IRM ke královskému hornímu regálu a k modernímu rakouskému hornímu zákonu z roku 1854 a k samotnému vzniku a vývoji Kutné Hory.

věnována naší historiografií náležitá pozornost.

Za nedostatek, který padá na konto pořadatelských institucí, lze považovat i to, že jednání konference nebylo patrně zahájeno úvodním referátem, který by objasnil její účel a smysl a pokusil se zároveň o ideové sjednocení jejího tématicky roztržitého programu, ani uzavřeno závěrečným slovem, kterým by byl zhodnocen její celkový význam a společenský i myšlenkový přínos pro rozvoj studia IRM i celých dějin našeho horního práva.

## 15.

Konference k 700. výročí vydání *Ius regale montanorum*, jak ukazuje i její závěrečná bilance, zůstala tedy i přes své některé nepopíratelné úspěchy, které její uspořádání přineslo, svému hlavnímu poslání a tím i svým původním předsevzetím poměrně dost dlužna. Nepodařilo se jí vytvořit podmínky ani pro důkladnější zhodnocení samotného IRM a tím méně celé historie našeho horního práva, ani pro vytyčení nových perspektiv pro zaměření další výzkumné činnosti v tomto vědním oboru. Se zřetelem k tomu se jeví nezbytné nastínit aspoň v této úvaze stručný přehled hlavních úkolů, jejichž studium a řešení patří z mého hlediska po meritorní a metodické stránce k nejdůležitějším a k neaktuálnějším pro rozvoj dalšího poznání dějin horního práva v českých zemích.

Některé náměty, týkající se zaměření dalšího badatelského úsilí v oblasti dějin našeho středověkého horního práva, vytyčili ve svém příspěvku již F. Hoffmann a P. Charvát. Podle jejich stanoviska by mělo být orientováno především na tyto otázky:

1. *Zkoumání zdrojů jihlavského práva i horního zákoníku Václava II., které by mělo směřovat hlavně do oblasti jihoevropské.*

2. *Nový výklad vztahů mezi Jihlavou a Freibergem, mezi Čechami a Saskem, zejména ve 13. a 14. století.*

3. *Další zkoumání vztahů horního práva českého a slovenského (měst hornouherských), ale i Sedmíhrad, Srbska a dalších středisek hornictví na Balkáně.*

4. *Nový pokus o výklad předpokládaného rozšíření českého horního práva do Španělska a odtud do Latinské Ameriky.*<sup>74</sup>

Proti tomu lze ovšem vyslovit námitku, že mnohem závažnější a potřebnější výsledky než sledování zdrojů našeho horního práva resp. osudů našich hlavních báňskoprávních norem v jižní Evropě, Sasku, v některých balkánských zemích či dokonce ve Španělsku a v Latinské Americe, by mohl v této fázi přinést spíše výzkum jednak dosud nedostatečně objasněných vzájemných vztahů a souvislostí mezi jihlavskými a německobrodskými horními řády a *Ius regale montanorum* a jednak skutečné jurisdikční platnosti a závaznosti těchto norem především na území našeho státu. Studium vazeb mezi právními okruhy či jednotlivými třebaš klíčovými báňskoprávními normami českých a jiných evropských zemí může mít v současné době z hlediska nedostatečným znalostem podstaty a charakteru nejen našeho, nýbrž zejména zahraničního horního práva převážně jen platonický ráz. Dokud totiž nebudou důkladněji analyzovány a prozkoumány báňskoprávní systémy uvedených zemí, budou se jen těžko hledat nebo odhalovat nějaké podstatné podobnosti či shody mezi jednotlivými v nich platnými normami a vyvozovat z toho přesvědčivější závěry.

Nejnáléhavější z úkolů, které nyní stojí před dalším výzkumem tohoto odvětví historiografie, vyplývají podle mého soudu z potřeb nahradit dřívější v 19. století vzniklou, ale dnes již neudržitelnou báňskoprávní koncepci dějin našeho středověkého horního práva koncepcí novou, která by díky poznatkům, získaným kritičtějším hodnocením hlavních norem, jejich působnosti a odrazu v hornické praxi, vytvořila podmínky pro reálnější a pravdivější výklad historie tohoto zajímavého vědního oboru.

<sup>74</sup> F. Hoffmann - P. Charvát, tamtéž, str. 17 a 18.

Naši předchůdci, kteří se již od 16. až do 18. století zabývali historií našeho horního práva, G. Agricola počínaje a zejména J.T.A. Peithnerem konče, vycházeli téměř bez výjimky z jednotných představ a názorů. Podle nich základní zdroj českého horního práva tvořil zákoník Václava II. Do tohoto systému byla zcela samozřejmě zahrnována i všechna tehdy známá jihlavská privilegia a především pak statuta Václava I. a markraběte Přemysla s nejstaršími horními řády tamější proveniencí, zejména listina B.

Nicméně po domnělém *objevu* tzv. velkého jihlavského privilegia (listiny A), které bylo poprvé otištěno v roce 1837 historikem našeho hornictví K. Sternbergem, se začala situace v této oblasti podstatně měnit. Zásluhou Sternberga, který tento dokument přijal s velkým obdivem a nekritickým respektem, a dalších příčin se v druhé polovině 19. století zkonstituovala poměrně početná plejáda právních historiků a jiných osobností, která na jeho podkladě vytvořila i svou národnostními prvky zatíženou koncepci báňskoprávních dějin českých zemí. Hlavním reprezentantem této skupiny, jak se uvádí již v první části této úvahy, byl vídeňský profesor A. Zycha, který se stejnou zaujatostí jako obhajoval pravost jihlavského privilegia A se odmítavě postavil proti IRM. Tento zákoník se totiž vymykal z ideologického a vědeckého rámce jeho koncepce a proto se také stal předmětem nejrůznějších insinucí a otevřených útoků, které se na něj soustředily ze strany Zychy a jeho četných stoupenců a které měly za cíl jeho bagatelizaci a popření jeho historického významu.

Mezi závažné otázky našich báňskoprávních dějin náleží také konkrétnější vymezení rozsahu teritoriální, chronologické a věcné platnosti a působnosti IRM a s tím spojených změn jeho právní relevance od jeho vydání v roce 1300 do jeho zrušení v roce 1854. Předpokladem pro jejich zodpovězení je objasnit vztahy tohoto zákoníku k později vydávaným báňským normám v českých zemích, zejména k annaberskému řádu, k řádům jáchymovským a dalším, které se v průběhu zejména 16. a 17. století staly nedílnou součástí našeho právního systému. Objasnění všech zápletek a dramatických situací, kterými IRM procházelo po vydání několika desítek vrchnostenských řádů, si přirozeně vyžaduje nejen důkladný rozbor vzájemných právních vazeb mezi těmito normami, nýbrž i jejich celkového působení na organizaci a řízení hornictví či na ekonomiku provozu v jednotlivých důlních revírech či lokalitách.

Konečně poslední méně ovšem aktuální komplex problémů, který si vyžaduje rovněž badatelské pozornosti, se týká mezinárodního vlivu IRM a pronikání jeho hlavních myšlenek a zásad do horního zákonodárství různých evropských států, jak ostatně ve svém příspěvku naznačili P. Hoffmann a P. Charvát. Určité třebas ještě zdaleka ne definitivní řešení měla přinést tato konference, která probíhala za účasti několika zahraničních odborníků. Nicméně tato tematika se v jeho programu prakticky neobjevila, i když už dnes je zejména zásluhou několika studií J. Pošváře známo, že konkrétní doklady o působnosti nebo aspoň o určitém ohlasu IRM v hornictví řady sousedních nebo blízkých zemí, např. v Polsku, Německu, Slovensku a Balkáně, nesporně existují.

Nejvíce se tento vliv IRM rozšiřoval do některých regionů sousedních zemí buď přímým přenášením a přijímáním jeho zásad migrujícími báňskými odborníky či pomocí jeho opisů, z nichž některé se dochovaly i v tamějších knihovnách, muzeích a jiných institucích, nebo prostřednictvím jiných z tohoto zákoníku zčásti odvozených právních dokumentů, jako bylo např. Německé jihlavské právo neboli DIR. Zda však IRM či DIR zanechaly nějaké hlubší či výraznější stopy v báňskoprávních systémech těchto zemí, není dosud s jistotou známo. Proto si také tato problematika, i přes očekávání, že se jí tato konference bude zabývat podrobněji a systematictěji, zachovala svou naléhavost i nadále.

Mezinárodní konference, která se konala v říjnu 2000 u příležitosti 700. výročí vydání zákoníku Václava II., je jistě považována za natolik závažnou událost, že bude také patrně zařazena mezi velké badatelské úspěchy naší báňskoprávní historiografie. Do jaké míry toto hodnocení odpovídá skutečnosti potvrdí ovšem teprve budoucnost. I přesto však lze již dnes k

odborné náplni a k průběhu jednání této konference vedle slov uznání a ocenění jejího celkového přínosu vznést zároveň také určité a v některých případech i dost závažné pochybnosti. Nejsilněji mezi nimi proniká myšlenka, že pokud by byl její program lépe připraven a pro jeho realizaci získán také dostatečný potenciál historiků specializovaných na dějiny hornictví a zejména středověkého horního práva, mohly její výsledky vyznít mnohem příznivěji a tato konference se mohla stát nejen výrazem pocty věnované tomuto zákoníku, nýbrž zároveň i prostředkem ke zvýšení jeho prestiže a zejména k rozšíření současných vědomostí o jeho dějinném vývoji, charakteru a mezinárodním vlivu. Díky tomu by byl pak i celý tento vědní obor schopen postoupit o významný kus dopředu.

Snad osobní neúčast na této konferenci neznamená přílišný handicap, který by apriori vylučoval příležitost zmínit se podrobněji nejen o jejích skutečných výsledcích, nýbrž i o jejích potenciálních vyhlídkách a cílech, jichž byla s to dosáhnout v případě důkladnější přípravy její přednáškové osnovy a vlastní obsahové náplně. Dnes - s odstupem času - není již patrně sporu, že tato důležitá událost v historiografii našeho horního práva mohla za jiných okolností splnit své proponované poslání dokonalejším a účelnějším způsobem a zvýšit tak i svou odbornou úroveň. Vždyť právě tehdy se vzhledem k daným okolnostem zároveň naskytla neopakovatelná příležitost vydat v předstihu před touto konferencí když už ne reprezentativní monografii IRM, tak aspoň informativní publikaci, která by na jedné straně seznámila veřejnost v latinském originálu a českém překladu s materiálním a duchovním obsahem zákoníku Václava II. a na druhé straně by vytvořila podmínky pro výběr aktuálnějších výzkumných a přednáškových témat a tím i pro systematictější a promyšlenější skladbu jejího programu. Konkrétním východiskem pro tento způsob jejich volby se potom mohly přirozeně stát především stejné nebo podobné okruhy otázek, jež byly nadhozeny v závěrečné části této úvahy, neboť jejich bytí jen dílčí řešení by podstatně přispělo k zevrubnějšímu poznání nejen samotného *Ius regale montanorum*, nýbrž i některých dosud málo známých úseků dějin našeho i středoevropského horního práva.

## K ZAČÁTKŮM TĚŽBY STŘÍBRNÝCH RUD V KUTNOHORSKÉM REVÍRU

Jaroslav Bílek

Nejstarší mnoha záhadami dosud obestřené dějiny Kutné Hory a zejména zdejšího hornictví zůstávají i nadále předmětem značného zájmu historiků i odborníků jiných profesí. Jejich hlavní pozornost poutá především stále živá a otevřená otázka původu stříbra, které sloužilo k ražbě někdejších malínských denárů. Pokud by totiž toto stříbro skutečně pocházelo z ložisek zdejšího revíru, pak by to také znamenalo, že začátky kutnohorského dolování spadají nikoli až do druhé poloviny 13. století, jak dosud soudí převážná část naší historiografie, nýbrž do mnohem dřívější doby - konkrétně do 80. až 90. let 10. století.

Některé údaje a zprávy, týkající se doby zahájení exploatace nerostů v regionech s dávnými hornickými tradicemi, mezi něž patří zejména Kutná Hora, jsou přirozeně málo spolehlivé a často značně rozporné, neboť většinou spočívají na pouhých dohadách. Nicméně se zřetelem k absolutnímu nedostatku písemných či materiálních pramenů je zřejmé, je jiný metodický způsob, jak objasnit tuto málo známou etapu historického vývoje dolování než pomocí nových postupně ověřovaných nebo vylučovaných domněnek či předpokladů, vlastně neexistuje. Následkem chybějících fakt se pak přirozeně vytvářejí i příznivé podmínky pro vznik různých pověstí a legend.

Samotná myšlenka, že se stříbro v dnešním kutnohorském revíru získávalo již v dávné minulosti pro výrobu soběslavských denárů, se původně zrodila především pod vlivem nápadné blízkosti Malína resp. tamější mincovny od bohatých ložisek jeho rud vyskytujících se zejména na východním svahu Kaňku. Proto se také nejdříve prosadila v okruhu numismatiků zabývajících se raně středověkým mincovnictvím. Souhrnnější hypotéza o možnostech tehdejší exploatace stříbrných rud v tomto hornickém revíru byla v komplexnější podobě předložena až na základě dalšího báňkohistorického výzkumu v publikaci *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, vydané v roce 1985 tehdejšími Rudnými doly Kutná Hora.<sup>1</sup>

Na tuto problematiku se v nedávné době zaměřil M. Holub, který ve svém příspěvku, nazvaném *Poznámka k možné slavníkovské těžbě stříbra poblíž Malína u Kutné Hory* z roku 2000,<sup>2</sup> stručně zrekapituloval některé dřívější údaje o době odkrytí kutnohorských ložisek a potom se detailněji zabýval i zdroji stříbrných rud, jež mohly být využity k výrobě malínských denárů.<sup>3</sup> Díky svým zkušenostem, které získal již dříve v průběhu dlouholetého geologického průzkumu tohoto revíru, odmítl někdejší představy, že se zde mohly za Slavníkovců těžit tzv. zvětraliny, jejichž přítomnost se dříve předpokládala v oxidační zóně některých žilných pásem, a naopak za surovinou základnu malínských denárů označil bohaté galenitové rudy, které se kdysi vyskytovaly ve formě drobných rudních sloupců na rozvětvlující se hlavní rejské žíle. Nakonec také dospěl k závěru, že při *reálné plošné produktivitě rudního sloupu I - 5 kg Ag/m<sup>2</sup> by vytěžení několika desítek m<sup>2</sup> už stačilo pokrýt roční mincovní potřeby Slavníkovců.*<sup>4</sup>

M. Holub však i přes pozitivní přínos svých zjištění zaujal při celkovém hodnocení této hypotézy po tematické a věcné stránce dost zjednodušené stanovisko. Svou pozornost totiž

<sup>1</sup> F. Oraský a kolektiv: *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování, IV. Historický přehled dolování v Kutnohorském revíru do založení závodu RD Kutná Hora*, 1985, str. 22-23 a dále.

<sup>2</sup> M. Holub: *Poznámka k možné slavníkovské těžbě stříbra poblíž Malína u Kutné Hory*. Česká numismatická společnost, pobočka Praha. Členská informace 2/2000, str. 15-20.

<sup>3</sup> Podle odhadu J. Háskové bylo na tehdejší celkový objem ražby malínských denárů ročně třeba kolem metrického centu stříbra. (M. Holub, tamtéž str. 19).

<sup>4</sup> M. Holub: tamtéž str. 19.

soustředil nikoli na její hlavní podstatu, nýbrž pouze na její jediný a zčásti ještě okrajový článek, totiž na to, zda suroviny, které byly *podstatným zdrojem stříbra pro mincování Slavníkovců a snad i Přemyslovců* pocházely z *nabohacených oxidických a cementačních zón rudních žil v okolí Malína*.<sup>5</sup>

Poznámka, že tyto druhotné rudy neboli *zvětralin* se mohou nalézat i na rejzském pásmu, vyslovená v publikaci *Tisíc let...* z roku 1985, byla vyvozena z písemných a mapových materiálů bývalých horních úřadů v Kutné Hoře a v Příbrami. Podle nich byly tyto typy stříbrných rud zjištěny a také dobývány v 18. století pod křídovým příkrovem na výchozech některých skaleckých žil.

Hlavním důvodem, proč byla uvedena v této souvislosti, bylo naznačit, že pokud se geologické poměry na rejzském pásmu vyvíjely stejně jako na pásmu skaleckém, mohly se tam v případě jejich hromadnějšího výskytu těžit rovněž i stejně bohaté rudy a tak vlastně tvořit dostatečný surovinový zdroj i pro ražby malínských denárů. Že rejzské pásmo patřilo zejména v dávné minulosti mezi nejvíce v úvahu připadající objekty tehdejšího hornického zájmu, vyplývalo jednak z jeho příznivé topografické a montanistické situace a jednak z jeho důležité baňskohistorické role, kterou muselo sehrát díky bohatství svých ložisek bez ohledu na jejich složení či charakter. Těmito argumenty byla také zároveň podpořena i vlastní domněnka o eventuálním slavníkovském dolování.

Účelem uvedené zmínky o možném výskytu sekundárních zvětralin na rejzském pásmu nebylo tedy dokazovat, že tyto rudy zde představovaly předmět slavníkovské těžby, nýbrž pouze zdůraznit, že potenciální surovinové zdroje pro ražby malínských denárů mohly za tehdejších poměrů tvořit především žíly rejzského pásma. Proto také otázka samotného druhu nebo typu dobývaných rud měla pro svůj zcela hypotetický ráz již tehdy a má i dnes stále jen podružný význam.

Holub však z této zcela doplňkové záležitosti, týkající se předmětu potenciální slavníkovské těžby, učinil hlavní téma svého příspěvku.<sup>6</sup> A i když se mu zde podařilo vyvrátit dříve předpokládanou existenci oxidických rud na rejzském pásmu a naopak doložit tamější přítomnost primárních galenitových partií, které vzhledem ke svým vysokým obsahům stříbra mohly reprezentovat nejvhodnější základ pro ražbu malínských denárů, nelze to ještě považovat za okolnost, která by si vyžadovala zásadní přehodnocení nebo revizi dosavadních názorů týkajících se slavníkovského dolování. Následkem toho zjištění M. Holuba mají z hlediska ce-

---

<sup>5</sup> M. Holub: tamtéž, str. 15.

<sup>6</sup> Mimochodem k této diskusi, kterou na téma eventuálního předmětu slavníkovské těžby podnítl M. Holub, je třeba připojit ještě doplňující zmínku, která se vztahuje k původu citace, již uvedl jako důkaz toho, že v pracích zabývajících se nejstarší historií kutnohorského hornictví převládají názory *o vydatných povrchových oxidačních a cementačních ložiskách v blízkosti malínské mincovny*. (M. Holub: cit lit., str. 16.) Odkud však tyto představy konkrétně pocházejí, není zcela jasné. Holub se zde odvolává na Z. Petráně, který je prý zase údajně převzal z knihy *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování* z roku 1985. Sporné problematiky se v této publikaci okrajově dotýká nejdříve F. Orasýk ve svém úvodu na str. 7, dále M. Kubát v II. kapitole *Geologie rudního obvodu* na str. 12, J. Hásková v III. kapitole *Slavníkovské mincování* na str. 18 a konečně i IV. kapitola *Historický přehled dolování v kutnohorském revíru*, která je mým dílem. Nicméně i zde je této otázce kromě poznámky týkající se teoretické možnosti tehdejšího dobývání zvětralin a tím i případné rozdílnosti hutněných rud, věnována prakticky jediná svým smyslem se této citací přibližující věta na str. 22: *Kaňkovská ložiska jsou sice stříbrem poměrně chudá, ale rejzské pásmo se vyznačovalo místy vysokou kovnatostí a v jeho povrchových partiích lze předpokládat výskyt oxidovaných rudních poloh s vysokými obsahy stříbra*. Nemluví se v ní tedy o žádných a tím méně o vydatných ložiskách těchto sekundárních rud, nýbrž pouze o jejich výskytech, což je přirozeně určitý rozdíl.

lé této hypotézy rovněž jen komplementární ráz, neboť svého skutečného významu mohou vlastně nabýt teprve v tom případě, jestliže se potvrdí, že se tyto galenitové rudy za Slavníkovců předmětem tehdejší těžby opravdu také staly. Závěry, k nimž dospěl ve svém pojednání, patří tedy do kategorie poznatků, které sice mohou značnou měrou pomoci k dalšímu objasnění dávné minulosti kutnohorského hornictví, ale jen za splnění určitých již připomenutých podmínek.

Třebaže M. Holub zde vyjádřil jisté podivení nad tím, že některé soudy historiků spočívají na málo spolehlivých konkrétních důkazech, přesto sám kromě určení možného ovšem rovněž jím blíže nedoloženého původu slavníkovského stříbra k jejich podstatnější korektuře nebo k zásadnějším změnám nepřistoupil. Se zřetelem k tomu jeho jistě důležité a zajímavé poznatky o existenci někdejšího zrudnění, vhodného z montánního a technologického hlediska i pro raně středověkou exploataci, zůstávají zatím jen v převážně teoretické úrovni. Proto také, i když nesporně rozšířily prostor pro další výzkum této problematiky, mají ve skutečnosti rovněž věcně i časově podmíněnou platnost.

Pro úplnost je totiž třeba dodat, že hlavní podstata zmíněné hypotézy spočívá v tom, že rozsahem omezená těžba stříbra v dnešním kutnohorském revíru začala nikoli až v druhé polovině 13. století, jak se domnívala většina historiků, nýbrž mnohem dříve - patrně již v 10. století a že se také soustřeďovala na výchozové partie rejzského pásma. Tato hypotéza se však na rozdíl od Holubových ne ovšem vždy zcela jednoznačných soudů opírá nejen *pouze o mincování Slavníkovců v Malíně*,<sup>7</sup> ale i o řadu dalších rovněž důležitých náznaků a okolností.<sup>8</sup> Podle výsledků dosavadního studia mezi ně patří především příznivé geologické a hornické podmínky terénu na východním okraji Kaňku, kterým probíhají téměř obnažené výchozy žil rejzského pásma, možnost poměrně snadného objevu těchto ložisek, obsahujících v povrchových partiích velmi pravděpodobně čisté stříbro a snad i zlato, poměrně vysoká úroveň tehdejší technologie doložená i nálezy hutnických zařízení ve slavníkovské Libici, relativně velké množství v českých zemích tehdy kolujícího stříbra, jež mohlo být získáváno nejspíše z bohatých a dostupných rudních žil vystupujících na tomto území, nikoli sice vyloženě pozitivní, nicméně ani ne zcela negativní výsledky analýz materiálů slavníkovských denárů a konečně i existence cisterciáckého kláštera, jehož založení v roce 1142 v cca 1,5 km odtud na J až JV vzdáleném Sedlici mohlo být patrně rovněž do značné míry ovlivněno potenciálními pozůstatky po dřívějším dolování na rejzském žilném pásmu.<sup>9</sup> Třebaže žádná z těchto indicií nepodává sama o sobě dostatečný důkaz potvrzující správnost předložené hypotézy, přesto jejich vzájemná souvislost je velmi nápadná a poskytuje také zatím nespolehlivější vodítko při zkoumání nejstarší stále ještě tajemné fáze exploatace kutnohorských ložisek stříbrných rud.

Hypotéza, kladoucí začátky hornické činnosti v tomto revíru do časového kontextu s ražbou malínských denárů, nahradila vlastně její dřívější - i když jistě ne zcela a také ne definitivně - dnes již překonanou verzi, podle níž bylo zdejší dolování zahájeno až v druhé polovině 13. století. Podrobnější studium kutnohorského hornictví i dalších faktorů určujících jeho historický vývoj totiž jasně ukázalo, že pokud by jeho začátky skutečně spadaly až do této pozdější doby, pak by ani vzorod svému téměř závrtnému rozkvětu, který prodělávalo v následu-

<sup>7</sup> M. Holub: *tamtéž*, str. 16: *Bohužel těžba stříbra v 10. století v Kutnohorském revíru však stále zůstává hypotézou opírající se pouze o mincování slavníkovců v Malíně.*

<sup>8</sup> Blíže o tom v uvedené publikaci *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, str. 21 až 24, a v kapitole *K začátkům těžby kutnohorských stříbrných ložisek*. (Bílek J.: *Kutnohorské dolování*, 9. *Historický přehled*, Kutná Hora 2001, str. 3-7.)

<sup>9</sup> Mezi nepřímý důkaz svědčící o tom, že se zde již v 10. století patrně dobývaly stříbrné rudy, je možno s jistotou nadsázku zahrnout i vyraždění Slavníkovců v roce 995. Za touto událostí lze totiž, jak naznačil již v roce 1955 numismatik G. Skalský, spatřovat kromě jiného také snahu Přemyslovců anektovat slavníkovská území s tehdy známými a bohatými ložisky stříbra.

jších deceniích, nemohlo v žádném případě dosáhnout po výrobní, technické, ekonomické a organizační stránce tak vyspělého stadia, v jakém se nalézalo na přelomu 13. století, tj. v době vydání *Ius regale montanorum*. Proto bylo už z tohoto důvodu nutno hledat jeho původní kořeny hlouběji v minulosti.

Některé články této hypotézy přirozeně zůstávají ještě ve sféře určitých dohadů a představ. Písemné zprávy z té doby neexistují a jiné doklady, které zde mohla eventuálně zanechat původní hornická exploatace, buď zmizely zcela beze stop nebo tyto indicie byly překryty pozdějšími úpravami nebo změnami morfologie tohoto terénu, způsobenými další téměř tisíc let trvajícím báňskou či s ní související činností. Následkem toho lze tudíž v tomto případě určitě, byť jen nepřímé důkazy o ní, očekávat jen prakticky od archeologického výzkumu.

Nasvědčuje tomu zejména nález patrně cisterciáckým klášterem založeného sídliště mezi Malínem a Novými Dvory, ve kterém byly zjištěny četné pozůstatky po tamní metalurgické činnosti již z poloviny 13. století.<sup>10</sup> Kromě vlastní kovolitecké dílny byly zde archeologickými vykopávkami odkryty zbytky zařízení sloužících technologickému zpracování stříbrných a zčásti patrně i měděných rud.<sup>11</sup> Proto také tento objev může zprostředkovaně potvrzovat existenci podobných drobných a ze stejné případně starší doby pocházejících hutnických center i v samotném prostoru kutnohorského revíru. Neméně zajímavé výsledky by mohly přinést také sondy situované přímo na výchozech rejzského pásma.

M. Holub však celou problematiku, týkající se začátků exploatace zdejších ložisek stříbra, poněkud zpláštil, když jako konkrétní výraz svých zásadních pochybností o tomto tématu věnované hypotéze formulované v roce 1985 předložil nyní sice zajímavou, ale do značné míry jen doplňkovou otázku předmětu údajné slavníkovské těžby. I přesto, že jeho zjištění nesporně posouvají současné znalosti o geologicko-mineralogických poměrech této části revíru na vyšší stupeň, z globálního hlediska mají jen subsidiární význam, neboť rozhodující problém, před nímž dnes stojí studium nejstarší historie zdejšího hornictví, stále spočívá nikoli v tom, zda se tehdy dobývaly galenity nebo oxidické rudy, nýbrž především v tom, zda k této exploataci tehdy došlo a zda ji lze také prokázat.

Skutečnost, že se tyto zvětraliny na rejzském pásmu podle Holuba nevyskytují, je samozřejmě nutno akceptovat a vyvodit z ní odpovídající závěry. Sporné je však jeho tvrzení o naprosté absenci těchto sekundárních rud a tím i vlastního oxidačního resp. cementačního pásma na celém severním úbočí Kaňku, zejména pak v oblasti Skalky. Podle něho *celková geologická situace na starcům dostupných výchozech v severní části revíru ukazuje na to, že výraznější druhotně obohacené zóny zde nebyly vyvinuty*.<sup>12</sup>

Přes nesporný význam, který má Holubův příspěvek pro objasnění vývoje a charakteru mineralizace některých kutnohorských ložisek, nelze se s některými jeho vývody, popírajícími možnosti výskytu sekundárního oxidického zrudnění v jiných oblastech tohoto revíru, obecně ztotožnit. Přihlédne-li se totiž k poznatkům báňskohistorického výzkumu skaleckého pásma,<sup>13</sup> je naprosto zřejmé, že tento typ rud, nazývaných v minulosti *Verwitterungen* nebo *Silberschwärze*, tj. *zvětraliny* nebo *stříbrná černě*, zde byl dokonce předmětem intenzivnější

<sup>10</sup> K. Charvátová: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*, Praha 1998, str. 148, pozn. č. 13 s odvoláním na publikaci *Sídliště 13. století mezi Malínem a Novými Dvory*, Památky archeologické 76, 1985, str. 101-168.

<sup>11</sup> K. Charvátová - J. Valentová - P. Charvát: *Sídliště 13. století mezi Malínem a Novými Dvory*, Památky archeologické LXXVI, Praha 1985, str. 101-167. *Charakteristické zastoupení prvků, vystupujících při analýzách, zvláště pak přítomnost stříbra napovídá, že zkoumané hmotné doklady jsou svědectvím hutního zpracování stříbrné rudy.* (str. 147)

<sup>12</sup> M. Holub: *tamtéž*, str. 19.

<sup>13</sup> J. Břílek: *Dějiny dolování na skaleckém pásmu*, Geofond Kutná Hora, 1968.



těžby.<sup>14</sup> Tyto tzv. zvětraliny však většinou netvořily větší kompaktní tělesa, nýbrž jen nahodile se objevující a směrně omezené polohy nebo čočky o délce obvykle 5 až 6 m a mocnosti 15 až 30 cm a přirozeně i menší.<sup>15</sup> Podle tehdejších údajů se nalézaly výhradně jen v malé 10 až 20 m hloubce pod povrchem, tedy prakticky při výchozu nejvýhodnější tzv. páté podložní skalecké žíly a některých jejích odžilků. Jejich rozsáhlejší výskytu byly zjištěny a také dobývány na několika místech v dolu Karel Boromejský a František, tj. severně a jižně poblíž dnešní státní silnice, převážně v úrovni štolního horizontu a těsně pod jeho počvou.

Největší úložky těchto oxidických po mineralogické stránce však blíže nespécifikovaných rud byly odkryty při sledování uvedené páté žíly ve směru na jih mezi skaleckou Žentourovou šachtou a šachtou Antonín Paduánský na jižním okraji obce Kaňk. Za účelem jejich exploatace zde byla vyhloubena další jáma, příznačně nazvaná *Verwitterungsschacht*, tj. *Zvětralinová*, ze které byl pak v přibližně 10 až 14 m nad skaleckou štolou založen v hloubce kolem 15 m pod povrchem porubný obzor, z něhož bylo toto ložisko vytěženo.

Existence tohoto tělesa, které bylo zastiženo na jižním úseku nejvýhodnější žíly skaleckého pásma, přispěla také později k vytvoření představ, že podobná zvětralinová zrudnění by se mohla vyskytovat na výchozových partiích i dalších kaňkovských ložisek. Proto byla také logicky považována za potenciální objekt nejstarší hornické těžby i na rejzském pásmu.

Ze vzájemné konfrontace pozůstatků, zjištěných báňskohistorickým výzkumem skaleckého pásma, s citovaným tvrzením M. Holuba, tedy nakonec logicky vyplývá, že se buď mylili báňští odborníci, kteří o průběhu zdejšího důlního provozu v 18. století podávali pravidelné zprávy, v nichž některé primární rudy považovali za tyto *vitrunky*, nebo naopak, že jejich hlášení odpovídala existujícím mineralogickým poměrům a pak by nezbyvalo, než revidovat autorovy skeptické závěry o možnosti výskytu těchto sekundárních stříbrem bohatých rud na celém severním úseku kutnohorského revíru.

Nicméně s hlediska celkové chronologie nejstarší etapy hornické exploatace kutnohorských ložisek mají otázky druhu či typu tehdy dobývaných rud nebo jejich hloubkové zonalnosti v podstatě jen vedlejší nebo doplňkový význam. Hlavní problém, před nímž se dnes ocitá studium nejstarších dějin zdejšího dolování, představuje totiž řešení dilematu jejich začátků, které tvoří zároveň také důležitý klíč k objasnění řady dalších dosud neznámých okolností vývoje nejen kutnohorského, ale celého českého hornictví. Třebaže uvedená hypotéza, která předpokládá zahájení této etapy již ve slavníkovské éře, zůstává i nadále zdrojem diskusí a sporů, přesto dnes patrně stojí na některých sice nejistých, ale ve svém celku racionálnějších a spolehlivějších pilířích než její dřívější verze, podle níž se k těžbě stříbrných rud v tomto revíru přistoupilo teprve v druhé polovině 13. století.

Shrnou-li se všechna uvedená fakta, lze konstatovat, že M. Holub ve své *Poznámce* doplnil současný výzkum dějin hornictví v Kutné Hoře řadou nových poznatků. Na jejich podkladě je dnes možno na jedné straně zpochybnit dřívější domněnky o výskytu stříbrem bohatých zvětralin na rejzském pásmu a na druhé straně přijmout jeho verzi, že na výchozu hlavní rejzské žíly se kdysi nalézaly zdroje galenitových primárních rud, které z hornického i hutnického hlediska představovaly nejvhodnější objekt případné slavníkovské exploatace. Holub tím ovšem zároveň potvrdil i oprávněnost již dříve vyslovené myšlenky, že tato zatím jen předpokládaná těžba se mohla vzhledem k daným okolnostem nesporně soustřeďovat jen na ložiska tohoto pásma. Naopak jeho další závěr, že uvedené tzv. vitrunky, považované kdysi za

<sup>14</sup> M. Holub se však domnívá, že jak z báňskohistorické dokumentace, tak i z *geologické situace ověřené novým vrtným průzkumem, v případě Skaleckého pásma se jedná jednoznačně o primární, stříbrem bohaté rudy.*" Cit. lit. str. 16.

<sup>15</sup> Se zřetelem k jejich nepravidelnému výskytu nelze proto vyloučit, že i když tyto rudy nebyly v minulosti zcela vydobyty, mohly jejich opomenuté zbytky snadno uniknout i podrobnému vrtnému průzkumu, který byl na tomto pásmu prováděn před několika desetiletími.

původní předmět zdejší báňské těžby, nejsou známy ani na žádných jiných kaňkovských ložiskách, se zdá málo opodstatněný.

Hypotéza, předpokládající časovou a věcnou souvislost mezi ražbami malínských denárů a tehdejšími dolováními zdejších stříbrných rud, může pochopitelně pro nedostatek autentických dokladů vycházet i nadále většinou jen z obecnějších kontextů historického vývoje našeho hornictví a případně i z dalších ne vždy zcela jednoznačných indicií. Že se dnes může opírat i o některé další výsledky zkoumání našich hornických dějin, je důsledek historického procesu poznání, který přirozeně postupuje směrem k dávnějšímu údobí lidských dějin spjatých s využíváním nerostných surovin. Následkem toho se také začátky hornické činnosti samozřejmě posunují díky komplexnějšímu a zároveň i detailnějšímu studiu této problematiky do stále vzdálenější minulosti.

Nejnázornější svědectví o složitosti tohoto vývoje a peripetích jeho objasňování podávají zejména dějiny zdejšího hornictví a samotné Kutné Hory. Novými poznatky, které přinesl archeologický výzkum v podobě objevu cisterciáckého hutnického střediska mezi Malínem a Novými Dvory a nyní i Holubův příspěvek o někdejších úložcích primárních stříbrem bohatých a dobře tavitelných rud na rejském pásmu, nabyla i tato hypotéza ještě reálnějšího a tím i věrohodnějšího charakteru.

Hlavní důvody a okolnosti, které nasvědčují tomu, že začátky hornické činnosti v kutnohorském revíru sahají až do 10. století, zůstávají samozřejmě i nadále podloženy převážně jen určitými kombinacemi, předpoklady a mnohdy i pouhými dohady. Přes pochybnosti, které tato hypotéza vzbuzuje mezi některými historiky, se však lze domnívat, že právě zásluhou koordinace poznatků různých profesí, která přinášela na tomto poli již v dřívějších letech, bude postupně odhalování naší hornické minulosti úspěšně pokračovat i v budoucnu.

# Nakladatelství a vydavatelství **Ruffna**

*Kutnohorsko*

**Martin Bartoš:** Památky Kutnohorska. Přehled nemovitých kulturních památek okresu Kutná Hora.

**Antonín J. Zavadil:** Kutnohorsko slovem i obrazem, díl II., část 1. - Politický okres kutnohorský; díl II., část 2. - Politický okres uhliřskojanovický.

**Pavel Novák:** Paměť krajiny. Novodvorsko - Žehuřicko. Průvodce cykloturistickou stezkou.

**Milan Skřivánek:** Rybníky v okolí Čáslavi. Podrobná studie o rybnících nad Čáslaví.

**Josef Ledr:** Dějiny obce Malína. Druhé vydání podrobné studie z r. 1897.

**Simeon Eustachius Kapihorský:** Historia kláštera sedleckého řádu svatého cistercienského.

**Jan Hejzelna:** Památky královského horního městys Kaňku.

*Kutná Hora*

**Jan Kořínek:** Staré paměti kutnohorské. Nové vydání knihy z roku 1675 - oslava Kutné Hory.

**Petr Miloslav Veselský:** Průvodce po kr. horním městě Hoře Kutné a nejbližším okolí (z roku 1877).

**Jiří Kejř:** Právní život v husitské Kutné Hoře. Druhé vydání publikace z roku 1958.

**Jan Jelínek, Lukáš Provaz:** Historie Městského národního výboru Kutná Hora v letech 1945-90.

**Emanuel Leminger:** Stará Kutná Hora. 1. Místopis, 2. Historie, 3. Archeologie, numismatika, dodatky

*Dolování*

**František Bedřich Vrátný:** Sláva i zánik kutnohorského dolování.

**Petr Pauliš, Miroslav Mikuš:** Stříbrná stezka - hornická naučná stezka v Kutné Hoře.

**Ius regale montanorum** aneb **Královské právo horníků**. Český překlad z roku 1460 od P. Přespoleho.

**Jaroslav Bílek:** Kutnohorské dolování. 1. Grejfské žilné pásmo; 2. Roveňské žilné pásmo; 3. Hlouchecké a Šipecké žilné pásmo; 4. Kuklické žilné pásmo; 5. Staročeské žilné pásmo; 6. Okolí kutnohorského revíru; 7. Oselské žilné pásmo; 8. Skalecké žilné pásmo; 9. Historie a dodatky.

**Šťastná hodina III.** Sborník ze semináře *Hornické, metalurgické a alchymistické tradice Kutné Hory a jejich otisk v architektuře a výtvarném umění, Kutná Hora 10.-11.5.2000.*

**Milan Skřivánek:** Kutnohorská měď v XV. a XVI. století.

**Emanuel Leminger:** Královská mincovna v Kutné Hoře.

*Mineralogie*

**Petr Pauliš:** Minerály kutnohorského rudního revíru.

**Petr Pauliš:** Mineralogické lokality okolí Kutné Hory.

**Petr Pauliš:** Nejzajímavější mineralogická naleziště Čech.

**Petr Pauliš:** Nejzajímavější mineralogická naleziště Čech II.

**Petr Pauliš:** Nejzajímavější mineralogická naleziště Moravy a Slezska.

**Petr Pauliš:** Nejzajímavější mineralogická naleziště Moravy a Slezska II.

**Petr Pauliš:** Nejzajímavější mineralogická naleziště Slovenska.

**Petr Pauliš:** Minerály České republiky.

**Rudolf Ďud'a, Petr Pauliš:** Minerály Slovenskej republiky.

**Petr Pauliš, Martin Beneš:** Rudná ložiska a mineralogická naleziště severního Rumunska.

**Petr Pauliš, Martin Beneš:** Rudná ložiska a mineralogická naleziště rumunského Sedmíhradska.

**Rudolf Ďud'a, Petr Pauliš:** Opály Slovenské a České republiky.

**Petr Pauliš, Stanislav Kopecký, Pavel Černý:** Uranové minerály ČR a jejich lokality.



## OBSAH

<b>J. Bílek:</b> Několik poznámek k původu a vývoji názvu Kutné Hory.....	1
<b>J. Haubelt:</b> Kutnohorské pokusy s amalgamací v 16. století.....	13
<b>J. Bílek:</b> Nad mezinárodní konferencí k 700. výročí Ius regale montanorum a měnové reformy krále Václava II. ....	16
<b>J. Bílek:</b> K začátkům těžby stříbrných rud v kutnohorském revíru.....	51

ISSN 1212-6098

ISBN 978-80-86406-47-3

KUTNÁ HORA